

Sławomir Cybulski

**POLICJANCI
I ICH KLIENCI**

Prawo w działaniu

Raport z monitoringu

HELŚIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

HELSINKI FOUNDATION FOR HUMAN RIGHTS

Policemen and Their Clients
The Law in Operation
Monitoring Report

The monitoring of the Police and the processing of the findings was financed from funds granted by the Ford Foundation, New York.

Tłumaczenie spisu treści i podsumowania na język angielski – Joanna Kraheńska
Translated by – Joanna Kraheńska

ПОЛИЦЕЙСКИЕ И ГРАЖДАНЕ
Закон в действии
Отчет о мониторинге

Мониторинг полиции и обработка результатов были проведены благодаря субсидиям, предоставленным фондом Ford Foundation, Нью-Йорк

Tłumaczenie spisu treści i podsumowania na język rosyjski - Irena Bagajewa
Русский перевод - Ирина Багаева

Korekta – Maciej Nowicki

© Copyright by Helsinki Foundation for Human Rights

ISBN 83-87300-38-1

Nadhi, 03-562 Warszawa, Janinówka 47/19

Nakład 600 egz. Warszawa, 2001

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie do Raportu	17
1. Monitoring jako forma działań w interesie publicznym	17
2. Cele monitoringu Policji	19
3. Problemy badawcze	20
– <i>warunki pracy policjantów</i>	
– <i>wyposażenie i warunki w policyjnych pomieszczeniach dla osób zatrzymanych</i>	
– <i>kompetencje zawodowe policjantów</i>	
4. Organizacja monitoringu – aspekty formalnoprawne	23
5. Techniki i narzędzia badawcze	23
6. Dobór próby	25
7. Harmonogram i ramy czasowe monitoringu	26
8. Prawa człowieka a Policja w Konstytucji RP, prawie międzynarodowym i orzecznictwie strasburskim	27
Rozdział I	
Warunki pracy Policji i policjantów	29
1.1. Charakterystyka monitorowanych jednostek	30
– <i>stan etatowy i faktyczny</i>	
– <i>wielkość obsługiwanego terenu</i>	
– <i>budynki</i>	
– <i>dostęp do budynków</i>	
– <i>parkingi</i>	
1.2. Interesanci	32
1.3. Warunki pracy dyżurnych	35
– <i>dyżurki</i>	
– <i>łączność telefoniczna</i>	
– <i>łączność radiowa</i>	
– <i>wyposażenie informatyczne</i>	
– <i>inne wyposażenie stanowiska dyżurnego</i>	
– <i>sytuacja kadrowa w grupie dyżurnych</i>	
– <i>zarobki</i>	
– <i>sposób pełnienia służby</i>	
1.4. Warunki pracy dzielnicowych	43
– <i>sytuacja kadrowa w grupie dzielnicowych</i>	
– <i>zarobki</i>	
– <i>rejony służbowe dzielnicowych</i>	
– <i>stanowiska pracy dzielnicowych i ich wyposażenie</i>	
– <i>obciążenie pracą administracyjno–biurową</i>	
1.5. Warunki pracy policjantów służby dochodzeniowej	50
– <i>sytuacja kadrowa</i>	
– <i>zarobki</i>	
– <i>obciążenie pracą dochodzeniową</i>	
– <i>wyposażenie stanowisk pracy policjantów służby dochodzeniowej</i>	
– <i>technicy kryminalistyki</i>	

1.6. Warunki pracy policjantów służby patrolowo–interwencyjnej	57
– <i>sytuacja kadrowa</i>	
– <i>zarobki</i>	
– <i>warunki pracy i wyposażenie</i>	
1.7. Inne spostrzeżenia dotyczące warunków pracy policjantów	60
1.8. Wnioski końcowe dotyczące warunków pracy Policji i policjantów	66
Rozdział II	
Warunki pracy jednostek Policji w ocenie ich komendantów	71
2.1. Charakterystyka komendantów	71
2.2. Sytuacja kadrowa w jednostkach	75
2.3. Ocena wyposażenia jednostek	77
2.4. Dynamika przestępczości i wykrywalności przestępstw	82
2.5. Kontrole w jednostkach	83
2.6. Stan dyscypliny	84
2.7. Wnioski końcowe dotyczące warunków pracy policjantów i jednostek Policji w ocenie ich komendantów	86
Rozdział III	
Warunki i wyposażenie w aresztach policyjnych	89
3.1. Usytuowanie aresztów, sposób dojścia do nich oraz ich zabezpieczenie	89
3.2. Stanowisko pracy profosa aresztu i jego wyposażenie	90
– <i>izba dyżurna i jej wyposażenie</i>	
– <i>policjanci</i>	
– <i>prawa zatrzymanych w ocenie policjantów</i>	
– <i>książka wizyt lekarskich</i>	
– <i>depozyty</i>	
3.3. Korytarze i cele w aresztach	95
3.4. Inne pomieszczenia w aresztach	98
– <i>pokoje do przygotowywania posiłków</i>	
– <i>pokoje lekarskie</i>	
– <i>toalety i umywalnie</i>	
– <i>pościel i odzież zastępcza</i>	
3.5. Oceny i spostrzeżenia monitorujących dotyczące aresztów	104
3.6. Wnioski końcowe dotyczące warunków i wyposażenia w aresztach policyjnych	107
Rozdział IV	
Ingerencja w wolność osobistą. Prawo i jego szara strefa.	109
A. Zatrzymani na podstawie kodeksu postępowania karnego lub Ustawy o Policji	110
4.1. Podstawa prawna i faktyczna zatrzymania	110
4.2. Czas zatrzymania	112
4.3. Oświadczenia zatrzymanych o postanowieniu skorzystania z przysługujących im praw	114
4.4. Przestrzeganie praw zatrzymanych	116
– <i>realizacja prawa do wniesienia zażalenia do sądu</i>	
– <i>realizacja prawa do powiadomienia osoby najbliższej</i>	
– <i>realizacja prawa do kontaktu z adwokatem</i>	
– <i>realizacja prawa cudzoziemców do kontaktu z urzędem konsularnym lub przedstawicielstwem dyplomatycznym</i>	
– <i>realizacja prawa do badania lekarskiego</i>	
4.5. Przestrzeganie obowiązku powiadomienia prokuratora o zatrzymaniu	118

4.6. Protokoły zatrzymania osoby	119
– podpis zatrzymanego na protokole	
– podpis przełożonego	
– adnotacje o stosowaniu środków przymusu	
– inne spostrzeżenia i uwagi monitorujących	
B. Zatrzymani do wytrzeźwienia.	122
4.7. Dokumentacja zatrzymania osoby do wytrzeźwienia	122
4.8. Podstawa prawna i faktyczna zatrzymania	122
4.9. Sposoby ustalania stanu nietrzeźwości	124
4.10. Czas zatrzymania	125
4.11. Badania lekarskie zatrzymanych do wytrzeźwienia	125
C. Wywiady z osobami zatrzymanymi w aresztach	126
4.12. Przestrzeganie praw zatrzymanych	126
– prawo do informacji o przyczynie i podstawie zatrzymania	
– prawo do informacji o przysługujących prawach	
– prawo do powiadomienia osoby najbliższej	
– prawo do kontaktu z adwokatem	
– opieka medyczna	
– stosowanie wobec zatrzymanych środków przymusu	
– sposób postępowania policjantów z osobami zatrzymanymi	
4.13. Warunki socjalno–bytowe w aresztach policyjnych	132
– posiłki	
– korzystanie z toalety i umywalni	
– palenie tytoniu	
– korzystanie z materaców, koców i odzieży zastępczej	
D. Wnioski końcowe dotyczące stosowanych procedur zatrzymywania oraz przestrzegania praw osób zatrzymanych.	136
Rozdział V	
Kompetencje zawodowe policjantów	139
5.1. Kompetencje merytoryczne policjantów	140
– ogólne wyniki testu	
– wyniki testu w zależności od płci respondentów	
– wyniki testu w zależności od stażu służby respondentów	
– wyniki testu w zależności od odbytego przez respondentów przeszkolenia zawodowego	
– wyniki testu w porównaniu z oceną jego trudności	
– wyniki testu w zestawieniu z oceną przez respondentów własnych kompetencji zawodowych	
– wyniki testu w zestawieniu z własną oceną respondentów ich przygotowania do zawodu	
5.2. Kompetencje formalne policjantów oraz ich sprawność fizyczna i odporność psychiczna	145
5.2.1. Kompetencje formalne policjantów oraz ich sprawność fizyczna i odporność psychiczna w ocenie komendantów	146
5.2.2. Kompetencje formalne policjantów w ich własnej ocenie	150
– w grupie dyżurnych	
– w grupie dzielnicowych	
– w grupie policjantów służby dochodzeniowej	

5.3. Szkolenia doskonalące w jednostkach Policji	152
– szkolenia doskonalące w jednostkach według relacji komendantów	
– szkolenia doskonalące w jednostkach według relacji policjantów	
5.4. Wnioski końcowe dotyczące kompetencji zawodowych policjantów	
Podsumowanie	159
1. Warunki pracy Policji i policjantów	159
2. Policjanci	161
3. Prawo do wolności osobistej i warunki w aresztach policyjnych	162
Załączniki	
1. Wykaz osób biorących udział w badaniach	z-2
2. Wykaz monitorowanych jednostek	z-3
3. Ankieta Nr 1 – „ <i>Kwestionariusz badania warunków pracy policjantów</i> ”	z-5
4. Ankieta Nr 2/A – „ <i>Usytuowanie, wyposażenie i zabezpieczenie pomieszczenia dla zatrzymanych</i> ”	z-26
5. Ankieta Nr 2/B – „ <i>Procedura zatrzymywania osób i ich prawa w oparciu o dokumentację</i> ”	z-34
6. Ankieta Nr 2/C – „ <i>Kwestionariusz wywiadu z zatrzymanymi</i> ”	z-39
7. Ankieta Nr 3 – „ <i>Ankieta dla Komendanta Jednostki</i> ”	z-43
8. Ankieta Nr 4 – „ <i>Test wiedzy</i> ”	z-51
9. Rozkład odpowiedzi na pytania testu.	z-60
10. Wypisy znaczących dla Policji przepisów Konstytucji RP, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich ONZ	z-61
11. Wykaz publikacji Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z serii „Raporty, ekspertyzy, Opinie”	z-68

Autor niniejszego opracowania składa serdeczne podziękowania gronu osób, bez pomocy których, przeprowadzenie badań oraz opracowanie raportu nie byłoby możliwe.

Panu Markowi Biernackiemu – Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji, za przychylną akceptację inicjatywy Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka przeprowadzenia badań monitoringowych Policji i wyrażenie na nie zgody.

Panu nadinspektorowi Ireneuszowi Wachowskiemu – I Zastępcy Komendanta Głównego Policji, za pomoc w przeprowadzeniu badań i wyposażenie monitorujących w imienne upoważnienia do ich zrealizowania.

Panom komendantom monitorowanych jednostek Policji, za umożliwienie przeprowadzenia badań w ich jednostkach, wyrozumiałość, a także za osobiste wzięcie w nich udziału.

Policjantom, którzy zechcieli poświęcić swój czas i udzielili nam wielu cennych informacji.

Dziękuję członkom Zarządu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.

Jego Prezesowi – Markowi Nowickiemu, pomysłodawcy monitoringu i współautorowi koncepcji jego przeprowadzenia.

Danucie Przywarze, za cenne uwagi i szczególną pomoc w socjologicznych i logistycznych aspektach monitoringu.

Dziękuję swoim koleżankom i kolegom z Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Jacqueline Kacprzak, Zuzie Fialovej, Laurze Koba i Andrzejowi Kremplewskiemu za czynny udział w badań, zwłaszcza pilotażowych, bardzo pożyteczne uwagi i pomoc w opracowaniu wyników badań.

Serdeczne podziękowania składam osobom prowadzącym badania – absolwentom Szkoły Praw Człowieka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz studentom i absolwentom Wydziału Prawa z Ośrodka Praw Człowieka Uniwersytetu Jagiellońskiego, bez zaangażowania których, przeprowadzenie badań nie byłoby możliwe.

W opracowaniu badań uzyskaliśmy wydatną pomoc ze strony Ośrodka Badań Społecznych Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk kierowanego przez dr. doc. hab. Pawła Sztabińskiego, za co w tym miejscu gorąco dziękujemy.

Badania monitoringowe Policji są w dużej mierze owocem Szkoły Umiejętności Skutecznego Działania Publicznego, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, której autor był uczestnikiem.

Sławomir Cybulski

Przeprowadzenie monitoringu Policji i opracowanie jego wyników było możliwe dzięki dotacjom uzyskanym z Ford Foundation z Nowego Jorku.

Naród wolny stawia policji wysokie wymagania. W takich społeczeństwach policja znajduje się w punkcie równowagi. Z jednej strony gwarantuje prawa człowieka, z drugiej zaś – korzysta ze swych legalnych uprawnień, nadanych przez rządy w imieniu narodu, do ochrony całego społeczeństwa i jego instytucji.

John Alderson¹

Wprowadzenie do Raportu

1. Monitoring jako forma działań w interesie publicznym

Helsińska Fundacja Praw Człowieka od chwili swego powstania (1990 r.) podejmuje działania służące budowaniu w Polsce państwa prawa i poprawie przestrzegania praw człowieka. Należą do nich między innymi: różnego rodzaju działania edukacyjne, bieżący monitoring naruszeń praw człowieka na podstawie skarg, monitoring ustawodawczy, działania prawne w interesie publicznym, bieżący monitoring przestrzegania praw cudzoziemców, działalność wydawnicza i wiele innych rodzajów aktywności.

Od kilku lat podejmujemy szczególnego typu działania, określane przez nas także mianem monitoringu². Polegają one na badaniu przestrzegania praw człowieka przez określone instytucje, praw członków określonych grup czy wybranego prawa. W ostatnich latach przeprowadziliśmy wiele takich monitoringów, np.: wybranych szpitali psychiatrycznych i domów pomocy społecznej, domów dziecka, praw uczniów w szkołach, warunków pracy sądów rejonowych.

W latach 90. czterokrotnie przeprowadziliśmy akcje wizytowania wybranych instytucji izolacyjnych. W trzech przypadkach wizytacje objęły również areszty policyjne. Po przeprowadzonych w 1996 r. wizytacjach sformułowaliśmy wniośki dotyczące m.in.:

- nieprawidłowości w zapewnieniu właściwej opieki medycznej zatrzymanym (brak badań lekarskich osób, które zgłaszały dolegliwości, niestaranie prowadzona dokumentacja medyczna),

¹ John Alderson jest emerytowanym wyższym oficerem policji angielskiej i wieloletnim ekspertem Rady Europy w sprawach policji. Cytat pochodzi z publikacji Rady Europy *Policjant w państwie prawa*, wyd. Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, 1994 r.

² Monitoring w tym znaczeniu rozumiemy jako jedną z form działań w interesie publicznym, polegającą na zaplanowanych, ustrukturyzowanych badaniach, których wyniki, zebrane i opisane w raporcie, mają służyć wywieraniu wpływu w badanym obszarze rzeczywistości społecznej, w kierunku pożądanym – z punktu widzenia przestrzegania praw człowieka – przemian.

- nieprawidłowości w prowadzonej dokumentacji osób zatrzymanych (zwłaszcza nieprecyzyjnie określonego czasu zatrzymania, braku adnotacji, czy zatrzymany korzysta z prawa do zażalenia, braku adnotacji, czy cudzoziemiec rozumie język polski, a jeżeli nie, to jak poinformowano go o przyczynie zatrzymania i przysługujących mu prawach),
- brudu w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych, brudnych i wyeksploatowanych koców, materaców i pościeli.

Jak już wspominaliśmy, od początku swego działania Fundacja Helsińska prowadzi także bieżącą obserwację przestrzegania praw człowieka. Wśród licznych skarg dotyczących naruszania ich przez instytucje publiczne wpływa do nas rocznie średnio około trzydziestu takich, które odnoszą się do nieprawidłowego działania Policji. Liczba ta stanowi ok. 2 proc. wszystkich wpływających do Fundacji skarg. Wydawałoby się więc, że problem skarg na Policję nie jest szczególnie poważny. Taki wniosek byłby jednak nieuzasadniony, bowiem każdy fakt naruszenia praw obywatelskich przez organ władzy, którego misją jest te prawa chronić i który w tym celu został powołany, z punktu widzenia praw człowieka ma szczególną wagę.

Analiza skarg na Policję, jakie wpłynęły do Fundacji w ciągu ostatnich dwóch lat (było ich 68) wskazuje, że najczęściej dotyczyły one pobicia przez policjantów (32 skargi, w tym dwie odnoszące się do pobicia ze skutkiem śmiertelnym) bądź nadużycia stosowanych środków przymusu. Inne skargi dotyczyły takich działań Policji, jak: bezpodstawne zatrzymanie (osiem), wymuszanie zeznań (cztery), bezpodstawne bądź niewłaściwie przeprowadzone przeszukanie (dwie), okazanie (jedna) oraz bezczynność (trzy).

Doświadczenia z przeprowadzanych wcześniej ustrukturalizowanych badań monitoringowych wskazują, że taka forma działań, choć bardzo pracochłonna, wymagająca zaangażowania wielu przygotowanych profesjonalnie osób i nietania, jest jednym ze skuteczniejszych sposobów realnego inicjowania potrzebnych zmian.

Policja zawsze pozostawała i będzie pozostawać obiektem naszych zainteresowań. Jej szerokie uprawnienia, pozwalające legalnie ingerować w prawa i wolności człowieka, choć konieczne i pożądane, stwarzają zagrożenie dla tych praw.

Uważamy, że na sprawne funkcjonowanie Policji ma wpływ wiele czynników. Począwszy od liczby policjantów faktycznie pełniących służbę, poprzez ich przygotowanie zawodowe, możliwość podnoszenia kwalifikacji, jakość lokali, w których pracują i ich wyposażenie (maszyny do pisania, telefony, faksy, kserokopiarki, meble, a nawet materiały piśmienne), po uposażenia i warunki socjalno-bytowe – wszystko znacząco wpływa nie tylko na sprawność funkcjonowania Policji, ale także na to, jak czują się obywatele, którzy są jej interesantami i policjanci służący tym interesantom.

Wokół funkcjonowania polskiej Policji toczy się nieustająca dyskusja, nasilająca się zwłaszcza w czasie kampanii wyborczych lub debat budżetowych. Nasze doświadczenia, zebrane m.in. na podstawie wcześniejszych badań i skarg od osób pokrzywdzonych przez Policję, a także nasze nierzadkie osobiste kontakty z policjantami spowodowały, że jako niezależna organizacja pozarządowa typu *watch-dog*, specjalizująca się w społecznej kontroli działań władzy publicznej, postanowiliśmy zabrać w owej dyskusji głos.

2. Cele monitoringu Policji

Celem tego monitoringu jest przyczynienie się do zapewnienia przez polską Policję wysokiego standardu ochrony praw człowieka, zwłaszcza prawa do bezpieczeństwa osobistego, prawa do rzetelnego procesu (Policja odgrywa znaczącą rolę w postępowaniu przygotowawczym) i prawa do wolności osobistej, a także przyczynienie się do zagwarantowania osobom pozbawionym wolności przysługujących im praw. Niewątpliwie warunki pracy Policji i policjantów mają duże znaczenie dla właściwego zapewnienia tych standardów. Dlatego też pośrednim celem monitoringu jest zbadanie konieczności zwiększenia przeznaczanych przez państwo na funkcjonowanie Policji środków budżetowych.

Warto w tym miejscu porównać środki przeznaczone na Policję w ustawie budżetowej w roku 2001 ze środkami przeznaczonymi na ten cel w roku 2000:

- w pozycji płace i pochodne notuje się **wzrost o 7,6 proc.**, który umożliwi nominalne podniesienie średniej płacy o **13,1 proc.**. Jest to konsekwencja wprowadzonego w roku 2000 nowego motywacyjnego systemu płac;
- w pozycji wydatki rzeczowe nastąpił **spadek o 22,75 proc.**;
- szacuje się, że na wydatki rzeczowe (paliwo, opał, energia, materiały biurowe, remonty, usługi pocztowe i telefoniczne itp.) w komendach powiatowych Policji przeznaczony jest **tylko 60 proc.** środków zeszłorocznych;
- ocenia się, że realny wzrost (czyli wzrost ponad zakładaną inflację) wydatków na Policję wyniesie tylko **0,4 proc.**³

Jesteśmy przekonani, że warunki pracy Policji, jej infrastruktura, wyposażenie, a także przygotowanie zawodowe policjantów i ich sytuacja materialna mają zdecydowany wpływ na pozycję Policji i skuteczność jej działań. Niewątpliwie czynniki te znacząco wpływają także na respektowanie przez Policję praw jej interesantów.

³ Dane podano za serwisem prasowym Komendy Głównej Policji ze strony internetowej www.kgp.gov.pl z dnia 20.02.2001 r.

Z uwagi na zakładany cel monitoringu, gdy opisywać będziemy dane uzyskane w trakcie badań, z oczywistych względów skupimy się na tych obszarach funkcjonowania Policji, które wymagają zmian.

3. Problemy badawcze

Dobór problemów badawczych uwarunkowany był głównie zakładanym celem monitoringu. Skupiliśmy uwagę na tych obszarach funkcjonowania Policji, które naszym zdaniem mają duży wpływ na zapewnienie przez nią właściwych standardów ochrony praw człowieka, a co za tym idzie na jej społeczne postrzeganie jako służby skutecznej i gwarantującej ochronę tych praw. Problemy badawcze określiliśmy następująco:

1) Warunki pracy policjantów

Jest oczywistym, że na jakość i skuteczność pracy Policji mają bezpośredni wpływ: warunki pracy policjantów, ich wyposażenie osobiste oraz wyposażenie jednostek Policji w niezbędny sprzęt, dobór i przygotowanie zawodowe policjantów, ich sytuacja materialna wreszcie. Wśród problemów badawczych znalazły się: stan etatowy jednostek, liczba mieszkańców w obsługiwanym rejonie, rodzaj i stan budynku, warunki, w jakich oczekują interesanci, warunki w jakich przebywają i pracują policjanci.

Badaliśmy także:

- warunki pracy dyżurnych, w tym m.in.:
 - wyposażenie dyżurki,
 - jakość łączności telefonicznej i radiowej,
 - wyposażenie informatyczne,
 - sytuację kadrową,
 - zarobki,
 - staż pracy, przygotowanie zawodowe i doskonalenie zawodowe.
- warunki pracy dzielnicowych, w tym m.in.:
 - wielkość obsługiwanego rejonu,
 - wyposażenie stanowisk pracy, wyposażenie dzielnicowych w sprzęt policyjny, materiały biurowe, akty prawne,
 - sytuację kadrową,
 - zarobki,

- staż pracy, przygotowanie zawodowe i doskonalenie zawodowe,
- obciążenie pracą administracyjną.
- warunki pracy służby dochodzeniowej, w tym m.in.:
 - ilość prowadzonych postępowań przygotowawczych i wykrywalność przestępstw,
 - wyposażenie stanowisk pracy, wyposażenie w materiały biurowe i akty prawne,
 - staż pracy, przygotowanie zawodowe i doskonalenie zawodowe,
 - sytuację kadrową,
 - zarobki,
 - wyposażenie i warunki pracy techników kryminalistyki.
- warunki pracy służby patrolowo–interwencyjnej, w tym m.in.:
 - ilość i stan radiowozów,
 - wyposażenie w sprzęt policyjny i umundurowanie,
 - sytuację kadrową i doskonalenie zawodowe,
 - zarobki,
 - nasycenie służbami patrolowymi obsługiwanego rejonu.

2) Wyposażenie i warunki w policyjnych pomieszczeniach dla osób zatrzymanych⁴

Ta problematyka badawcza wiąże się nierozdzielnie z prawem do wolności osobistej oraz prawami osób legalnie tej wolności pozbawionych.

Prawo do wolności osobistej należy do katalogu praw podstawowych. Jest potwierdzone zarówno w Konstytucji RP (art. 41), jak i w aktach prawa międzynarodowego – Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (art. 5 i art. 1 Protokołu nr 4) oraz w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 9 i 11).

Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego chroni jednostkę przed arbitralnym zatrzymaniem lub aresztowaniem. W praktyce oznacza, że każdy ma prawo liczyć na to, że nie będzie zatrzymany z innych powodów niż te, na które pozwala obowiązujące prawo. Wyczerpujący, zamknięty katalog przyczyn, dla

⁴ Termin „policyjne pomieszczenie dla osób zatrzymanych” używany jest w aktach prawa wewnętrznego Policji np. w zarządzeniu nr 50/96 ministra spraw wewnętrznych czy w rozkazie nr 7/94 Komendanta Głównego Policji. W dalszej części Raportu używać będziemy określenia „areszt”.

których organy państwa mogą pozbawić człowieka wolności, określa art. 5 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Znajdują też one swoje odzwierciedlenie w polskim prawie wewnętrznym, np. w Kodeksie postępowania karnego czy w ustawie o Policji.

Problemy badawcze w powyższym zakresie określiliśmy następująco:

A. Warunki i wyposażenie w aresztach policyjnych, w tym m.in.:

- usytuowanie aresztów i ich zabezpieczenie,
- ilość, wielkość i wyposażenie pokoi dla zatrzymanych,
- pokoje do przygotowywania posiłków,
- toalety, umywalnie,
- koce, pościel, odzież zastępcza.

B. Procedury związane z zatrzymywaniem osób (problem badany poprzez analizę dokumentów), w tym m.in.:

- podstawy prawne i faktyczne zatrzymania,
- czas zatrzymania,
- przestrzeganie praw zatrzymanych, w tym m.in.:
 - prawa do bycia poinformowanym o przyczynie zatrzymania
 - prawa do wniesienia zażalenia na zatrzymanie do sądu,
 - prawa do powiadomienia o zatrzymaniu osoby wskazanej,
 - prawa do kontaktu z adwokatem,
 - prawa do opieki medycznej.

C. Sposób postępowania policjantów z zatrzymanymi (problem badany poprzez wywiady z zatrzymanymi), w tym m.in.:

- korzystanie przez zatrzymanych z przysługujących im praw,
- sposób traktowania zatrzymanych.

3) Kompetencje zawodowe policjantów

W tym zakresie badaliśmy również:

- kompetencje merytoryczne policjantów (ich wiedzę zawodową),
- kompetencje formalne policjantów – odbyte przez nich przeszkolenie zawodowe i uczestnictwo w doskonaleniu zawodowym.

4. Organizacja monitoringu – aspekty formalnoprawne

Po podjęciu decyzji o przeprowadzeniu monitoringu Policji i po sformułowaniu jego wstępnej koncepcji, w dniu 15.03.2000 r. poinformowaliśmy o planowanym przedsięwzięciu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Pana Marka Biernackiego, prosząc o poparcie naszego projektu.

Pan Minister, wyrażając dlań życzliwą aprobatę, do dalszej współpracy wyznaczył Komendanta Głównego Policji, w imieniu którego współpracował z nami jego pierwszy zastępca – nadinspektor Ireneusz Wachowski. W dniu 28.04.2000 r. otrzymaliśmy od I Zastępcy Komendanta Głównego Policji pismo, deklarujące poparcie dla naszego przedsięwzięcia i pomoc w jego realizacji.

Na prośbę Komendanta Głównego Policji w dniu 22.05.2000 r. przekazaliśmy mu wszystkie narzędzia badawcze, których zamierzaliśmy użyć do badań. Zostały one poddane przez pracowników KGP ocenie pod kątem ochrony informacji niejawnych, w następstwie której uznano je za dopuszczalne do wykorzystania w monitoringu.

Biorący udział w badaniach pracownicy i współpracownicy Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, w czerwcu i sierpniu 2000 r. zostali wyposażeni w imienne upoważnienia do przeprowadzenia badań ankietowych, wystawione przez Pana nadinspektora Ireneusza Wachowskiego.

Realizacja badań odbyła się w zasadzie bez zakłóceń. Odnotowaliśmy nieliczne przypadki, w których komendanci badanych jednostek początkowo odmawiali dostępu do pewnych informacji, lecz po wyjaśnieniach – poza nielicznymi wypadkami – udostępniali dane konieczne do wypełnienia ankiet.

W czterech jednostkach Policji komendanci nie udostępnili jednak wszystkich danych. Odmówili informacji na temat stanu etatowego w służbie dochodzeniowo-śledczej, twierdząc, że dane te są poufne. W jednej jednostce (komenda miejska Policji we wschodniej Polsce) komendant nie wyraził zgody na przeprowadzenie badań, dopuszczając ankietera wyłącznie do policyjnego pomieszczenia dla zatrzymanych. Nie pozwolił też na rozmowy ani z policjantami pracującymi w areszcie, ani z zatrzymanymi. Taka reakcja zawsze budzi niepokój o to, co usiłowano przed nami ukryć.

5. Techniki i narzędzia badawcze

Dla celów monitoringu opracowaliśmy kilka narzędzi badawczych, pozwalających na ujednoczenie sposobu przeprowadzenia badań.⁵ Narzędzia zawierały zarówno pytania zamknięte, jak i otwarte. Odpowiedzi, zwłaszcza na pytania otwarte,

⁵ Wszystkie użyte w czasie monitoringu narzędzia badawcze znajdują się na końcu Raportu w Załącznikach od nr 3 do nr 8.

to zarówno opinie respondentów (policjantów różnych służb, komendantów, interesantów), jak i spostrzeżenia monitorujących. Część narzędzi, takich jak:

- **Ankieta nr 1** – *Kwestionariusz badania warunków pracy policjantów* oraz
- **Ankieta nr 2/A, 2/B i 2/C** – *Kwestionariusz badania sytuacji osób zatrzymanych przez Policję*,

była wypełniana przez monitorujących na podstawie wywiadów, rozmów, własnych spostrzeżeń oraz dokumentów.

Dwie ankiety wypełniali samodzielnie respondenci. Były to:

– **Ankieta nr 3** – wypełniania przez komendanta badanej jednostki i odsyłana pocztą do Fundacji (częściej) lub wręczana natychmiast po wypełnieniu monitorującemu (rzadziej). Pozwalała ona komendantowi na ocenę warunków pracy, wyposażenia, predyspozycji i pracy podwładnych, stanu dyscypliny, napotykaných najczęściej trudności oraz możliwości zmian w funkcjonowaniu jednostki.

– **Ankieta nr 4** – (zaopatrzona w metryczkę charakteryzującą respondentów) zawierała 35 pytań z zakresu szeroko rozumianego prawa policyjnego i służyła do zbadania poziomu wiedzy zawodowej wśród dobranych losowo policjantów.

Wszystkie narzędzia badawcze zostały przetestowane w badaniach pilotażowych, przeprowadzonych w lipcu 2000 r. w 11 jednostkach Policji województw: mazowieckiego, łódzkiego i dolnośląskiego⁶, a następnie poprawione z uwzględnieniem doświadczeń z pilotażu.

Użyte do przeprowadzenia monitoringu narzędzia pozwoliły na zebranie dwojakiego rodzaju informacji.

Informacje pierwszego rodzaju są obiektywne (twarde dane) – pochodzą z dokumentów bądź z naocznego świadectwa osoby monitorującej.

Oprócz nich uzyskaliśmy także opinie, wyrażane zarówno przez respondentów, jak i monitorujących, które mogą nieść ze sobą pewną dozę subiektywizmu.

Przy opisywaniu danych będziemy starali się rozróżnić te dwa ich typy.

Osoby, które przeprowadziły monitoring, (w badaniach wzięło udział 46 osób⁷), to pracownicy Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka (7 osób), absolwenci Szkoły Praw Człowieka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka (36 osób) oraz studenci i absolwenci prawa z Ośrodka Praw Człowieka przy Uniwersytecie Jagiellońskim (3 osoby). Wszyscy posiadali pewne doświadczenia badawcze, a przed rozpoczęciem badań zostali szczegółowo przeszkoleni. Szkolenie uwzględniało zarówno wiedzę o funkcjonowaniu Policji, jak i aspekty metodologiczne badań.

⁶ Zob. wykaz monitorowanych jednostek załącznik nr 2

⁷ Zob. wykaz osób biorących udział w monitoringu – załącznik nr 1

6. Dobór próby

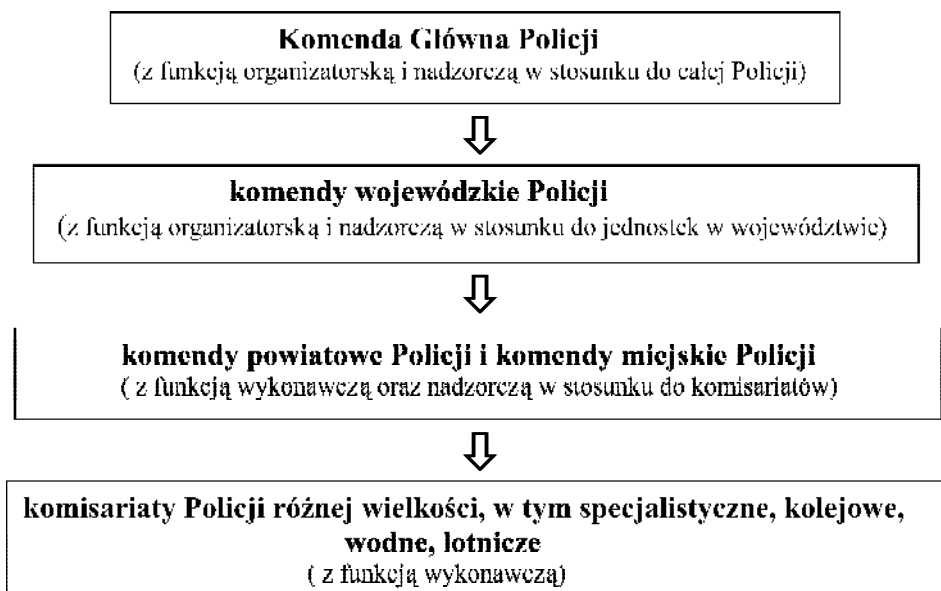
Badania przeprowadziliśmy w 168 jednostkach Policji⁸, co stanowiło wówczas około **9 proc.** wszystkich jednostek wykonawczych. W czasie, gdy piszemy ten Raport (marzec – czerwiec 2001 r.), procent zbadanych jednostek w stosunku do istniejących aktualnie w Polsce niewątpliwie znacznie się zwiększył. Policja przeprowadza bowiem reorganizację, polegającą na likwidowaniu jednostek małych (poniżej 25 etatów) na rzecz tworzenia w ich miejsce tzw. rewirów.

Biorąc pod uwagę liczbę zatrudnionych w badanych jednostkach policjantów (ok. 16 tys.), możemy stwierdzić, że badaniami objęliśmy warunki pracy około 16 proc. wszystkich policjantów w kraju.

Jednostki objęte monitoringiem to:

- 53 komendy powiatowe Policji,
- 14 komend miejskich Policji,
- 101 komisariatów Policji.

Dla orientacji, poniżej przedstawiamy uproszczony schemat organizacyjny Policji:

⁸ Zob. wykaz monitorowanych jednostek – załącznik nr 2

W doborze próby badawczej uwzględniliśmy kilka kryteriów.

- A. Badaniami objęliśmy tylko te jednostki Policji, które bezpośrednio realizują zadania policyjne (tzw. jednostki wykonawcze – te, które głównie obsługują interesantów), czyli: komisariaty, komendy miejskie i komendy powiatowe. Nie badaliśmy ani komend wojewódzkich, ani Komendy Głównej Policji.
- B. Badaniami objęliśmy jednostki małe, średnie i duże, przyjmując, że jednostki duże to takie, które zatrudniają ponad 60 policjantów, średnie – od 24 do 60 policjantów i małe – poniżej 24 policjantów. Zbadaliśmy w sumie **168** jednostek Policji, w tym:
- 77 jednostek dużych,
 - 42 jednostki średnie,
 - 49 jednostek małych.

Staraliśmy się o równomierne zróżnicowanie próby według tego kryterium doboru, jednakże większa liczba wybranych przez nas jednostek dużych wynikała z zamiaru przeprowadzenia badań w aresztach policyjnych, które z reguły umieszczone są w takich właśnie jednostkach.

- C. Badaniami objęliśmy zarówno jednostki Policji funkcjonujące w dużych aglomeracjach (15 jednostek), jak i działające w miastach (99 jednostek) i na wsiach (54 jednostki).
- D. Wśród badanych przez nas jednostek prawie połowa miała areszty policyjne. Zbadaliśmy 83 takie jednostki, tj. co piątą z tych, w których były areszty policyjne.

7. Harmonogram i ramy czasowe monitoringu

Czas	Rodzaj przedsięwzięć
Marzec 2000 r.	Podjęcie przez Zarząd Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka decyzji o przeprowadzeniu monitoringu i powołanie zespołu do opracowania jego koncepcji
Marzec – Kwiecień 2000r .	Opracowanie koncepcji monitoringu, określenie problemów badawczych
Maj – Czerwiec 2000 r.	Opracowanie narzędzi badawczych
Lipiec 2000 r.	Przeprowadzenie szkolenia i badań pilotażowych
Sierpień 2000 r.	Zebranie doświadczeń pilotażu i modyfikacja narzędzi badawczych. Przygotowanie organizacyjne badań.
Wrzesień 2000 r.	Przygotowanie i przeprowadzenie szkolenia dla monitorujących

Wzrzesień – Październik 2000 r.	Przeprowadzenie badań monitoringowych w wytypowanych jednostkach Policji
Listopad 2000 r.	Skompletowanie uzyskanych materiałów, zakodowanie pytań otwartych, wyselekcjonowanie ciekawszych wypowiedzi.
Grudzień 2000 r. Luty 2001 r. Marzec – Czerwiec 2001 r.	Opracowanie danych ilościowych ⁹ Opracowanie raportu z monitoringu

8. Prawa człowieka a Policja w Konstytucji RP, prawie międzynarodowym i orzecznictwie strasburskim

Wiele aspektów pracy Policji znajduje swoją regulację w aktach prawnych najwyższego rzędu. Wymienić tu trzeba: Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ, Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Konwencję w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania, a także akty tzw. miękkiego prawa międzynarodowego, takie jak Kodeks Postępowania Funkcjonariuszy Porządku Prawnego – ONZ czy Deklaracja o Policji – Rady Europy¹⁰. Wybór przepisów z tych dokumentów, które mają decydujące znaczenie dla badanych obszarów funkcjonowania Policji znajduje się w Załączniku nr 10.

Niezwykle ważne dla praktyki stosowania prawa przez Policję są orzeczenia zarówno Europejskiej Komisji Praw Człowieka, jak i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Organy strasburskie niejednokrotnie w swoich rozstrzygnięciach wypowiadały się na temat zgodności określonych działań policji z regulacjami zawartymi w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Poniżej cytujemy fragmenty niektórych orzeczeń Trybunału, mających naszym zdaniem znaczenie zasadnicze dla określenia standardu prawidłowego funkcjonowania policji.

(...państwo jest odpowiedzialne moralnie za każdą osobę aresztowaną, pozostaje ona bowiem całkowicie w rękach policji. W razie ujawnienia, iż aresztowany doznał obrażeń, władze muszą przedstawić dowody wskazujące na istnienie wątpliwości co do przebiegu wydarzeń w wersji pokrzywdzonego.

⁹ Część danych ilościowych opracował Ośrodek Realizacji Badań Społecznych Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

¹⁰ Teksty wymienionych aktów prawa międzynarodowego znajdują się w publikacji Prawa Człowieka a Policja – Wybór dokumentów, wyd. Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, 1992 r.

...użycie siły wobec osoby pozbawionej wolności – jeśli nie jest absolutnie konieczne ze względu na jej zachowanie – narusza ludzką godność i w zasadzie powinno być traktowane jako naruszenie art. 3 Konwencji)

Ribitsch v. Austria – wyrok Trybunału z 4.12.1995 r. A. 336, § 34–36.

(...Uszkodzenia ciała, jakie stwierdzono u skarżącego, pochodziły niewątpliwie z okresu, kiedy przebywał w areszcie policyjnym, były poważne i rozległe. Zdaniem Trybunału już tylko to stanowi podstawę do zakwalifikowania postępowania oficerów śledczych, którzy go przesłuchiwali, jako nieludzkiego i poniżającego traktowania, co stanowi naruszenie art. 3 Konwencji.)

Tomasi v. Francja – wyrok z 27.08.1992 r. A. 241, § 100.

(...W tej sprawie maksymalny okres dwunastu godzin na zatrzymanie w celu sprawdzenia tożsamości był ustalony w ustawie i był bezwzględnie obowiązujący. Jeśli był on znany wcześniej, organy odpowiedzialne za zatrzymanie miały obowiązek podjąć wszystkie niezbędne środki w celu zapewnienia, aby dozwolony okres nie został przekroczony.

...Z powodu przekroczenia maksymalnego ustawowego okresu zatrzymania nastąpiło naruszenie art. 5 ust. 1 lit. c Konwencji.)

(W tej sprawie czas zatrzymania został przekroczony o 45 minut – przyp. autora)

K.F. v. Niemcy – wyrok z 27.11.1997 r. Skarga nr 25629/94, § 72.

(...Jeśli pozbawienie wolności ma być zgodne z prawem, nie może być arbitralne. Ta dolegliwość jest usprawiedliwiona tylko gdy inne, mniej surowe środki były rozważane, ale zostały uznane za niewystarczające. Oznacza to, że nie wystarczy, aby pozbawienie wolności było stosowane zgodnie z prawem krajowym, musi być także w danych okolicznościach niezbędne. Przepisy wskazywały kilka różnych środków możliwych do zastosowania wobec osoby nietrzeźwej, wśród których umieszczenie w izbie wytrzeźwień jest najbardziej drastycznym. Nie wzięto ich w ogóle pod uwagę. Trybunał uznał więc, że pozbawienia wolności nie można było uznać za zgodne z prawem na podstawie art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji. Nastąpiło naruszenie tego przepisu)

Witold Litwa v. Polska – wyrok z 4.04.2000 r. Skarga nr 26629/95 § 78.

(...Z opinii biegłego lekarza wynikało, że ślady przemocy zastosowanej wobec zatrzymanego pokrywały prawie całe ciało. Trybunał stwierdził, że poddano go traktowaniu, które mogło być upokarzające i upadlające dla każdego. W tych okolicznościach Trybunał uznał, że fizyczna i psychiczna przemoc użyta wobec skarżącego spowodowała dotkliwy ból i cierpienie, była szczególnie poważna i okrutna. Takie postępowanie jest torturą, nastąpiło więc naruszenia art. 3 Konwencji)

Selmouni v. Francja – wyrok z 28.07.1999 r. Skarga nr 25803/94 § 102, 105.

Rozdział I

Warunki pracy Policji i policjantów.

Jak już stwierdziliśmy wyżej, warunki pracy, jakie zapewnia państwo Policji oraz policjantom, mają duży wpływ na jej jakość i skuteczność, a co za tym idzie, na poziom ochrony praw człowieka w zakresie, w jakim Policja jest do ochrony tej powołana.

Warto w tym miejscu przytoczyć przepisy dwóch, niezwykle dla funkcjonowania Policji ważnych aktów tzw. miękkiego prawa międzynarodowego.

Deklaracja o policji (Rezolucja 690 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z 1979 r.) stanowi:

„Funkcjonariusz policji musi wykonywać swe obowiązki w takich warunkach zawodowych, psychologicznych i materialnych, aby stanowiły one ochronę jego uczciwości, bezstronności i godności”.

i dalej:

„Funkcjonariusz policji ma prawo do słusznego wynagrodzenia, przy czym należy uwzględnić szczególne aspekty jego pracy, takie jak zwiększone ryzyko i obowiązki oraz nienormowany czas”.

Kodeks postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego (Rezolucja 34/169 Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych z 1979 r.) stanowi:

„Wszystkim funkcjonariuszom porządku prawnego należy zapewnić odpowiednie wynagrodzenie i warunki pracy”.

Warunki pracy policjantów badaliśmy według Kwestionariusza badania warunków pracy policjantów – Ankiety nr 1 (patrz Załącznik nr 3).

Rejestracji podlegało zarówno to, co monitorujący mogli zobaczyć, jak i to, co o warunkach pracy mówili policjanci.

1.1. Charakterystyka monitorowanych jednostek

Przypomnijmy, że badaniami objęliśmy **168** jednostek Policji:

- 77 jednostek dużych,
- 42 jednostki średnie,
- 49 jednostek małych.

Stan etatowy i faktyczny

Stan etatowy w badanych jednostkach wynosił w czasie badań około **16.210**, czyli **około 16 proc.** wszystkich takich etatów w kraju (nie są to dane całkowite ściśle, gdyż nie ze wszystkich jednostek udało nam się je zebrać, choćby z powodu braku zgody kilku komendantów lub braku faktycznych możliwości ich ustalenia).

Stan faktycznie pracujących w czasie badań policjantów wynosił **około 85 proc.** stanu etatowego. W ramach pozostałych 15 proc. około 60 proc. stanowiły wakaty.

Najmniejsze z badanych jednostek zatrudniały trzech policjantów (4 jednostki), największa zaś – 1.885.

Wielkość obsługiwanego przez jednostki Policji terenu

Największa odległość od siedziby jednostki do obsługiwanego przez nią miejscowości wynosiła 98 km. (38¹¹ – duża jednostka w woj. łódzkim) W 35 jednostkach wskazywano, że jest to odległość powyżej 40 km, a w 34 odległość ta mieściła się pomiędzy 30 a 40 km.

Problem rozległości obsługiwanego terenu dotyczy głównie jednostek dużych. Na 35 jednostek, w których odległość wynosiła ponad 40 km do najdalej położonej miejscowości, 28 (80 proc.) to jednostki duże, pięć – to jednostki średnie i tylko dwie jednostki małe.

W badanej próbie 168 jednostek, w 69 przypadkach (41 proc.) odległość od siedziby jednostki do najdalej położonej miejscowości w jej rejonie działania wynosiła nie mniej niż 30 km. Ma to naturalnie znaczenie tak dla dostępności Policji dla interesantów, jak i dla czasu podjęcia przez policjantów interwencji.

Budynki

Gmachy, w jakich mieszczą się badane jednostki Policji, są w większości jedno lub dwupiętrowe (125 jednostek). Pozostałe – to budynki parterowe (14), trzy- i piętrowe (17) i wyższe (12).

70 budynków (**41,5** proc. badanych) wzniesiono w latach przedwojennych, a tylko 4 w latach 90.

¹¹ Cyfra oznacza numer porządkowy jednostki nadany przez organizatorów monitoringu

Większość budynków została zaadaptowana na potrzeby Policji (102), a tylko 65 było budowanych z myślą o takim przeznaczeniu.

Monitorujący uznali stan elewacji budowli za zły w 34 wypadkach, za średni zaś w 44. Tylko w 20 jednostkach określili oni stan elewacji budynków jako bardzo dobry.

Tabela nr 1

Remonty kapitalne budynków mieszczących badane jednostki Policji

Okres	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
w ciągu ostatnich 5 lat	41	24%
w ciągu ostatnich 10 lat	18	11%
w ciągu ostatnich 15 lat	22	13%
w ciągu ostatnich 20 lat	11	7%
ponad 20 lat temu	14	8%
brak remontu	34	20%
brak danych	28	17%
razem	168	100%

W 79 jednostkach remonty finansowane były ze środków Policji, a w 24 ze środków samorządowych.

Dostęp do budynku

Tylko w 72 miejscowościach (na 168 zbadanych) znajdowały się oznaczenia wskazujące drogę do jednostki Policji. W trzech wypadkach na budynku brakowało tablicy informacyjnej. (Były to: 115 – średnia jednostka w woj. śląskim; 143 – duża jednostka w woj. wielkopolskim i 171 – średnia jednostka w woj. mazowieckim.)

Dostęp do budynku Policji dla osób niepełnosprawnych zapewniony był tylko w 18 jednostkach (ok. 11 proc.) W jednym z budynków (5 – duża jednostka w woj. dolnośląskim) klatka schodowa jest tak wąska i stroma, że niejednokrotnie osoby niepełnosprawne lub starsze policjanci wnosili na rękach.

W 48 badanych jednostkach (28 proc.) stwierdziliśmy, że funkcjonowały one tylko przez część doby, najczęściej do południa lub wczesnego popołudnia. W pozostałym czasie były zamknięte. W ośmiu z nich brakowało informacji o tym, jak skontaktować się z Policją, gdy budynek jest zamknięty. (Były to małe

Siedziba Komendy Powiatowej Policji w południowej Polsce*

* Wszystkie fotografie zamieszczone w Raporcie wykonali monitorujący za zgodą Komendantów monitorowanych jednostek.)

jednostki w województwach: dolnośląskim [7]; podlaskim [91]; pomorskim [109,110,111]; wielkopolskim [146] i zachodniopomorskim [156].) W sześciu jednostkach informacja taka była nieczytelna bądź niepełna (małe jednostki w województwach: dolnośląskim [13]; małopolskim [56,63]; mazowieckim [80]; podkarpackim [83]; pomorskim [104]).

Parkingi

Przy 52 (31 proc.) budynkach badanych jednostek Policji brakowało miejsc do parkowania samochodów interesantów, przy 39 (23 proc.) zaś liczba takich miejsc była niewystarczająca.

Brak miejsc do parkowania prywatnych samochodów policjantów dotyczył 43 jednostek (25 proc), a w 44 (26 proc) było tych miejsc za mało.

1.2. Interesanci

W 48 jednostkach (28 proc) monitorujący uznali kontakt interesanta z dyżurnym za utrudniony. Najczęściej barierą w komunikacji są małe okratowane okienka z otworem usytuowanym tak nisko, że interesanci, chcąc prowadzić z dyżurnym rozmowę, muszą się schylać. W kilku jednostkach odnotowano jednak bardzo przyjazne dla kontaktu miejsca typu recepcyjnego.

W 67 jednostkach (40 proc.) brak było przed dyżurką wizytówki ze stopniem, imieniem i nazwiskiem dyżurnego.

Miejsce oczekiwania interesantów najczęściej wyznaczone jest w poczekalni przed dyżurką (w 96 jednostkach (57 proc.) monitorujący stwierdzili, że w miejscu tym słyhać wszystkie prowadzone przez dyżurnego rozmowy) lub na korytarzach przed pokojami policjantów. W 39 jednostkach (23 proc.) zarówno policjanci, jak i monitorujący ocenili, że miejsc dla interesantów jest za mało. W 24 jednostkach (14 proc.) oczekujący interesanci muszą często stać, a w 11 (ok. 7 proc.) oczekują przed budynkiem.

W 91 badanych jednostkach (54 proc.) nie ma wyznaczonego dla interesantów miejsca (krzesel i stolika), w którym mogliby coś napisać.

W 21 jednostkach (12 proc.) w miejscach oczekiwania interesantów brak było wywieszonych jakichkolwiek przeznaczonych dla nich informacji. Poniższa tabela przedstawia informacje, jakie najczęściej wywieszono w pozostałych 145 zbadanych pod tym kątem jednostkach.

Tabela nr 2

Informacje wywieszzone w miejscach oczekiwania interesantów

Rodzaj informacji	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
o czasie przyjęć interesantów przez komendanta	130	77%
o czasie przyjęć interesantów przez dzielnicowych	34	20%
o miejscu, w którym można ubiegać się o pozwolenie na broń	31	18%
o miejscach, w których można wykonać obdukcję	12	7%
brak jakichkolwiek informacji	21	12%

Warto dodać, że według dyżurnych, interesanci najczęściej pytają ich o możliwość kontaktu z dzielnicowym, o to, gdzie można wykonać obdukcję oraz jak uzyskać pozwolenie na broń. Te wszystkie informacje mogłyby być dostępne dla interesantów w formie pisemnej.

W jednej z jednostek tablica z informacjami dla interesantów usytuowana była za kratą wejściową, w miejscu niewidocznym dla oczekujących (116 – duża jednostka w woj. śląskim).

Tylko w 74 badanych jednostkach (44 proc.) w miejscach, gdzie oczekują interesanci, dostępne były materiały informacyjne (plakaty, ulotki, foldery), najczęściej dotyczące bezpieczeństwa w ruchu drogowym, przemocy w rodzinie oraz praw ofiar przestępstw.

W trzech jednostkach wyłożone były anonimowe ankiety, w których interesanci mogli się wypowiedzieć o pracy policjantów i jednostki (Były to: 55 – średnia jednostka w woj. małopolskim; 95 – duża jednostka w woj. podlaskim i 171 – średnia jednostka w woj. mazowieckim.).

W 45 jednostkach (27 proc.) interesanci nie mieli swobodnego dostępu do toalety, a w 26 (15 proc.) były toalety przeznaczone wyłącznie dla nich.

Oceniając stan czystości i estetyki miejsc, w których oczekują interesanci, monitorujący uznali, że:

- w 4 jednostkach było bardzo brudno,
- w 36 jednostkach było brudno,
- w 106 jednostkach było czysto,
- w 19 jednostkach było bardzo czysto.

(Najgorzej zostały ocenione pod tym względem małe jednostki w województwach: małopolskim [63]; mazowieckim [80]; podkarpackim [83] i pomorskim [104])

Warto dodać, że w celu zminimalizowania subiektywności ocen monitorujących wprowadziliśmy opisową skalę oceny stanu czystości i estetyki. Znajduje się ona na ostatniej stronie Ankiety nr 1 (patrz Załącznik nr 3).

W ramach badań monitorujący prowadzili również rozmowy z interesantami (jeśli takich zastali w czasie monitoringu), pytając ich o: ocenę sposobu załatwienia przedstawionej Policji sprawy, czas oczekiwania, stosunek do nich policjantów.

W 56 (33 proc.) jednostkach interesanci wypowiadali się pozytywnie o pracy policjantów i jednostki, w 16 (10 proc.) zaś negatywnie, wskazując głównie na to, że musieli długo czekać, że byli załatwiani zbyt opieszale lub opryskliwie.

Oto niektóre z wypowiedzi, jakie odnotowali monitorujący w rozmowach z interesantami:

„Czekamy na przesłuchanie już półtorej godziny, jesteśmy świadkami wypadku wezwanymi przez policję. Nie wiemy, kiedy w końcu nas przesłuchają”.

(6 – duża jednostka w woj. dolnośląskim)

„Chcąc iść do toalety, musiałam wziąć klucz od dyżurnego”.

(17 – duża jednostka w woj. kujawsko-pomorskim)

„Przysłałam do dzielnicowego, miał być, bo wcześniej dzwoniłam, ale go nie ma i nie wiadomo kiedy będzie”.

(73 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Jestem pełna podziwu dla policjantów, że mogą pracować w takich warunkach. Właśnie wyszłam z przesłuchania, w pokoju było pięciu policjantów i każdy z nich miał jakiegoś interesanta – szum, gwar, jedni słyszają, co mówią drudzy. Jestem zaszokowana bałaganem i brudem”.

(137 – duża jednostka w woj. wielkopolskim)

„Komenda mieści się na peryferiach miasta, szedłem do niej prawie godzinę”.

(138 – duża jednostka w woj. wielkopolskim)

„Przyszedłem zgłosić włamanie do domku letniskowego na działce. Naczelnik, z którym rozmawiałem, powiedział, że to nie włamanie tylko usiłowanie, i że jak bardzo chcę o tym zgłosić do protokołu, to muszę czekać około dwóch godzin, bo teraz nie ma kto się mną zająć”.

(166 – średnia jednostka w woj. mazowieckim).

1.3. Warunki pracy dyżurnych

Dyżurki

Wśród badanych jednostek w 31 (18 proc.) brak było oddzielnego pomieszczenia dla dyżurnego – dyżurki.

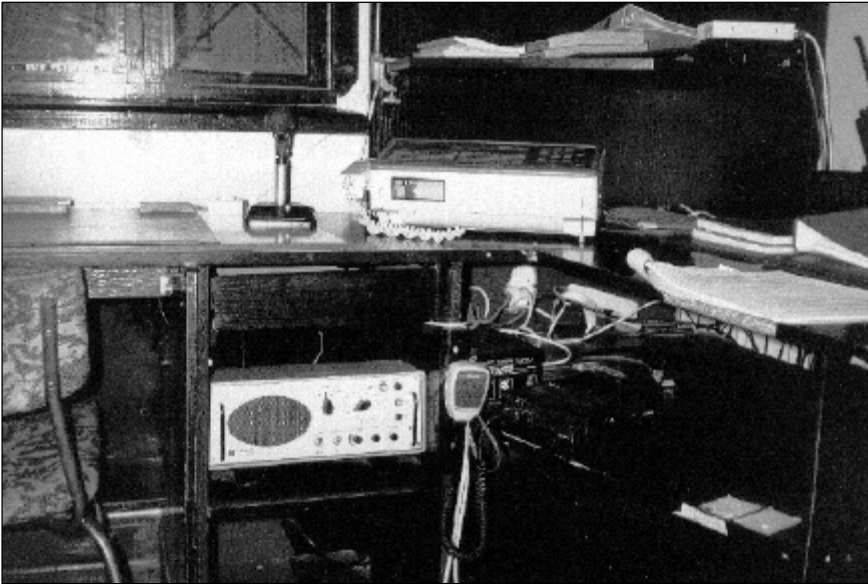
W jednej z jednostek (55 – średnia jednostka w woj. małopolskim) dyżurka umieszczona została na pierwszym piętrze. Na korytarzu zamocowano lustro, żeby dyżurny mógł widzieć, kto wchodzi. Zdaniem monitorującego nie było przeszkód, by umieścić dyżurkę na parterze.

Łączność telefoniczna

W 71 jednostkach (42 proc. badanych) dyżurni ocenili centrale telefoniczne jako nie zapewniające właściwej łączności. Wśród przyczyn podawali: przestarzałość sprzętu – często z lat 70. a nawet 60. (w 44 jednostkach –26 proc.), zbyt małą pojemność centrali i jej częste awarie (w 20 jednostkach –12 proc.). Jeden z dyżurnych stwierdził:

„Po deszczu można zapomnieć, że istnieją telefony, po prostu nie działają”.

(164 – mała jednostka w woj. zachodniopomorskim).

Stanowisko pracy dyżurnego w małej jednostce w północno-zachodniej Polsce

Podobne dane prezentuje Najwyższa Izba Kontroli w swym Raporcie 168/2000¹², w którym czytamy m.in.: „*Co piąta jednostka wyposażona była w sprzęt z lat 70. i 80., który jest wyczerpany i ulega częstym awariom*”.

W 34 (20 proc.) zbadanych przez nas jednostkach brakuje bezpośredniej łączności telefonicznej (tzw. gorącej linii) z innymi jednostkami Policji, a w 53 (32 proc.) – z innymi służbami ratowniczymi.

Bezpośrednia łączność („gorąca linia”) z instytucjami szczególnie chronionymi funkcjonowała w 105 jednostkach i dotyczyła m.in. takich instytucji jak:

- banki – 95,
- urzędy pocztowe – 21,
- urzędy administracji – 17,
- sklepy jubilerskie – 14,
- muzea – 4.

W 30 jednostkach była zamontowana końcówka systemów monitoringowych firm ochrony mienia. Systemy te – w ocenie dyżurnych – bardzo często wywołują fałszywe alarmy, powodując niepotrzebne interwencje policjantów.

¹² NIK przeprowadził kontrole w 159 jednostkach Policji w roku 1998 i w I połowie roku 1999. (Dane ze strony internetowej NIK www.nik.gov.pl z dnia 01.02.2001 r.)

Tylko w pięciu jednostkach dyżurny nie miał do dyspozycji faksu. (Były to: 9 – mała jednostka w woj. kujawsko–pomorskim; 64 – mała jednostka w woj. małopolskim; 80 – mała jednostka w woj. mazowieckim; 87 – mała jednostka w woj. podkarpackim; 148 – mała jednostka w woj. wielkopolskim.) W czterech jednostkach faks był niesprawny (5 – duża jednostka w woj. dolnośląskim; 39 – średnia jednostka w woj. łódzkim; 48 – średnia jednostka w woj. małopolskim; 104 – średnia jednostka w woj. pomorskim). Natomiast w 64 jednostkach z faksu można było korzystać łącząc się tylko z innymi jednostkami Policji.

W 91 jednostkach (54 proc. badanych) faks u dyżurnego był jedynym tego typu urządzeniem w całej jednostce. Sytuacja taka występowała w:

- 31 jednostkach dużych – 40 proc. badanych jednostek dużych,
- 19 jednostkach średnich – 45 proc. badanych jednostek średnich,
- 41 jednostkach małych – 87 proc. badanych jednostek małych.

W 66 badanych jednostkach (39 proc.) nie ma telefonu 997. W pozostałych 102 telefon ten obsługuje najczęściej dyżurny. Tylko w 12 (ze 102) jego obsługą zajmuje się inny policjant.

Tylko w 21 jednostkach (21 proc. posiadających telefon 997) deklarowano, że wszystkie rozmowy na telefon 997 są nagrywane, a w 7, że nagrywa się tylko część takich rozmów.

Gdy w jednostce brakuje telefonu 997, dzwoniący łączą się z jednostką nadrzędną, która po odnotowaniu rozmowy, inną linią telefoniczną bądź drogą radiową powiadamia jednostkę właściwą. Przedłuża to w sposób oczywisty czas do podjęcia interwencji.

W przywołanym wyżej raporcie NIK stwierdza się, że: *„Co dwunasty komiariat nie miał telefonu 997, a zgłoszenia na telefon przyjmowały jednostki nadrzędne, na ogół nie mając możliwości przełączenia zgłoszeń na jednostki podległe. W dodatku trwające połączenie blokowało dostęp kolejnego dzwoniącego.”*, a także, iż: *„Z powodu braku zasad stosowania rejestratorów rozmów oraz ich ewidencjonowania i archiwizowania w 38 proc. jednostek brak było urządzeń rejestrujących te rozmowy”*.

Najczęstszą reakcją policjantów na zgłoszenia pod numer 997 jest podjęcie interwencji policyjnej. Interesowało nas, czy są opracowane kryteria pilności podjęcia interwencji w sytuacji, gdy jednocześnie dokonano kilku zgłoszeń.

Tylko w 30 badanych jednostkach (18 proc.) były takie spisane kryteria, określające kolejność podejmowania interwencji. W pozostałych dyżurni odpowiadali, że, decydując o kolejności podjęcia interwencji, kierują się własnym doświadczeniem bądź wytycznymi swoich komendantów.

Łączność radiowa

W 71 badanych jednostkach (**42 proc.**) dyżurni powiedzieli nam, że sprzęt radiowy – zwłaszcza centrale – nie zapewnia właściwej łączności. Wśród najczęściej wymienianych przyczyn znalazły się:

- występowanie tzw. białych plam (obszary rejonu nie objęte łącznością radiową) – 22 jednostki,
- zakłócenia powodowane przez silniejsze stacje radiowe – 14 jednostek,
- zbyt mały zasięg stacji – 12 jednostek.

W 12 jednostkach (7 proc.) nie wszystkie radiowozy wyposażone były w radiostacje, a w 75 (45 proc.) dyżurni uznali ilość radiotelefonów przenośnych za niewystarczającą.

W 6 jednostkach brakowało bezpośredniej łączności radiowej z oficerem dyżurnym jednostki nadrzędnej. (Były to: 57 – duża jednostka w woj. małopolskim; 70 i 80 – duża i mała jednostka w woj. mazowieckim; 147 – duża jednostka w woj. wielkopolskim; 151 i 153 – mała i duża jednostka w woj. zachodniopomorskim.)

W 13 jednostkach (8 proc.) dyżurni wskazali na dwusystemowość pracy radiotelefonów powodującą, że łączność radiowa możliwa jest albo tylko z dyżurnym, który musi przełączyć się na inny kanał pracy, albo tylko z innym użytkownikiem tego samego systemu.

Wyposażenie informatyczne

W 34 jednostkach (ok. 20 proc. badanych) dyżurny dysponował sprawnym komputerem, a w 80 (ok. 47 proc.) terminalem komputerowym. W **54** jednostkach, tj. w **32 proc.** badanych, nie było takiego sprzętu.

W 106 jednostkach (63 proc. badanych) dyżurni mogli korzystać bezpośrednio z *Systemu informacji policyjnej*¹³, a w **62 (37 proc.)** mogli to czynić za pośrednictwem dyżurnego jednostki nadrzędnej. W tym drugim przypadku sprawdzenie danych w Systemie trwało najczęściej nie dłużej niż 20 minut, choć kilku dyżurnych stwierdziło, że niejednokrotnie trwa ono kilka godzin a nawet dni.

Komputery i terminale w zdecydowanej większości są wykorzystywane do obsługi *Systemu informacji policyjnej*. Tylko 15 dyżurnych wskazało na inne możliwości wykorzystania sprzętu komputerowego, najczęściej – na użycie go jako edytora tekstów.

¹³ *System Informacji Policyjnej* to komputerowy system umożliwiający policjantom sprawdzenie w bazie danych, czy osoby bądź rzeczy – np. samochody – pozostają w zainteresowaniu Policji i dlaczego. W bazie danych znajdują się m.in. informacje o osobach poszukiwanych, osobach wylegitymowanych, a także o skradzionych pojazdach.

22 dyżurnych uznało, że dane w *Systemie informacji policyjnej* są nieaktualne, 88 było przeciwnego zdania. Pozostali nie potrafili tego ocenić.

Inne wyposażenie stanowiska dyżurnego

Jeśli chodzi o inne wyposażenie stanowiska dyżurnego, umożliwiające mu prawidłowe wykonywanie zadań, sytuację obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 3

Wyposażenie stanowiska pracy dyżurnego jednostki

Jakiego wyposażenia brakuje	Liczba jednostek, w których odnotowano brak	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
alkomatu lub innego podobnego urządzenia	17	10%
mapy obsługiwanego terenu	30	18%
aktualnej mapy obsługiwanego terenu	14	8%
wykazu placówek lub osób mogących wykonać obdukcję	94	56%
wykazu rejonów obsługiwanym przez dzielnicowych	30	18%
dokumentów określających procedury działania na wypadek poważnego zagrożenia	20	12%
kolczatki drogowej	78	46%
siatki obezwładniającej	118	70%
broni gładkolufowej na naboje gumowe	95	57%
kamizelek kuloodpornych	20	12%
szafy metalowej do przechowywania broni	42	25%
apteczki	29	17%
tymczasowego pomieszczenia dla zatrzymanych, tzw. przejściówki ¹⁴	89	53%

Gdy w jednostce brak jest alkomatu lub innego podobnego urządzenia, a chodzi o potrzebę ustalenia stanu trzeźwości, policjanci wożą osobę, która ma być poddana badaniu, do jednostki sąsiedniej, oddalonej czasem nawet o 20 km.

¹⁴ Tzw. przejściówka to najczęściej okratowane, małe pomieszczenie w jednostce, w którym osoby zatrzymane oczekują na umieszczenie w areszcie.

Tzw. cela przejściowa w małej jednostce
w północno-zachodniej Polsce

W jednostkach, w których brakuje tzw. przejściówki, zatrzymani:

- pozostaje pod nadzorem wyznaczonego policjanta (tak oświadczyło 29 dyżurnych),
- jest zakuty w kajdanki i oczekuje w obecności jakiegoś policjanta, często dyżurnego (tak oświadczyło 21 dyżurnych),
- **jest przykuty kajdankami do kaloryfera bądź innego na trwałe przytwierdzonego sprzętu** (tak oświadczył dyżurny dużej jednostki w woj. zachodniopomorskim [149]).

W jednej z jednostek (19 – mała jednostka w woj. kujawsko-pomorskim) obok tzw. przejściówki znajduje się ubikacja dla zatrzymanych.

„To relikw przeszłości – pisze monitorujący – zwykła dziura w podłodze i tzw. pedały”.

Dyżurni

Sytuacja kadrowa w grupie dyżurnych

Dane obrazują sytuację kadrową w grupie dyżurnych w 129 jednostkach, czyli w ok. 77 proc. wszystkich jednostek badanych. W pozostałych jednostkach nie udało się ustalić danych bądź nie utworzono etatów dyżurnych.

Łącznie w jednostkach, z których zebraliśmy dane kadrowe, było 797 takich etatów. Faktycznie jednak w czasie monitoringu pracowało tylko 697 dyżurnych (**ok. 87 proc.** stanu etatowego).

Przyczyny nieobecności 100 policjantów dyżurnych były następujące:

- wakaty – 20 proc.,
- długotrwałe zwolnienia lekarskie – 45 proc.,
- udział w szkoleniach – 13 proc.,
- inne (w tym urlopy) – 22 proc.

Staż pracy policjantów dyżurnych badaliśmy w dwóch aspektach – pracy w Policji oraz pracy na stanowisku dyżurnego. Uzyskane dane obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 4

Staż pracy dyżurnych

Staż pracy dyżurnych	Staż pracy dyżurnych w Policji – liczba dyżurnych w proc. (w zaokrągleniu)	Staż pracy na stanowisku dyżurnego – liczba dyżurnych w proc. (w zaokrągleniu)
do 3 lat	4%	33%
od 3 do 5 lat	5%	20%
od 5 do 10 lat	16%	29%
od 10 do 15 lat	26%	14%
powyżej 15 lat	49%	4%

Z danych tych wynika, że na stanowisko dyżurnego częściej kierowani są policjanci z dużym doświadczeniem zawodowym – co jest zjawiskiem bardzo pozytywnym – lecz na stanowisku tym nie pracują od dawna. Około **53 proc.** dyżurnych pracuje na nim nie więcej niż 5 lat.

Dane dotyczące przygotowania zawodowego dyżurnych opisujemy w Rozdziale V niniejszego *Raportu*.

Zarobki

Dyżurni określali wysokość swoich zarobków netto w dużej rozpiętości – od 1.000 zł do 2.400 zł. Według nich wysokość ta zależy głównie od stażu pracy i posiadanego stopnia.

Wyliczona przez nas średnia zarobków netto na stanowisku dyżurnego wyniosła ok. **1.400 zł**.

Odpowiadając na pytanie: „*Ile na tym stanowisku powinien zarabiać policjant?*”, dyżurni najczęściej wskazywali na kwoty od 500 zł do 1.000 zł wyższe od rzeczywistych zarobków.

Sposób pełnienia służby

Najczęściej dyżurni pełnią służbę w systemie zmianowym, 12-godzinnym.

W 71 jednostkach pracują samodzielnie (**55 proc.**), w 55 – razem z pomocnikiem (43 proc.), a w trzech w więcej niż dwie osoby.

W jednostkach, w których utworzono etat pomocnika dyżurnego, pomocnik pełni także bardzo często funkcję profosa, jeśli w areszcie przebywają osoby zatrzymane (47 jednostek, tj. **ok. 36 proc.**). W tej sytuacji dyżurny, teoretycznie mając pomocnika, w praktyce pełni dyżur samodzielnie.

W wielu jednostkach z powodu wakatów bądź nieobecności dyżurnych zadania dyżurnego lub jego pomocnika wykonują policjanci z innych służb. Na taką sytuację wskazano w 85 jednostkach (blisko 66 proc.). Najczęściej dyżurnych zastępują policjanci ze służby patrolowo-interwencyjnej lub dzielnicowi, kosztem własnych obowiązków.

Sytuacja kadrowa w grupie dyżurnych, a także sposób organizacji służby w praktyce powodują, że bardzo często dyżur pełni jeden policjant. Warto zauważyć, że stanowisko dyżurnego skupia w sobie bardzo wiele zadań wykonywanych często w tym samym czasie. Monitorujący niejednokrotnie wskazywali na dużą uciążliwość pracy dyżurnego i konieczność wykonywania w jednym czasie wielu zadań (odbieranie zgłoszeń telefonicznych, komunikacja radiowa z policjantami w terenie, przyjmowanie interesantów, kierowanie działaniami policyjnymi itp.).

Jeden z dyżurnych stwierdził:

„Połowa mego czasu służby to łączenie telefonów jak telefonistka”

(27 – średnia jednostka w woj. lubelskim).

1.4. Warunki pracy dzielnicowych

Sytuacja kadrowa w grupie dzielnicowych

Sytuację kadrową w grupie dzielnicowych prezentujemy na podstawie danych uzyskanych w 164 jednostkach. W pozostałych czterech jednostkach bądź nie było etatów dzielnicowych, bądź nie udało się otrzymać o nich danych.

Łączna ustalona liczba etatów dzielnicowych wynosiła 1.540. Faktycznie natomiast w czasie prowadzonych badań pracowało 1.292 dzielnicowych (**tj. 83 proc.**).

Przyczyny nieobecności 248 dzielnicowych były następujące:

- wakaty – 28 proc.,
- długotrwałe zwolnienia lekarskie – 26 proc.,
- udział w szkoleniach – 29 proc.,
- inne (w tym urlopy) – 17 proc.

Staż pracy dzielnicowych, podobnie jak dyżurnych, badaliśmy w dwóch aspektach – pracy w Policji i pracy na stanowisku dzielnicowego. Sytuację w tym zakresie obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 5

Staż pracy dzielnicowych

Staż pracy dzielnicowych	Staż pracy w Policji – liczba dzielnicowych w proc. (w zaokrągleniu)	Staż pracy na stanowisku dzielnicowego – liczba dzielnicowych w proc. (w zaokrągleniu)
do 3 lat	11%	35%
od 3 do 5 lat	20%	25%
od 5 do 10 lat	42%	29%
od 10 do 15 lat	15%	8%
powyżej 15 lat	12%	4%

Dane te wskazują, że na stanowisko dzielnicowego trafiają często policjanci ze średnim stażem zawodowym, a także, iż staż pracy na tym stanowisku nie jest z reguły długi (w przypadku ok. **60 proc.** policjantów nie przekracza 5 lat). Również według opinii dzielnicowych na stanowiskach tych następuje bardzo duża fluktuacja kadr.

Hanna Świerczakowska w artykule *Gorzej z praktyką* („Gazeta Policyjna” nr 12 z 25.03.2001 r.), opisując przeprowadzoną w okresie od lipca do grudnia 2000 r. kontrolę NIK dotyczącą pracy dzielnicowych, zauważyła m.in.: „Na pytanie kontrolerów skierowane do dzielnicowych – czy zmieniliby Pan stanowisko służbowe na inne o porównywalnym uposażeniu? – twierdząco odpowiedziało ponad połowa”.

Pokój dzielnicowych w średniej jednostce w południowej Polsce

Dane na temat przygotowania zawodowego dzielnicowych zawarte są w Rozdziale V niniejszego *Raportu*.

Zarobki

Dzielnicowi, podobnie jak dyżurni, określali wysokość swoich zarobków netto w dużej rozpiętości, od 1.000 zł do 1.800 zł. Według nich wysokość ta zależy głównie od stażu pracy i posiadanego stopnia.

Wyliczona przez nas średnia zarobków netto na stanowisku dzielnicowego wyniosła ok. 1.400 zł.

Odpowiadając na pytanie: „*Ile na tym stanowisku powinien zarabiać policjant?*”, dzielnicowi najczęściej wskazywali na kwoty od 500 zł do 1.000 zł wyższe od rzeczywistych zarobków. Kilku dzielnicowych określiło adekwatne zarobki w granicach od 3.500 zł do 4.000 zł.

Rejony służbowe dzielnicowych

Wielkość rejonów służbowych dzielnicowych jest bardzo różna. Waha się od 3 tys. mieszkańców (a niekiedy nawet mniej) do ponad 10 tys. Dane w tym zakresie obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 6

Wielkość rejonów służbowych dzielnicowych

Wielkość rejonu służbowego	Liczba dzielnicowych w proc. (w zaokrągleniu)
do 3 tys. mieszkańców	24%
od 3 tys. do 5 tys. mieszkańców	51%
od 5 tys. do 7 tys. mieszkańców	20%
od 7 tys. do 10 tys. mieszkańców	4%
powyżej 10 tys. mieszkańców	1%

Rejony służbowe dzielnicowych, w których zamieszkiwało więcej niż 10 tys. mieszkańców, znajdowały się m.in. w jednostkach: 5, 15 – duże jednostki w woj. dolnośląskim; 57 – duża jednostka w woj. małopolskim; 84 – mała jednostka w woj. podkarpackim; 105 – duża jednostka w woj. pomorskim; 123 – średnia jednostka w woj. śląskim.

Wydaje się, że rejony liczące więcej niż 5 tys. mieszkańców, a takich było w badanej próbie **25 proc.**, mogą stanowić dla dzielnicowych zbyt duże obciążenie.

Zgodnie z zarządzeniem nr 15/99 Komendanta Głównego Policji w sprawie zasad tworzenia rewirów dzielnicowych oraz w sprawie wykonywania zadań przez dzielnicowych, jednym z najważniejszych zadań dzielnicowego jest prowadzenie ciągłego rozpoznania przydzielonego rejonu pod względem zdarzeń mogących mieć wpływ na stan porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Wydaje się, że realizacja tego zadania w dzielnicach liczących więcej niż 5 tys. mieszkańców może być bardzo utrudniona.

Oprócz liczby ludności zamieszkałej w rejonie służbowym duże znaczenie dla pracy dzielnicowych ma charakterystyka tego rejonu. Rejony wiejskie są z natury bardziej rozległe, ale zamieszkuje w nich mniejsza liczba ludności. Rejony miejskie natomiast, zwłaszcza blokowiska, mają mniejszy obszar, ale za to gęsto zaludniony. Charakterystykę rejonów służbowych dzielnicowych obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 7

Charakterystyka rejonów służbowych

Charakter rejonu	Liczba dzielnicowych w proc. (w zaokrągleniu)
rejony wiejskie	38%
rejony miejskie blokowiska	27%
rejony miejskie willowe	13%
rejony mieszane	22%
razem	100%

Stanowiska pracy dzielnicowych i ich wyposażenie

Tabela nr 8

Liczba dzielnicowych pracujących w jednym pokoju

Liczba dzielnicowych pracujących w jednym pokoju	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
jeden	29	17 %
dwóch	93	56%
trzech	21	12%
czterech	10	6%
więcej niż czterech	9	5%
brak danych	6	4%
razem	168	100%

W jednej z jednostek (161 – duża jednostka w woj. zachodniopomorskim) dzielnicowi mieli do dyspozycji pokój jedenastoosobowy.

Wyposażenie stanowisk pracy dzielnicowych i braki w tym zakresie obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 9

Wyposażenie stanowiska pracy dzielnicowego

Jakiego wyposażenia brakuje	Liczba jednostek, w których odnotowano brak	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
wizytówki ze stopniem, imieniem i nazwiskiem dzielnicowego na drzwiach	122	74%
informacji o godzinach przyjęć interesantów	142	87%
biurka do własnej dyspozycji	40	24%
telefonu z wyjściem do miasta	46	28%
telefonu z automatyczną sekretarką	154	94%
telefonu komórkowego	112	68%
sprawnego komputera	137	84%
sprawnej maszyny do pisania	15	9%
możliwości swobodnego korzystania z faksu	43	26%
możliwości swobodnego korzystania z kserokopiarki	46	28%

Pokój dzielnicowych w małej jednostce w północnej Polsce

Wielu dzielnicowych wskazywało na to, że znaczna część sprzętów i wyposażenia, jakim się posługują, to rzeczy bądź prywatne, bądź "załatwione" we własnym zakresie (kodeksy, maszyny do pisania, komputery, telefony komórkowe, materiały biurowe, meble, kwiaty, firanki, zasłony itp.).

W 80 jednostkach (49 proc.) dzielnicowi korzystali wyłącznie z prywatnych kodeksów, a w 36 (22 proc.) część używanych kodeksów była prywatna.

Około 15 proc. dzielnicowych oświadczyło, że wykorzystuje do celów służbowych własne telefony komórkowe, nie otrzymując za to zwrotu poniesionych kosztów bądź otrzymując zwrot częściowy.

W 12 jednostkach (7 proc.) 1 maszyna do pisania przypadała na więcej niż pięciu dzielnicowych. Tylko w 38 jednostkach (23 proc.) każdy z dzielnicowych miał do dyspozycji własną maszynę do pisania.

Komputery do dyspozycji dzielnicowi posiadali tylko w 18 proc. jednostek.

Obciążenie pracą administracyjno-biurową

W 42 jednostkach (26 proc.) dzielnicowi prowadzili postępowania przygotowawcze, choć zgodnie z przywołanym wyżej zarządzeniem nr 15/99 Komendanta Głównego Policji nie powinni wykonywać tego typu czynności.

W 17 jednostkach liczba jednocześnie prowadzonych dochodzeń przez jednego dzielnicowego wynosiła od 5 do 14. W pozostałych 25 była ona mniejsza niż 5.

Wielu dzielnicowych narzekało na duże obciążenie pracą administracyjno-biurową. W 28 jednostkach (17 proc.) uznali oni, że przeznaczają na ten rodzaj pracy **ponad 50 proc.** swego czasu służby. Najczęściej wskazywali na konieczność pisania wywiadów, notatek, wniosków do kolegium, odpowiedzi na różne pisma i zapytania oraz wypełniania druków statystycznych itp.

Wydaje się, że lepsza komputeryzacja stanowisk pracy dzielnicowych mogłaby usprawnić ich pracę, a w efekcie więcej czasu poświęciliby na służbę w dzielnicach.

Najczęstsze odpowiedzi na pytanie: „Co najbardziej utrudnia pracę dzielnicowym?” zebrane są w poniższej tabeli.

Tabela nr 10

Co według dzielnicowych najbardziej utrudnia im pracę?

Co utrudnia pracę dzielnicowym? (najczęstsze kategorie)	Liczba jednostek, w których dzielnicowi wskazywali na takie utrudnienia	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
biurokracja	79	48%
zastępstwa w innych służbach	55	36%
brak środków łączności	29	18%
brak samochodów służbowych	25	15%
zbyt duże dzielnice	20	12%
doręczanie przesyłek	12	7%

Rzadziej dzielnicowi wymieniali: sprzeczne decyzje przełożonych, niejednolite przepisy, za mało szkoleń bądź ich złą jakość.

Jeden z dzielnicowych skarżył się, że już ponad dwa lata czeka, aby pójść na kurs dzielnicowego, ale podobno nie ma miejsc (35 – średnia jednostka w woj. łódzkim).

Poniższa tabela ilustruje najczęstsze odpowiedzi na pytanie: „Co najbardziej motywuje dzielnicowego do pracy na tym stanowisku?”.

Tabela nr 11

Co według dzielnicowych najbardziej motywuje ich do pracy?

Co motywuje dzielnicowych do pracy? (najczęstsze kategorie wskazane przez dzielnicowych)	Liczba jednostek, w których dzielnicowi wskazywali na takie motywacje	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
satysfakcja z pracy	65	40%
stabilizacja finansowa	60	37%
wcześniejsza emerytura	16	10%
prestż zawodu	16	10%

W 13 jednostkach (8 proc.) dzielnicowi twierdzili, że nic ich nie motywuje do pracy na tym stanowisku.

Kolejna tabela przedstawia najczęstsze odpowiedzi dzielnicowych na pytanie: „*Jakie ostatnio osiągnęłaś sukcesy w swojej pracy?*”.

Tabela nr 12

Sukcesy w pracy wymieniane przez dzielnicowych

Rodzaj sukcesu (najczęściej wskazywane przez dzielnicowych kategorie)	Liczba jednostek, w których dzielnicowi wskazywali na taki sukces	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
zatrzymanie sprawcy przestępstwa	77	47%
dobre rozpoznanie rejonu	26	16%
doprowadzenie do zmniejszenia przestępczości w rejonie	17	10%

W 12 jednostkach (7 proc.) dzielnicowi nie potrafili wskazać żadnego sukcesu w swojej pracy.

Warto zwrócić uwagę, że tylko w 26 jednostkach (16 proc.) dzielnicowi za swój sukces uznali dobre rozpoznanie rejonu służbowego, gdy tymczasem jest to ich podstawowe zadanie i sukcesów na tym polu powinno być o wiele więcej.

Odpowiedzi dzielnicowych na pytanie: „*Jakie ostatnio poniosłaś porażki w swojej pracy?*” zestawia poniższa tabela.

Tabela nr 13

Porażki w pracy wymienione przez dzielnicowych

Rodzaj porażki (najczęściej wskazywane przez dzielnicowych kategorie)	Liczba jednostek, w których dzielnicowi wskazali na taką porażkę	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
niewykrycie sprawcy przestępstwa	16	10%
słaby kontakt z ludźmi	14	9%
trudności w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie	8	5%
to, że prokurator zwolnił przestępców (nie wnosił o tymczasowe aresztowanie)	7	4%

W 48 jednostkach (29 proc.) dzielnicowi nie potrafili wskazać żadnej porażki w swojej pracy.

1.5. Warunki pracy policjantów służby dochodzeniowej

Sytuacja kadrowa

Sytuację tej grupy policjantów przedstawiamy na podstawie danych ze 160 jednostek. W ośmiu jednostkach takich danych nie można było ustalić bądź nie było odpowiednich etatów. Jak wspomnieliśmy we *Wprowadzeniu do Raportu*, w czterech jednostkach nie udostępniono ankieterom danych kadrowych służby dochodzeniowej, uznając je za tajemnicę służbową.

Stan etatowy tej służby w badanych jednostkach łącznie wynosił 2.267 etatów. Stan faktycznie pracujących wyniósł w czasie badań 1.919 policjantów, tj. **84,5 proc.** stanu etatowego.

Przyczyny nieobecności 348 policjantów służby dochodzeniowej były następujące:

- wakaty – 22 proc.,
- długotrwałe zwolnienia lekarskie – 28 proc.,
- udział w szkoleniach – 28,5 proc.,
- inne (w tym urlopy) – 21,5 proc.

Staż pracy policjantów służby dochodzeniowej, podobnie jak dyżurnych i dzielnicowych, badaliśmy w dwóch aspektach – pracy w Policji i pracy w służbie dochodzeniowej. Sytuację w tym zakresie obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 14

Staż pracy policjantów służby dochodzeniowej

Staż pracy policjantów służby dochodzeniowej	Staż pracy w Policji – liczba policjantów w proc.	Staż pracy w służbie dochodzeniowej – liczba policjantów w proc.
do 3 lat	10%	24%
od 3 do 5 lat	12%	20%
od 5 do 10 lat	36%	35%
od 10 do 15 lat	21%	14%
powyżej 15 lat	22%	7%

Dane te wskazują, że w służbie dochodzeniowej pracują częściej policjanci ze średnim stażem zawodowym (co najmniej 5-letnim). Często jest to staż wypracowany właśnie w tej służbie. Powyżej 5 lat pracuje tu blisko **56 proc.** policjantów, co niewątpliwie powinno korzystnie wpływać na jakość i skuteczność ich pracy. Mała liczba policjantów ze stażem powyżej 15 lat może wskazywać na

wypalenie zawodowe w tym rodzaju służby i chęć przejścia bądź na emeryturę, bądź na inne, mniej stresujące stanowiska.

Dane na temat przygotowania zawodowego tej grupy policjantów zawarte są w Rozdziale V niniejszego *Raportu*.

Zarobki

Według informacji zebranych od policjantów służby dochodzeniowej wysokość zarobków netto w ich grupie różni się w bardzo dużej rozpiętości – od 800 zł do 2.500 zł. Zdaniem naszych respondentów wysokość ta zależy głównie od stażu pracy i posiadanego stopnia.

Wyliczona przez nas średnia zarobków netto na stanowisku w służbie dochodzeniowej wyniosła ok. **1.500 zł**.

Pytani: „*Ile na tym stanowisku powinien zarabiać policjant?*” policjanci omawianej służby najczęściej wskazywali kwoty od 500 do 1.200 zł wyższe od rzeczywistych zarobków. Kilku policjantów podało jednak kwotę odpowiedniego zarobku w granicach od 4.000 zł do 6.000 zł.

Obciążenie pracą dochodzeniową

Obliczenia, ile średnio jeden policjant służby dochodzeniowej prowadzi jednocześnie dochodzeń, dokonaliśmy na podstawie danych zebranych od policjantów tej służby oraz zaczerpniętych z Rejestru śledztw i dochodzeń. Wyniki prezentujemy w poniższej tabeli.

Tabela nr 15

Obciążenie pracą dochodzeniową

Średnia liczba dochodzeń prowadzonych jednocześnie przez jednego policjanta	Liczba jednostek, w których policjanci wskazali na takie obciążenie	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
do 10	47	29%
od 10 do 20	58	36%
od 20 do 30	35	23%
od 30 do 40	10	6%
od 40 do 50	4	2%
powyżej 50	6	4%
Razem	160	100%

W związku z obciążeniem pracą dochodzeniową (w ok. 35 proc. jednostek policjant prowadzi 20 i więcej dochodzeń jednocześnie) policjanci służby dochodzeniowej znaczną część pracy wykonują w jednostce. W 131 jednostkach (82 proc.) policjanci przeznaczają **70 proc.** i więcej czasu na pracę za biurkiem, wykonując głównie obowiązki związane z dokumentowaniem czynności procesowych.

Sytuacja taka ma niewątpliwie negatywny wpływ na proces wykrywczy, na który funkcjonariusze tej służby mogą poświęcić mniej czasu.

Wyposażenie stanowisk pracy policjantów służby dochodzeniowej

Wyposażenie przeciętnego pokoju pracy policjantów służby dochodzeniowej i braki w tym zakresie przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 16

Wyposażenie stanowiska pracy policjanta służby dochodzeniowej

Jakiego wyposażenia brakuje	Liczba jednostek, w których odnotowano brak	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
wizytówki ze stopniem, imieniem i nazwiskiem policjanta	129	80%
telefonu z wyjściem do miasta	41	26%
sprawnej maszyny do pisania	9	6%
sprawnego komputera	117	73%
aktualnych kodeksów	5	3%
możliwości korzystania z faksu	28	17%
możliwości korzystania z kserokopiarki	38	24%
osobnego pokoju do okazań	89	56%
magazynu depozytów (dowodów rzeczowych)	37	23%
przyjaznego pokoju do przesłuchań pokrzywdzonych	152	95%
samochodu do własnej dyspozycji	110	69%

Podobnie jak dzielnicowi, policjanci służby dochodzeniowej twierdzili, że wiele niezbędnych im do pracy przedmiotów, którymi się posługują, to rzeczy prywatne bądź „załatwiane” we własnym zakresie. Najczęściej wymieniali tu:

- kodeksy (w 80 jednostkach (50 proc.) deklarowano, że są to wyłącznie kodeksy prywatne, a w 37 (23 proc.), że część z nich jest prywatna),
- maszyny do pisania,
- materiały biurowe,
- telefony komórkowe,
- wyposażenie pokoiów (firany, zasłony, meble, kwiaty, radiodbiorniki itp.).

Maszyna do pisania jakiej używa wielu policjantów,
średnia jednostka w południowej Polsce

W **27** jednostkach (17 proc.) na jedną maszynę do pisania przypadało więcej niż dwóch policjantów.

W 57 jednostkach (36 proc.) dwóch policjantów korzystało z jednej maszyny do pisania.

Tylko w 57 jednostkach (36 proc.) każdy policjant miał do dyspozycji maszynę do własnej dyspozycji.

W **28** jednostkach (17 proc.) policjanci nie mogli swobodnie korzystać z faksu. W 8 musieli uzyskać na to zgodę przełożonego.

(Były to: 24 – średnia jednostka w woj. kujawsko-pomorskim; 34, 41, 44 – dwie średnia i duża jednostka w woj. łódzkim; 54 – średnia jednostka w woj. małopolskim; 69 – duża jednostka w woj. mazowieckim; 129, 130 – duże jednostki w woj. warmińsko-mazurskim).

W **38** jednostkach (24 proc.) policjanci służby dochodzeniowej nie mogli swobodnie korzystać z kserokopiarki. Nie było jej w ogóle w 18 jednostkach (11 proc.), w 6 zaś skorzystanie z niej wymagało akceptacji przełożonego (20, 24 – mała i, średnia jednostka w woj. kujawsko-pomorskim; 43 – średnia jednostka w woj. łódzkim; 69 – duża jednostka w woj. mazowieckim; 83 – mała jednostka w woj. podkarpackim; 89 – duża jednostka w woj. podlaskim). W 13 jednostkach kserokopiarka była niesprawna, a w 10 brakowało papieru.

Osobny pokój do okazań urządzono tylko w 71 jednostkach (44 proc.). Wyposażenie tych pokoi nie było najlepsze. W jednym z takich pokoi brakowało lustra weneckiego (164 – mała jednostka w woj. zachodniopomorskim). W 52 jednostkach (32 proc.) nie było możliwości aranżowania oświetlenia w pokoju okazań, a w 58 (36 proc.) pokoje okazań nie posiadały specjalnie oznakowanych stanowisk dla osób okazywanych.

Tylko w 27 jednostkach (17 proc.) istniała możliwość filmowania okazania.

Dowód z okazania osoby jest bardzo ważnym dowodem, pod warunkiem spełnienia wszystkich rygorów tej czynności procesowej. Nasze doświadczenia z wielu monitorowanych procesów karnych wskazują, że właśnie z powodu błędów w sposobie przeprowadzenia okazania, podnoszonych często przez obrońców, dowód z okazania jest przez sąd odrzucany, a w konsekwencji sprawca unika odpowiedzialności. Przeciwdziałać temu mogłaby rejestracja filmowa i dźwiękowa omawianej czynności.

Tylko w 7 jednostkach (4 proc.) były specjalnie zaaranżowane, przyjazne i zapewniające prywatność pokoje do przesłuchania pokrzywdzonych. (Znajdowały się one w: 32 – średniej jednostce w woj. lubelskim; 57 – dużej jednostce w woj. małopolskim; 77 – dużej jednostce w woj. mazowieckim; 128 – średniej jednostce w woj. śląskim; 137 – dużej jednostce w woj. wielkopolskim; 158 i 163 – dużej i średniej jednostce w woj. zachodniopomorskim.) W pozostałych jednostkach pokrzywdzonych przesłuchuje się w pokojach pracy policjantów, przy czym wielu z nich twierdziło, że stara się przesłuchiwać takie osoby w warunkach zapewniających prywatność, lecz często jest to niemożliwe.

W 37 jednostkach (23 proc.) nie było magazynu ani wyznaczonego lokum do przechowywania dowodów rzeczowych (depozytów). Rzeczy zabezpieczone trzyma się tam w bardzo różnych miejscach, najczęściej w pokojach i szafach policjantów, w garażach, piwnicach oraz na strychach. Często są one porozrzucane po całym pomieszczeniu. Stwarza to ryzyko zaginięcia lub zniszczenia dowodów rzeczowych.

Na pytanie: „*Co najbardziej przeszkadza pracownikom dochodzeniowym w ich pracy?*” najczęściej odpowiadali oni:

- biurokracja, w tym zbędna i wielokrotnie powtarzana statystyka (76 jednostek – 47 proc.),
- brak wystarczającej liczby etatów, duże obciążenie pracą (49 jednostek – 31 proc.),
- brak samochodów do wyłącznej dyspozycji (35 jednostek – 22 proc.),
- zbyt duża liczba dochodzeń prowadzonych przez jednego policjanta (24 jednostki – 15 proc.),
- tłok w pokojach (23 jednostki – 14 proc.),

Magazyn depozytów w średniej jednostce
w centralnej Polsce

- brak komputerów (23 jednostki – 14 proc.),
- brak materiałów biurowych (19 jednostek – 12 proc.),
- zła łączność (18 jednostek – 11 proc.),
- skomplikowana procedura karna (wymagająca nawet przy drobnych przestępstwach wykonywania tego wszystkiego, co przy poważnych) (17 jednostek – 11 proc.).

Wśród policjantów tej służby pojawiały się postulaty wprowadzenia postępowania zapiskowego (w przypadku drobnych przestępstw – tylko ich rejestracja) i uproszczenia procedur. Wskazywano przy tym na przykład na okoliczność, iż przy przyjęciu zgłoszenia o przestępstwie trzeba wypełniać dwa protokoły prawie tej samej treści – protokół przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie oraz protokół przesłuchania świadka – pokrzywdzonego.

W 37 jednostkach (23 proc.) policjanci służby dochodzeniowej zwracali także uwagę na fakt podległości jednostki Policji kilku prokuraturom, często oddalonym od siebie o wiele kilometrów. Sytuacja taka powoduje zbędne koszty i stratę czasu. Jedna z jednostek podlega aż pod cztery prokuratury rejonowe (39 – średnia jednostka w woj. łódzkim).

Technicy kryminalistyki

Technicy kryminalistyki zatrudnieni byli tylko w 78 badanych jednostkach (**49 proc.**), co oznacza, że w ponad połowie jednostek policjanci służby dochodzeniowej korzystali z usług technika zatrudnionego w jednostce nadrzędnej.

Swoje wyposażenie technicy oceniali raczej źle, wskazując najczęściej na:

- brak właściwego sprzętu fotograficznego – w 33 jednostkach,
- brak środków do zabezpieczania śladów – w 21 jednostkach,
- zły stan starego, zużytego sprzętu,
zwłaszcza walizek kryminalistycznych – w 16 jednostkach.

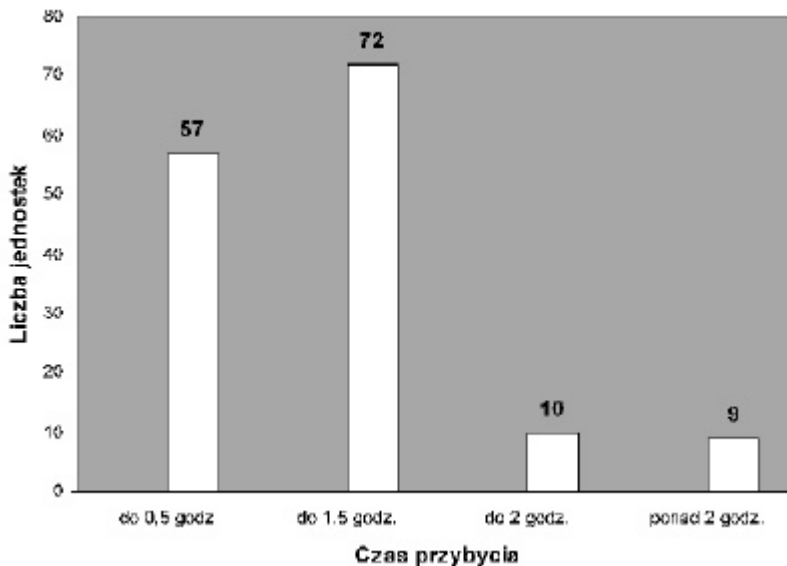
W ocenie policjantów służby dochodzeniowej, średni czas przybycia na miejsce przestępstwa grupy dochodzeniowej z technikiem kryminalistyki wynosi:

- w 57 jednostkach (36 proc.) – ok. 0,5 godziny,
- w 72 jednostkach (**45 proc.**) – ok. 1,5 godziny,
- w 10 jednostkach (6 proc.) – ok. 2 godzin,
- w 9 jednostkach (6 proc.) – ponad 2 godziny.

W jednej z jednostek zaznaczono, że niekiedy upływa nawet do 10 godzin (54 – średnia jednostka w woj. małopolskim). Tak długi czas oczekiwania spowodowany jest tym, że technik kryminalistyki z jednostki nadrzędnej niejednokrotnie wykonuje swoje czynności na miejscu innych zdarzeń i trzeba czekać, dopóki ich nie zakończy.

Wykres nr 1

Czas przybycia grupy dochodzeniowej z technikiem kryminalistyki na miejsce przestępstwa

Nie trzeba tłumaczyć, że im szybciej grupa dochodzeniowa rozpocznie oględziny, tym większa szansa na prawidłowe zabezpieczenie miejsca przestępstwa, odnalezienie i zabezpieczenie dowodów, a co za tym idzie skuteczność procesu wykrywczego.

1.6. Warunki pracy służby patrolowo–interwencyjnej

Sytuacja kadrowa

Sytuację kadrową w służbie patrolowo–interwencyjnej prezentujemy na podstawie danych uzyskanych w 162 jednostkach. W 6 jednostkach nie można było takich danych ustalić, bądź nie było odpowiednich etatów.

Łączna ilość etatów w tej służbie w badanych jednostkach wynosiła 2.948. Faktycznie natomiast w czasie prowadzonych badań pracowało 2.388 policjantów (tj. **81 proc.** stanu etatowego).

Przyczyny nieobecności 560 policjantów służby patrolowo–interwencyjnej były następujące:

- wakaty – 19 proc.,
- długotrwałe zwolnienia lekarskie – 18 proc.,
- udział w szkoleniach – 33 proc.,
- inne (w tym urlopy) – 30 proc..

Nie badaliśmy szczegółowo stażu pracy w tej służbie, lecz z rozmów z policjantami wynika, że jest on raczej krótki. Policjanci często traktują pracę tu jako przejściową i starają się jak najszybciej znaleźć w innych, mniej stresujących i lepiej płatnych służbach. Służba patrolowo–interwencyjna jest bowiem najgorzej opłacana, a pracę w niej policjanci opisują jako bardzo trudną, niewdzięczną i stresującą.

Zarobki

Policjanci służby patrolowej określali wysokość swoich zarobków netto w przedziale od **800 zł** (bardzo liczne przypadki) do 1.600 zł.

Wyliczone przez nas średnie zarobki netto w tej służbie to ok. **1.200 zł**.

Na pytanie: „*Ile powinni zarabiać policjanci służby patrolowej?*” padały bardzo różne odpowiedzi, ale najczęściej policjanci wskazywali kwoty od 500 do 800 zł wyższe od aktualnych zarobków.

Problematyka szkolenia i doskonalenia zawodowego omówiona jest w Rozdziale V niniejszego *Raportu*.

Pokój policjantów w małej jednostce w północno-zachodniej Polsce

Warunki pracy i wyposażenie

Policjanci służby patrolowo–interwencyjnej najczęściej pracują w systemie zmianowym, 8–godzinnym, z reguły pełniąc patrole zmotoryzowane, rzadziej piesze.

W ciągu doby poprzedzającej wizytę monitorujących w badanych jednostkach pełniono 732 patrole, w tym 550 zmotoryzowanych (75 proc.) i 182 piesze (25 proc.).

Patrole zmotoryzowane policjanci pełnili:

- na zmianie dopołudniowej 174 (32 proc.),
- na zmianie popołudniowej 160 (29 proc.),
- na zmianie nocnej 216 (39 proc.).

Patroli pieszych policjanci pełnili:

- na zmianie dopołudniowej 67 (37 proc.),
- na zmianie popołudniowej 62 (34 proc.),
- na zmianie nocnej 53 (29 proc.).

Na pytanie: „Czy liczba sprawnych radiowozów jest wystarczająca?” w **85 jednostkach (52 proc.)** policjanci odpowiedzieli, że jest za mała. W tym:

- w 30 (19 proc.) wskazali na potrzebę jeszcze co najmniej 1 radiowozu,
- w 28 (17 proc.) – jeszcze co najmniej 2,
- w pozostałych 27 (17 proc.) – najczęściej dużych – od 3 do nawet 15 radiowozów.

Na przykład brak:

- 15 radiowozów wskazano w (169 – dużej jednostce w woj. mazowieckim),
- 11 radiowozów w (121 – dużej jednostce w woj. śląskim),
- 10 radiowozów w (9 – dużej jednostce w woj. dolnośląskim i 117 – dużej jednostce w woj. śląskim).

Stan techniczny taboru samochodowego policjanci ocenili jako:

- bardzo zły w **15** jednostkach (9 proc.),
- zły w 61 jednostkach (38 proc.),
- dobry w 67 jednostkach (41 proc.),
- bardzo dobry w 9 jednostkach (6 proc.).

Na pytanie: „Czy policjanci służby patrolowo–interwencyjnej posiadają pełne wyposażenie niezbędne do służby?” w 58 jednostkach (36 proc.) odpowiedź była negatywna.

Według naszych respondentów najbardziej brakowało im:

- latarek – w 19 jednostkach (12 proc.),
- baterii do latarek – w 10 jednostkach (6 proc.),
- kamizelek kuloodpornych – w 18 jednostkach (11 proc.),
- pałek typu Tonfa¹⁵ – w 8 jednostkach (5 proc.).

W **48** jednostkach (**30 proc.**) policjanci twierdzili, że sami musieli kupować latarki i baterie do nich.

Aż w **96** jednostkach (**59 proc.**) policjanci służby patrolowo–interwencyjnej nisko ocenili sprawność łączności radiowej, a trzeba zauważyć, iż sprzęt umożliwiający taką łączność jest podstawowym narzędziem ich pracy. Najczęściej wymieniane przez nich przyczyny złej łączności to:

- zła słyszalność, zakłócenia, mały zasięg – w 47 jednostkach (29 proc.),
- przestarzały sprzęt – w 35 jednostkach (22 proc.),
- dwusystemowość radiotelefonów¹⁶ – w 5 jednostkach (3 proc.).

¹⁵ Pałka typu Tonfa – to sztywna pałka z poprzecznym uchwytem, służąca zarówno do obezwładniania napastnika, jak i do obrony.

¹⁶ Wiele radiostacji używanych przez Policję działa w dwóch systemach (na różnych zakresach fal), co powoduje utrudnienia w łączności.

Na pytanie: „*Co najbardziej przeszkadza policjantom służby patrolowo–interwencyjnej w ich pracy?*” policjanci ci odpowiadali:

- zbyt mała liczba policjantów (brak etatów) – w 39 jednostkach (24 proc.),
- biurokracja – w 34 jednostkach (21 proc.),
- warunki socjalno–bytowe – w 26 jednostkach (16 proc.),
- zły stan techniczny radiowozów – w 19 jednostkach (12 proc.),
- małe limity kilometrów – w 18 jednostkach (11 proc.),
- niskie zarobki – w 15 jednostkach (9 proc.).

Poza tym wymieniali: zmienny czas pracy, niedostosowane do rodzaju służby umundurowanie, niespójność przepisów. Wielu policjantów, którzy dojeżdżają do pracy z daleka – nawet z miejscowości odległych o 60 km – wolałoby pracować w systemie 12–, a nie 8–godzinnym, lecz nie pozwalają na to przepisy.

Kierowcy radiowozów w kilku jednostkach (2, 5, 7, 8 – cztery jednostki w woj. dolnośląskim, 56 – jednostka w woj. małopolskim, 139 – jednostka w woj. wielkopolskim) wskazywali także na konieczność ubezpieczenia się od następstw nieszczęśliwych wypadków z własnych pieniędzy. Twierdzili oni, że gdyby nie wykupili odpowiedniego ubezpieczenia, nie otrzymaliby do pracy radiowozów. W jednym z województw południowej Polski na dowód tego okazali nam odpowiednie pismo komendanta wojewódzkiego, w którym uzależnia się wydanie radiowozu od wcześniejszego wykupienia ubezpieczenia OC. W piśmie tym czytamy m.in.: „...*proszę o niepowierzanie sprzętu transportowego do kierowania funkcjonariuszom, którzy nie są objęci dobrowolnym ubezpieczeniem OC*”.

1.7. Inne ważne spostrzeżenia dotyczące warunków pracy policjantów

Pomieszczenia socjalne, czyli miejsca, w których można przygotować i zjeść posiłek oraz wypić kawę czy herbatę były urządzone dla policjantów tylko w 50 jednostkach (30 proc.). Brakowało ich w **118** (70 proc.).

W **69** jednostkach (41 proc.) pokoje kadry kierowniczej (komendantów, naczelników) swym wyglądem znacznie odbiegały na korzyść od pozostałych pomieszczeń. Widać było, że w ich wystrój i wyposażenie zaangażowano zdecydowanie większe środki finansowe.

W **48** jednostkach (29 proc.) policjanci wskazali na zbyt małą liczbę toalet. Na problem ten zwracał szczególnie uwagę personel żeński. Policjantki często zmuszone są korzystać ze wspólnej z mężczyznami toalety, co jest dla nich krępujące.

W czasie badań w **46** jednostkach (27 proc.) w toaletach nie było mydła, a w **31** (18 proc.) papieru toaletowego.

Toaleta dla policjantów w dużej jednostce we wschodniej Polsce.

W 26 jednostkach (15 proc.) monitorujący stwierdzili, że w toaletach było brudno i nieestetycznie (według opisowej skali ocen – patrz ostatnia strona Ankiety nr 1 – Załącznik nr 3).

Według tej samej skali monitorujący oceniali stan czystości i estetyki całej jednostki. Oto ich oceny:

- bardzo brudno – w 19 jednostkach (11 proc.),
- brudno – w 45 jednostkach (27 proc.),
- czysto – w 89 jednostkach (53 proc.),
- bardzo czysto – w 12 jednostkach (7 proc.).

W poniższej tabeli zestawione są najczęstsze odpowiedzi monitorujących na pytanie: „*Co najbardziej pozytywnego spostrzegłeś w jednostce?*”.

Tabela nr 17

Pozytywne spostrzeżenia monitorujących w badanych jednostkach

Pozytywne spostrzeżenia	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc.
jednostka zadbana wobec mizerni finansowej widoczna własna inicjatywa policjantów w stworzeniu godnych warunków pracy	55	33%
otwartość, szczerość i zadowolenie policjantów, że ktoś chciał z nimi rozmawiać o ich problemach	42	25%
wyczuwalna atmosfera współpracy i świadomość misji społecznej policjantów	61	36%
jednostka nowoczesna, dobre wyposażenie w sprzęt, przestronne pomieszczenia	10	6%

W kolejnej tabeli zestawiono najczęstsze odpowiedzi monitorujących na pytanie: „*Co najbardziej negatywnego spostrzegłeś w jednostce?*”.

Tabela nr 18

Negatywne spostrzeżenia monitorujących w badanych jednostkach

Negatywne spostrzeżenia	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc.
jednostka zaniedbana – wystarczyłoby posprzątać, żeby zmienić jej wizerunek	37	22%
ciasnota pomieszczeń – policjanci kłębą się w swych pokojach	21	12%
przełożeni nie są zainteresowani zmianami, torpedują pomysły policjantów w tym zakresie	11	7%
dominuje system „dziadowania”, o wszystko trzeba prosić, wszystko „załatwiać”, kombinować	11	7%
wszyscy robią wszystko, podział na poszczególne służby jest tylko formalny	11	7%

Warunki pracy policjantów zilustrować mogą fragmenty notatek z własnych obserwacji monitorujących i rozmów jakie prowadzili z policjantami:

„Odciski palców pobiera się w WC, świadków przesłuchuje w korytarzu, bo nie ma gdzie. W pokojach grzyb na ścianach, przykryty nieco plakatami z gołymi kobietami”.

(27 – średnia jednostka w woj. lubelskim)

„Na ostatnim piętrze ściany i sufit zalane, wilgoć i grzyb, dach przecieka”.

(35 – średnia jednostka w woj. łódzkim)

„Policjant kupił sobie prywatnie maszynę do pisania na licytacji w sądzie”.

(163 – średnia jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„W jednostce brak pieniędzy nawet na naprawę kserokopiarki”.

(15 – mała jednostka w woj. dolnośląskim)

„Policjanci kupili olej silnikowy za własne pieniądze, żeby dalej jeździć radiowozem”.

(7 – mała jednostka w woj. dolnośląskim)

„W jednostce jest bardzo ciasno, nie ma ciepłej wody. Komendant pracuje w pomieszczeniu dyżurnego przy jednym biurku ze swoim zastępcą. Nie ma własnego gabinetu, bo zabrakło pieniędzy na remont dwóch pięter, wykonano tylko remont parteru”.

(15 – mała jednostka w woj. dolnośląskim)

„Po wodę chodzi się do pompy po drugiej stronie ulicy”.

(27 – średnia jednostka w woj. lubelskim)

„Całkowity brak wody w komisariacie”.

(40 – mała jednostka w woj. łódzkim)

„Jedno oczko klozetowe na całą jednostkę – 41 osób”.

(27 – średnia jednostka w woj. łódzkim)

„Jedno oczko klozetowe na 33 osoby”.

(159 – średnia jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„Dwie toalety na 135 osób”.

(74 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Komendant i jego sekretarki mają swoją zamykaną na klucz toaletę, reszta policjantów (kilkadziesiąt osób) korzysta z innej”.

(6 – duża jednostka w woj. dolnośląskim)

„Szef służby dochodzeniowej prowadzi podwójny rejestr. Ołówkiem wpisuje nazwiska dzielnicowych faktycznie prowadzących dochodzenia, a długopisem swoich podwładnych. Korzysta z nieaktualnego kodeksu karnego z komentarzem z 1971 r.”.

(28 – średnia jednostka w woj. lubelskim)

„W każdym pokoju są po trzy zestawy grzejników. Kiedyś kupiono za dużo i nie wiedzieli co z tym zrobić, to zamontowali – mówią policjanci”.

(19 – mała jednostka w woj. kujawsko-pomorskim)

„Policjanci biorą zwolnienia lekarskie na jeden, dwa miesiące i jadą za granicę, żeby zarobić i jakoś żyć”.

(44 – średnia jednostka w woj. łódzkim)

„W rejonie działania jednostki jest zakład karny i w związku z tym policjanci wykonują dużo konwojów, ale etatów na to nie ma. Nie ma więc praktycznie służby patrolowej w dzień”.

(160 – średnia jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„W pokoju pracowników dochodzeniowych są dwa telewizory. Jeden ma sprawną fonię, drugi wizję. Jak się włączy razem to tworzą całość”.

(162 – średnia jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„Ściany na klatce schodowej zalane, tynk odpada płatami, okna zabite gwoździami, żeby nie wyleciały”.

(164 – mała jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„W piwnicy stoi woda, schody grożą zawaleniem”.

(139 – mała jednostka w woj. wielkopolskim)

„Kierownik pionu interwencyjno–patrolowego w trakcie mojej wizyty był pijany, starał się ze mną spoufalić i swoim natarczywym zachowaniem utrudniał mi pracę”.

(53 – średnia jednostka w woj. małopolskim)

„Gdyby nie nasza inicjatywa, nie mielibyśmy ani biurek, ani krzesel, ani innych sprzętów biurowych – mówią policjanci. Dostrzegają jednak niebezpieczeństwo posądzenia ich o korupcję”.

(54 – średnia jednostka w woj. małopolskim)

„Szatnia dla policjantów przypomina spelunę, graffiti na ścianach, szafki popsute, odrapane z farby, połamane krzesła, brud”.

(58 – duża jednostka w woj. małopolskim)

„Jednostka otrzymała od Urzędu Gminy jeden telefon komórkowy, ale na zakup kart do niego policjanci składają się sami”.

(92 – mała jednostka w woj. podlaskim)

„Żeby coś skopiować chodzimy do Urzędu Gminy – mówią policjanci”.

(91 – mała jednostka w woj. podlaskim)

„Policjanci dojeżdżają do pracy nawet 100 km”.

(166 – średnia jednostka w woj. mazowieckim)

„Mamy mniej urlopu niż określa to Kodeks pracy, dlaczego jesteśmy dyskryminowani? – pytają policjanci”.

(89 – duża jednostka w woj. podlaskim)

„W związku z telefonogramem dotyczącym mafii pruszkowskiej jeden z policjantów chciał odszukać w Internecie rysopis poszukiwanych. Z uwagi na ograniczony czasowy limit pracy w Internecie musiał jednak przerwać to zadanie i rysopisu nie ustalił”.

(7 – mała jednostka w woj. dolnośląskim).

1.8. Wnioski końcowe dotyczące warunków pracy Policji i policjantów

Problemy kadrowe

- Liczba policjantów rzeczywiście pracujących w czasie badań odpowiadała około **85 proc.** stanu etatowego jednostek. Oznacza to realnie, że codziennie nie przystępuje do pracy około 15 tysięcy policjantów. Przyczyną nieobecności 60 proc. z nich są wakaty.

Budynki jednostek Policji i dostępność do nich

- Ponad **40 proc.** budynków, w których mieszczą się jednostki Policji, to budowle przedwojenne. Tylko cztery spośród 168 badanych wybudowano w latach 90-tych.
- W opinii monitorujących **około 46 proc.** elewacji budynków wymaga remontu.
- W ciągu ostatnich 10 lat remonty kapitalne budynków miały miejsce tylko w **35 proc.** jednostek.
- Tylko w 72 miejscowościach (**43 proc.**) znajdowały się oznaczenia wskazujące drogę do jednostki Policji. Sytuacja taka niewątpliwie utrudnia dostęp do Policji, zwłaszcza osobom przyjezdnym.
- Tylko do **11 proc.** jednostek Policji zapewniony był dostęp osobom niepełnosprawnym.
- W **31 proc.** jednostek brakowało wyznaczonych miejsc do parkowania samochodów interesantów, a w **23 proc.** było tych miejsc za mało.
- **41 proc.** jednostek ma rozległe rejony służbowe. Odległość od siedziby takiej jednostki do najdalszej obsługiwanej przez nią miejscowości wynosi ponad 30 km. Utrudnia to z jednej strony dostęp do Policji ludziom zamieszkałym w odległych miejscowościach, a z drugiej wydłuża czas do podjęcia przez Policję interwencji.

Interesanci

- W 28 proc. jednostek kontakt interesanta z dyżurnym policjantem był znacznie utrudniony i narażony na bariery komunikacyjne (najczęściej w postaci małego, okratowanego i nisko usytuowanego okienka). Sytuacja taka stawia interesanta w mało komfortowej pozycji wobec dyżurnego.
- Miejsce oczekiwania interesantów najczęściej znajduje się przed dyżurką (**57 proc.** jednostek), co z jednej strony nie zapewnia interesantom poufności rozmów z dyżurnym, a z drugiej sprzyja ujawnianiu rozmów i czynności dyżurnego.
- Interesanci na ogół nie wiedzą z kim rozmawiają. Policjanci bardzo często nie przedstawiają się z imienia, nazwiska, stopnia i stanowiska służbowego, a brak wizytówek jest powszechny.
- W **około 27 proc.** jednostek interesanci nie mieli swobodnego dostępu do toalety.
- W **około 24 proc.** jednostek w miejscach, w których oczekiwali interesanci było brudno lub bardzo brudno, brakowało też tablic z przeznaczonymi dla nich informacjami na piśmie.

Warunki pracy dyżurnych

- Faktycznie w czasie badań pracowało jedynie **87 proc.** stanu etatowego dyżurnych.
- W **18 proc.** jednostek nie ma wyodrębnionego pomieszczenia policjanta dyżurnego.
- Łączność telefoniczna i radiowa źle funkcjonuje w **42 proc.** jednostek, w blisko **45 proc.** liczba radiotelefonów przenośnych jest niewystarczająca. Ma to oczywisty wpływ na jakość i skuteczność działań Policji.
- W blisko **40 proc.** jednostek nie funkcjonuje telefon alarmowy 997. Wydłuża to z jednej strony czas do podjęcia przez Policję interwencji, z drugiej utrudnia dostęp do Policji interesantom.

- W **32 proc.** jednostek dyżurny nie dysponuje komputerem czy terminalem komputerowym, co znacznie utrudnia dostęp do Systemu informacji policyjnej. Sprawdzenie informacji w tym systemie odbywa się wówczas drogą telefoniczną bądź radiową, która wydłuża czas tej czynności. Sprawdzana osoba niepotrzebnie przebywa wówczas dłużej w rękach Policji.
- W **55 proc.** jednostek dyżurny pełni służbę samodzielnie, a w **36 proc.** jego pomocnik jest jednocześnie profosem aresztu. Sytuacja taka powoduje znaczne trudności we właściwym wykonywaniu obowiązków przez dyżurnych, zwłaszcza w jednostkach większych, w których na dyżurnym spoczywa wiele zadań wykonywanych często w jednym czasie.

Warunki pracy dzielnicowych

- Faktycznie w czasie monitoringu pracowało jedynie 83 proc. stanu etatowego dzielnicowych.
- Dzielnicowymi są najczęściej policjanci ze średnim stażem pracy w Policji (do 10 lat) - **73 proc.**, ale z bardzo krótkim stażem na stanowisku dyżurnego. 60 proc. z nich na stanowisku dzielnicowego pracuje nie dłużej niż 5 lat. Niewątpliwie, krótki staż pracy nie ma pozytywnego wpływu na jej jakość i skuteczność.
- **25 proc.** dzielnicowych obsługuje rejony zamieszkałe przez więcej niż 5 tysięcy mieszkańców. Taka wielkość rejonów powoduje zbyt duże obciążenie dzielnicowych zadaniami i znacznie osłabia ich kontakt z mieszkańcami, który wydaje się być głównym stojącym przed nimi zadaniem.
- Wyposażenie stanowisk pracy dzielnicowych jest niedostateczne. Brakuje biurek, maszyn do pisania, materiałów biurowych, możliwości swobodnego korzystania z telefonu, faksu, kserokopiarki. Wiele z tych rzeczy dzielnicowi muszą „załatwiać” we własnym zakresie. Około **40 proc.** dzielnicowych pracuje w pokojach trzyosobowych bądź większych. Nie są to właściwe warunki pracy, a zwłaszcza nie zapewniają one poczucia prywatności interesantom, zgłaszającym się często z bardzo osobistymi problemami.
- W **26 proc.** jednostek dzielnicowi prowadzą postępowania przygotowawcze - wbrew obowiązującym w tym zakresie przepisom.

Warunki pracy policjantów służby dochodzeniowej

- Faktycznie w czasie badań pracowało jedynie 85 proc. stanu etatowego tej służby.
- W **55 proc.** jednostek policjanci służby dochodzeniowej prowadzą więcej niż 20 dochodzeń jednocześnie. Takie obciążenie ma niewątpliwie negatywny wpływ na jakość ich pracy. W blisko **82 proc.** jednostek policjanci spędzają co najmniej **70 proc.** czasu służby za biurkiem, na czym cierpi intensywność procesu wykrywczego.
- Praca policjantów służby dochodzeniowej jest znacznie utrudniona z powodu braków w wyposażeniu, jakim dysponują. Brakuje maszyn do pisania, komputerów, materiałów biurowych, możliwości swobodnego korzystania z telefonów, faksów, kserokopiarek. Wiele z niezbędnych do pracy przedmiotów policjanci tej służby „załatwiają” we własnym zakresie. W **69 proc.** jednostek nie mają do własnej dyspozycji samochodów. Pracują w pokojach wieloosobowych, co nie zapewnia prywatności obsługiwanym przez nich interesantom. Nie mają też wyznaczonych miejsc do przechowywania depozytów.
- Technicy kryminalistyki zatrudnieni byli zaledwie w **49 proc.** badanych jednostek. Tylko z powodu oczekiwania na technika często wydłuża się czas dotarcia ekipy dochodzeniowej na miejsce przestępstwa.
- W **23 proc.** jednostek Policji struktura terytorialna nie jest jednolita ze strukturą terytorialną prokuratur

Warunki pracy służby patrolowo-interwencyjnej

- Faktycznie w czasie badań pracowało jedynie **81 proc.** stanu etatowego tej służby.
- Służba patrolowa trzy razy częściej wykonywana jest w patrolach zmotoryzowanych niż pieszych. Może to przyczyniać się do powstawania społecznego odczucia braku policjantów na ulicach.
- W **52 proc.** jednostek policjanci oceniali, że liczba radiowozów jest za mała, a korzystanie z nich dodatkowo ograniczają wprowadzone ze względów oszczędnościowych limity kilometrów.

- Co najmniej w kilku jednostkach policyjni kierowcy, aby otrzymać do dyspozycji radiowóz, musieli wcześniej na własny koszt ubezpieczyć się od odpowiedzialności cywilnej.
- W 30 proc. jednostek policjanci służby patrolowej musieli sami kupować część wyposażenia (najczęściej latarki i baterie do nich).

Warunki socjalno-bytowe policjantów

- W **38 proc.** jednostek było brudno lub bardzo brudno, a stan estetyki pozostawiał wiele do życzenia. W wielu jednostkach w toaletach brakowało mydła i papieru toaletowego.
- Tylko w **30 proc.** jednostek urządzono pomieszczenia socjalne, w których można było przygotować posiłek.
- Wydaje się, że zarobki policjantów kształtują się na poziomie odbiegającym od tego, na jakim widzielibyśmy zarobki godziwe. Oczekiwania policjantów odnośnie zwiększenia uposażenia (średnio o **około 30 proc.**) nie wydają się wygórowane, zwłaszcza wobec zadań, jakie przed nimi stoją i charakteru służby, którą pełnią oraz w porównaniu z uposażeniem w takich służbach jak straż graniczna, wojsko czy straże miejskie, gdzie niejednokrotnie wynagrodzenia są wyższe.

Rozdział II

Warunki pracy jednostek Policji w ocenie ich komendantów.

O ocenę warunków pracy jednostek Policji i problemów związanych z ich funkcjonowaniem poprosiliśmy komendantów jednostek, w których prowadziliśmy badania.

Ocenie tej służyła **Ankieta nr 3** (patrz *Załącznik nr 7*), którą monitorujący zostawiali komendantom do samodzielnego wypełnienia, z prośbą o odesłanie jej do organizatorów monitoringu. Część ocen komendantów zamieściliśmy w Rozdziale V *Raportu (Kompetencje zawodowe policjantów)*.

Na 168 wydanych ankiet otrzymaliśmy z powrotem 130, czyli ponad 77 proc., co uznajemy za dowód dużego zainteresowania komendantów naszymi badaniami.

Pierwsza część ankiety służyła charakterystyce policjantów pełniących funkcje komendantów jednostek.

2.1. Charakterystyka komendantów

Tabela nr 1

Stopnie policyjne komendantów

Stopień policyjny	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
podoficerowie	1	1%
aspiranci	25	19%
oficerowie młodszy ¹⁷	56	43%
oficerowie starsi	48	37%
razem	130	100%

¹⁷ Podział stopni na oficerów młodszych i starszych jest podziałem umownym. Za oficerów starszych uznaliśmy policjantów ze stopniem co najmniej podinspektora.

Dane te podajemy wyłącznie dla porządku. Badaliśmy bowiem jednostki bardzo różnorodne, od bardzo małych do bardzo dużych i wyciąganie z tych danych jakichkolwiek wniosków nie byłoby uprawnione.

Tabela nr 2

Staż pracy komendantów

Staż pracy	W Policji		Na stanowisku komendanta	
	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
do 5 lat	0	0%	75	58%
od 5 do 10 lat	16	12%	40	30%
od 10 do 15 lat	22	17%	11	8%
od 15 do 20 lat	34	26%	2	2%
powyżej 20 lat	58	45%	0	0%
brak danych	-	-	2	2%
razem	130	100%	130	100%

Z danych tych wynika, że ponad 70 proc. komendantów posiada duże doświadczenie zawodowe (powyżej 15 lat pracy w Policji), jednakże kadra ta jest stosunkowo młodą stażem kadram kierowniczą. 58 proc. komendantów pełni tę funkcję nie więcej niż 5 lat, 30 proc. – nie więcej niż 10 lat.

Tabela nr 3

Wiek komendantów

Wiek	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
25 – 30 lat	3	2 %
31 – 35 lat	10	8%
36 – 40 lat	36	28%
41 – 45 lat	41	32%
46 – 50 lat	29	22%
powyżej 50 lat	11	8%
razem	130	100%

Tabela nr 4

Wykształcenie ogólne komendantów

Rodzaj wykształcenia ogólnego	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
Średnie	39	30%
wyższe cywilne	67	52%
wyższe resortowe	24	18%
Razem	130	100%

Tabela nr 5

Wykształcenie zawodowe oficerskie

Rodzaj wykształcenia zawodowego oficerskiego	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie	84	65%
Akademia Spraw Wewnętrznych w Warszawie	11	8%
Ośrodek Doskonalenia Kadr Kierowniczych w Łodzi	9	7%
brak przeszkolenia oficerskiego	26	20%
razem	130	100%

Tabela nr 6

Przeszkolenie menedżerskie

Rodzaj przeszkolenia	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
kurs w WSPol w Szczytnie	84	65%
inne resortowe	4	3%
cywilne studia zarządzania	2	1%
brak przeszkolenia	8	6%
brak danych	32	25%
razem	130	100%

Dwóch komendantów deklarowało przeszkolenie menedżerskie przez policję we Francji (komendant dużej jednostki w woj. wielkopolskim [137], komendant

średniej jednostki w woj. łódzkim [44]), a jeden przez policję w USA (komentant dużej jednostki w woj. małopolskim [50]).

W poniższej tabeli prezentujemy odpowiedzi, jakie uzyskaliśmy na pytanie: „Ilu komendantów kierowało Pana jednostką w ostatnich 5 latach?”.

Tabela nr 7

Fluktuacja kadr na stanowiskach komendantów

Liczba komendantów w ostatnich 5 latach	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
jeden	38	29%
dwóch	50	38%
trzech	22	17%
czterech	5	4%
brak danych	15	12%
razem	130	100%

W 70 proc. jednostek zatem w ciągu ostatnich pięciu lat co najmniej raz zmienił się komendant.

Zarobki komendantów

Odpowiadając na pytanie o średnie dochody netto wraz ze wszystkimi składnikami, komendanci wskazali kwoty od 1.400 do 4.200 zł. Rozpiętość tych kwot była uzasadniona przede wszystkim wielkością jednostek, jakimi kierowali. Jednakże stwierdziliśmy, że na przykład:

- w jednostce liczącej **1.800** etatów komendant zarabiał **3.400** zł,
- w jednostce liczącej **400** etatów komendant zarabiał **3.300** zł,
- w jednostce liczącej **200** etatów komendant zarabiał **3.000** zł.

Wydaje się, że tak małe uzależnienie uposażeń od wielkości jednostki nie jest właściwe.

Pytani, ile ich zdaniem powinni zarabiać, komendanci wskazywali kwoty średnio o 1.000 zł wyższe od otrzymywanych. Kilku z nich słuszne wynagrodzenie określiło w wysokości 6, 7, a nawet 8 tysięcy zł.

2.2. Sytuacja kadrowa w jednostkach

Według komendantów stan etatowy we wszystkich badanych jednostkach łącznie wyniósł 12.832 etaty (nie licząc etatów policjantów służb logistycznych).

Stan faktyczny natomiast to 11.368 policjantów. W czasie badań zatem rzeczywiście w służbie pozostawało **około 88 proc.** policjantów. Przypomnijmy, że z danych uzyskanych w poszczególnych służbach przez monitorujących wynika, iż w czasie badań pracowało ich **około 85 proc.** stanu etatowego.

Badając sytuację kadrową w monitorowanych jednostkach, ustaliliśmy również odsetek zatrudnionych w nich policjantek.

Liczba zatrudnionych kobiet wynosiła:

- 0 proc. w 39 jednostkach,
- do 1 proc. w 7 jednostkach,
- od 1 do 3 proc. w 30 jednostkach,
- od 3 do 5 proc. w 19 jednostkach,
- od 5 do 10 proc. w 26 jednostkach,
- od 10 do 15 proc. w 5 jednostkach,
- od 15 do 20 proc. w 3 jednostkach,
- od 20 do 30 proc. w 1 jednostce.

Zatem w **około 60 proc.** badanych jednostek odsetek zatrudnionych wśród policjantów kobiet nie przekracza 3 proc.

Poniższa tabela przedstawia dokonaną przez komendantów ocenę przynależności do Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Policjantów

Tabela nr 8

Przynależność policjantów do związku zawodowego

Liczba policjantów należących do związku zawodowego w proc.	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
od 80 do 100%	6	5%
od 60 do 80%	16	12%
od 40 do 60%	25	19%
od 30 do 40%	17	13%
od 20 do 30%	18	14%
do 20%	27	20%
0%	17	13%
brak danych	4	4%
razem	130	100%

Jak odpowiadali komendanci na pytanie: „Czy zwiększyłby Pan liczbę etatów – jeżeli tak to dlaczego?” pokazuje następująca tabela.

Tabela nr 9

Postulaty Komendantów zwiększenia liczby etatów

Postulat zwiększenia liczby etatów	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
do 10%	15	12%
od 10 do 20%	41	31%
od 20 do 40%	14	11%
powyżej 40%	37	28%
brak takiego postulatu	2	2%
brak danych	21	16%
razem	130	100%

Tabela nr 10

Przyczyny postulowania przez komendantów większej liczby etatów

Powody postulowanego zwiększenia liczby etatów	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
oczekiwania społeczne	44	34%
mala liczba policjantów na ulicach	40	31%
wzrost przestępczości	20	15%
specyfika rejonu służbowego	18	14%
inne	8	6%
razem	130	100%

Jako przyczyny specyfiki rejonu służbowego komendanci najczęściej wskazywali: turystyczny bądź przygraniczny charakter rejonu, jego usytuowanie w dużej aglomeracji miejskiej, jego rozległość.

48 komendantów podało, że najbardziej oddalona od siedziby jednostki miejscowość w rejonie służbowym położona jest w odległości większej niż 30 km. Wśród nich 25 określiło tę odległość na ponad 40 km. Największa wskazana odległość wynosiła 95 km. (38–duża jednostka w woj. łódzkim)

Zarobki policjantów

Najniższe zarobki policjantów w ocenie komendantów kształtują się na poziomie od 600 do 1.600 zł. Według samych policjantów najniższe uposażenie to 800 zł, a najwyższe 2.500 zł.

Odpowiadając na pytanie: "Jakie powinny być zarobki policjantów?", komendanci wskazywali kwoty od 700 zł do 3.000 zł. Opinie komendantów co do słusznych uposażeń ich podwładnych różnią się od oczekiwań samych policjantów. Ci ostatni podawali kwoty wyższe niż ich przełożeni.

2.3. Ocena wyposażenia jednostki

Dokonaną przez komendantów ocenę wyposażenia kierowanych przez siebie jednostek przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 11

Ocena przez komendantów wyposażenia jednostek

Rodzaj wyposażenia	Ocena	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
meble biurowe	bardzo dobrze	8	6%
	dobrze	41	32%
	źle	53	40%
	bardzo źle	23	18%
brak danych		5	4%
Razem		130	100%
łączność telefoniczna	bardzo dobrze	9	7%
	dobrze	45	35%
	źle	49	37%
	bardzo źle	21	16%
brak danych		6	5%
Razem		130	100%
łączność radiowa	bardzo dobrze	5	4%
	dobrze	57	44%
	źle	51	39%
	bardzo źle	9	7%
brak danych		8	6%
Razem		130	100%

komputery	bardzo dobrze	3	2%
	dobrze	31	24%
	źle	43	33%
	bardzo źle	34	26%
brak danych		19	15%
Razem		130	100%
systemy informatyczne	bardzo dobrze	1	1%
	dobrze	39	30%
	źle	46	35%
	bardzo źle	26	20%
brak danych		18	14%
		130	100%
radiowozy	bardzo dobrze	5	4%
	dobrze	49	38%
	źle	59	45%
	bardzo źle	10	8%
brak danych		7	5%
razem		130	100%
ogólna ocena wyposażenia jednostki	bardzo dobrze	1	1%
	dobrze	55	42%
	źle	63	48%
	bardzo źle	5	4%
brak danych		6	5%
razem		130	100%

Najczęstsze odpowiedzi komendantów na pytanie: „Czego, gdy chodzi o wyposażenie, najbardziej brakuje Panu w jednostce?” zestawia kolejna tabela .

Tabela nr 12

Najczęstsze braki w wyposażeniu jednostek według oceny komendantów

Jakiego wyposażenia brakuje	Liczba komendantów	Liczba komendantów w
		proc. (w zaokrągleniu)
dobrych środków łączności	96	74%
komputerów	83	64%
sprawnych radiowozów	78	60%
mebli i wyposażenia biurowego	62	48%
faksów, kserokopiarek	23	18%

Oto przykłady niektórych wypowiedzi komendantów opisujących braki w wyposażeniu jednostek Policji:

„Brakuje nawet zamków do drzwi i innych podstawowych rzeczy (krzesel, szaf, biurek).”

(112 – duża jednostka w woj. pomorskim)

„Brakuje podstawowych materiałów biurowych (papier, środki piśmienne itp.).”

(166 – średnia jednostka w woj. mazowieckim)

„Brakuje szafek ubraniowych, policjanci wożą swoje ubrania w radiowo-zach”.

(116 – duża jednostka w woj. śląskim)

„Brakuje 5 maszyn, 20 krzesel, 2 szaf metalowych, 1 kserokopiarki”.

(8 – mała jednostka w woj. dolnośląskim)

„Brak latarek i baterii”.

(72 – średnia jednostka w woj. mazowieckim)

„Brak paliwa do radiowozów – zamiast jeździć stoją”.

(44 – średnia jednostka w woj. łódzkim).

„Brak toalet i bieżącej wody”.

(40 – mała jednostka w woj. łódzkim)

„Brak około 15 pokoi, brak pieniędzy na remonty”.

(81 – duża jednostka w woj. podkarpackim)

„Komisariat pod względem wyposażenia technicznego funkcjonuje w latach 60”.

(91 – mała jednostka w woj. podlaskim)

„W pokojach pracuje po sześciu, ośmiu policjantów”.

(39 – średnia jednostka w woj. łódzkim)

„Likwiduje się komisariaty i tworzy rewiry, co powoduje zmniejszenie liczby policjantów na ulicach”.

(51 – mała jednostka w woj. małopolskim)

"Jednostka podlega czterem prokuraturom rejonowym".

(39 – średnia jednostka w woj. łódzkim)

„Policjanci to listonosze, zajmują się doręczaniem wezwań”.

(96 – mała jednostka w woj. podlaskim)

„Na 47m² pracuje 10 policjantów, ogrzewanie to piece kaflowe, 60 proc. policjantów czeka na przeszkolenie”.

(116 – duża jednostka w woj. śląskim)

„Fundusz premiowy na jednego policjanta to 200 zł rocznie”.

(110 – duża jednostka w woj. pomorskim)

„Brak pomocy ze strony jednostek nadrzędnych, tylko kontrole 25 razy w roku”.

(66 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Policjanci myślą jak przeżyć do pierwszego, a nie o pracy”.

(28 – średnia jednostka w woj. lubelskim).

Na pytanie o przyczyny i charakter trudności z jakimi borykają się komendanci, najczęstsze odpowiedzi wskazywały na:

- duże i często biurokratyczne obciążenie pracą policjantów, ciągłe poszerzanie zadań (81 komendantów – 62 proc.),
- zbyt mały stan etatowy jednostki (63 komendantów – 48 proc.),
- małą motywację policjantów do pracy, niskie zarobki, frustrację, kłopoty rodzinne (52 komendantów – 40 proc.),
- kłopoty finansowe jednostki, niedoinwestowanie, słabe wyposażenie (77 komendantów – 59 proc.).

Na pytanie: „Czy i jakie Pana zdaniem zmiany można wprowadzić w Pana jednostce bez koniecznych nakładów finansowych lub przy nakładach minimalnych?” komendanci odpowiadali:

- bez pieniędzy nie da się wprowadzić zmian – 59 komendantów (45 proc.),
- można usprawnić organizację pracy – 30 komendantów (23 proc.),
- wszystkie możliwe zmiany już wprowadzono – 19 komendantów (15 proc.),

- można ograniczyć biurokrację
- 14 komendantów (11 proc.)

Natomiast na pytanie o sugestie co do pożądaných zmian, które polepszyłyby warunki pracy jednostki i jej skuteczność, komendanci najczęściej postulowali:

- doposażenie w sprzęt
- 73 komendantów (56 proc.),
- zwiększenie liczby etatów
- 65 komendantów (50 proc.),
- wyższe płace dla policjantów
- 60 komendantów (46 proc.),
- zmniejszenie biurokracji
- 53 komendantów (40 proc.),
- zwiększenie ilości i poprawienie jakości szkoleń
- 10 komendantów (8 proc.),
- lepszy dobór kandydatów do służby w Policji
- 6 komendantów (5 proc.).

Oto fragmenty niektórych wypowiedzi komendantów dotyczących postulowanych zmian:

„Uwolnić komendantów od zebrania za środkami finansowymi”.

(61 – duża jednostka w woj. małopolskim)

„Znieść zakaz dodatkowego zarobkowania przez policjantów”.

(78 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Zwiększyć samodzielność finansową jednostek”.

(109 – duża jednostka w woj. pomorskim)

*„Wprowadzić postępowanie zapiskowe, doręczanie pism i wezwań pozo-
stawić pocztę”.*

(24 – średnia jednostka w woj. kujawsko-pomorskim; 85 – duża jednostka w woj. podkarpackim; (116 – duża jednostka w woj. śląskim)

„Przenieść policjantów z jednostek nadrzędnych do jednostek wykonawczych”.

(21 – duża jednostka w woj. kujawsko-pomorskim)

„Przejąć konwoje przez Ministerstwo Sprawiedliwości”.

(50 – mała jednostka w woj. małopolskim)

„Częściej kierować policjantów na szkolenia, dziś to zależy od jednostek nadrzędnych i szkół, a nie od komendanta”.

(6 – duża jednostka w woj. dolnośląskim)

„Zamienić część etatów policyjnych na cywilne (w logistyce), np. kasjerek, zaopatrzeniowców, głównych księgowych”.

(134 – duża jednostka w woj. wielkopolskim)

Część z komendantów z rozgoryczeniem stwierdzała, że wprowadzono w Policji bardzo duże reformy, lecz nikt nie zadbał o przygotowanie do nich komendantów. *„Przydzielono nam nowe zadania, zwłaszcza w zakresie gospodarki finansowej, ale nikt nas nie przeszkolił”* – pisali. Sytuacja taka miała być przyczyną niejednego postępowania dyscyplinarnego prowadzonego przeciwko komendantom.

Poprosiliśmy również komendantów o ocenę ostatniej reformy, mającej na celu ściślejsze powiązanie Policji z samorządami, zarówno gdy chodzi o odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa, jak i finansowanie Policji.

Pozytywnie te zmiany oceniło 92 komendantów (70 proc.), wskazując głównie na korzyści finansowe oraz zwiększenie zainteresowania przez samorzady problemami bezpieczeństwa.

Negatywnie zmiany oceniło 50 komendantów (39 proc.), pisząc często:

„Policja jest zbyt upolityczniona” (nie tłumaczyli jednak na czym polega owo upolitycznienie), lub też; *„Samorzady wywierają zbyt duży wpływ na Policję, nierzadkie są próby tzw. ukręcania łba sprawom, nie zawsze właściwie oceniają potrzeby finansowe Policji”.*

2.4. Dynamika przestępczości i wykrywalności przestępstw

Dynamikę przestępczości i wykrywalności przestępstw badaliśmy opierając się na przekazanych przez komendantów danych za pierwsze półrocze 2000 r.

Tabela nr 13

Dynamika przestępczości i wykrywalności przestępstw według danych przekazanych przez komendantów

Wzrost lub spadek (w proc.)	Przestępczość		Wykrywalność	
	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
wzrost do 10%	24	18%	45	34%
wzrost od 10 do 20%	29	22%	13	10%
wzrost od 20 do 30%	17	13%	5	4%
wzrost od 30 do 50%	5	4%	2	2%
wzrost powyżej 50%	7	5%	2	2%
spadek do 10%	20	16%	42	31%
spadek od 10 do 20%	6	5%	9	7%
spadek od 20 do 30%	4	3%	2	2%
spadek od 30 do 50%	0	0%	1	1%
spadek powyżej 50%	0	0%	0	0%
równowaga	3	2%	0	0%
brak danych	15	12%	9	7%
razem	130	100%	130	100%

Jak widać z powyższych danych wzrost przestępczości do 30 proc. odnotowano w ponad **50 proc.** badanych jednostek, a jej spadek w tym przedziale procentowym tylko w około 20 proc. jednostek.

Wzrost wykrywalności przestępstw natomiast jest mniejszy i nie nadąża za wzrostem przestępczości. W 31 proc. jednostek odnotowano spadek wykrywalności o 10 proc.

2.5. Kontrole w jednostkach

Z danych uzyskanych od komendantów wynika, że jednostki Policji są bardzo często kontrolowane, zwłaszcza przez jednostki nadrzędne. Wielu komendantów narzekało na taki stan rzeczy, twierdząc, że częste kontrole dezorganizują im pracę oraz zabierają niepotrzebnie czas. Komendanci pisali na przykład:

„Jednostka była kontrolowana 25 razy od stycznia 2000 r.”¹⁸

(66 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„W tym roku miałem 25 kontroli”.

(110 – duża jednostka w woj. pomorskim)

„Kontrole z KMP są kilka razy w tygodniu”.

(92 – mała jednostka w woj. podlaskim).

W 2000 roku kontrole najczęściej przeprowadzane były przez:

- komendy wojewódzkie Policji – w 112 jednostkach (86 proc.),
- komendy powiatowe
lub miejskie Policji – w 45 jednostkach (35 proc.),
- Komendę Główną Policji – w 2 jednostkach (9 proc.).

Ponadto w ostatnich latach kontrole prowadzone były przez:

- NIK (w 30 jednostkach w ciągu ostatnich 5 lat),
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
(w 3 jednostkach w ciągu ostatnich 4 lat),
- Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
(w 2 jednostkach w ciągu ostatnich 2 lat),
- sądy i prokuratury (w 6 jednostkach w ciągu ostatnich 2 lat),
- inne podmioty, np.: wojewodę, starostę, przedstawicieli samorządu
terytorialnego, Sanepid (w 5 jednostkach w ciągu ostatnich 2 lat).

2.6. Stan dyscypliny

Stan dyscypliny w swojej jednostce komendanci ocenili jako:

- bardzo dobry – 14 komendantów (11 proc.),
- dobry – 94 komendantów (72 proc.),
- średni – 21 komendantów (16 proc.).

Żaden z komendantów nie ocenił tego stanu jako „zły” lub „bardzo zły”, a jeden z nich nie udzielił informacji na ten temat.

¹⁸ Badania były prowadzone we wrześniu 2000 r.

W sumie w badanych jednostkach w pierwszym półroczu 2000 r. wszczęto 368 postępowań dyscyplinarnych. W tym samym czasie wymierzono 220 kar dyscyplinarnych wobec około 2 proc. zatrudnionych policjantów, w tym m.in. w związku:

- z nadużywaniem alkoholu – 20 kar,
- z przekroczeniem lub niedopełnieniem obowiązków – 56 kar,
- z nadużyciem siły – 1 kara.

Siedemnastu policjantów wydalono z Policji z powodu przewinień dyscyplinarnych. Wobec 111 wszczęto postępowania karne.

Z danych zamieszczonych na stronie internetowej¹⁹ przez Zespół Prasowy Komendy Głównej Policji wynika, że w roku 2000 stwierdzono ogółem 5.255 przewinień dyscyplinarnych, a ukarano 2.765 policjantów, co stanowi 2,74 proc. stanu zatrudnienia. Dane te nie odbiegają w sposób zasadniczy od tych, jakie uzyskaliśmy od komendantów badanych jednostek.

W tym samym źródle czytamy: „*Najpoważniejsze sprawy (łącznie 273), jakie prowadziło Biuro Spraw Wewnętrznych KGP przeciwko policjantom w 2000 r., to:*

- łapownictwo 108 spraw (40%),
- nadużycie funkcji 50 spraw (18%),
- oszustwa, fałszerstwa i kradzieże 37 spraw (14%),
- poświadczenie nieprawdy 27 spraw (10%),
- ujawnienie tajemnicy 8 spraw (3%),
- inne 43 sprawy (15%)”.

W ocenie komendantów badanych jednostek największe problemy, jeśli chodzi o dyscyplinę, wiążą się:

- z zaniechaniem czynności służbowych – 30 komendantów (23 proc.),
- z niewłaściwym traktowaniem interesantów – 10 komendantów (7 proc.),
- z przekroczeniem uprawnień przez policjantów – 9 komendantów (7 proc.),
- z nadużywaniem alkoholu – 6 komendantów (5 proc.).

71 komendantów (55 proc.) uznało, że w ich jednostkach nie ma problemu przewinień dyscyplinarnych, a czterech nie udzieliło informacji na ten temat.

¹⁹ www.kgp.gov.pl – dane z 1.02.2001r.

2.7 Wnioski końcowe dotyczące warunków pracy policjantów i jednostek Policji w ocenie ich komendantów

Kadra kierownicza jednostek Policji

- **Blisko 71 proc.** ankietowanych komendantów to oficerowie z dużym stażem pracy w Policji (powyżej 15 lat) i raczej krótkim stażem pracy na stanowisku komendanta (blisko 58 proc. - do 5 lat). To, że na czele jednostek Policji stoją doświadczeni policjanci, jest niewątpliwie zjawiskiem pozytywnym. Jednak ponad połowa komendantów ma niewielkie (do 5 lat) doświadczenie w kierowaniu jednostkami Policji.
- **70 proc.** komendantów ma wykształcenie wyższe, w tym 52 proc. ukończyło studia cywilne.
- **69 proc.** komendantów odbyło przeszkolenie menedżerskie, co niewątpliwie sprzyja posiadaniu przez nich właściwych kwalifikacji kierowniczych i może mieć pozytywny wpływ na zarządzanie podległymi jednostkami.
- W **59 proc.** jednostek w ciągu ostatnich 5 lat na stanowisku komendanta co najmniej raz nastąpiła zmiana personalna. Przyczyną takiej sytuacji może być przeprowadzona reforma administracji państwowej.

Sytuacja kadrowa w jednostkach Policji

- W ocenie komendantów stan etatowy jednostek jest dalece niewystarczający. **39 proc.** komendantów oceniło braki w tym względzie na co najmniej 20 proc. liczby etatów istniejących. Wśród powodów postulowanego zwiększenia liczby etatów policyjnych komendanci wymieniali najczęściej: oczekiwania społeczne, wzrost przestępczości, konieczność zapewnienia patroli policyjnych na ulicach.
- Niemal wszyscy komendanci wskazywali na potrzebę podniesienia uposażeń zarówno ich samych, jak i podległych im policjantów.
- Dobra ocena stanu dyscypliny w jednostkach przedstawiona nam przez komendantów słabo koresponduje z danymi dotyczącymi procedur dyscyplinarnych. W pierwszym półroczu 2000 roku wszczęto bowiem 368 postępowań dyscyplinarnych (wskaźnik do liczby zatrudnionych - **3,2 proc.**) i wymierzono **220** kar dyscyplinarnych (wskaźnik do liczby zatrudnionych - **2 proc.**).

Wyposażenie logistyczne jednostek, sytuacja finansowa, współpraca z samorządem terytorialnym

- Komendanci bardzo źle oceniają wyposażenie jednostek nie tylko w sprzęt specjalistyczny, ale także w podstawowy sprzęt biurowy. Mniej niż połowa z nich zadowolona była z wyposażenia swoich jednostek.
58 proc. komendantów nisko oceniło wyposażenie w meble biurowe, 53 proc. - łączność telefoniczną i także 53 proc. wskazało na potrzebę otrzymania nowych radiowozów i zwiększenie limitu kilometrów.
- Na kłopoty finansowe jednostek wskazało blisko 60 proc. komendantów.
- Dominujące postulaty komendantów w zakresie usprawnienia pracy jednostek to: doposażenie w sprzęt, zwiększenie liczby etatów, wyższe płace oraz zmniejszeniu biurokracji.
- 39 proc. komendantów dostrzega negatywne skutki powiązania działań Policji z samorządami, wskazując na niedostateczne zainteresowanie tych ostatnich potrzebami finansowymi jednostek Policji oraz na próby jej upolitycznienia i wywierania wpływu na jej działania.

Rozdział III

Warunki w aresztach policyjnych i wyposażenie aresztów.

Warunki w aresztach policyjnych badaliśmy posługując się *Kwestionariuszem badania sytuacji osób zatrzymanych przez Policję – Ankieta nr 2/A* (patrz *Załącznik nr 4*). Kwestionariusz ten budowaliśmy głównie opierając się na przepisach zarządzenia nr 50/96 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20.05.1996 r. w sprawie określenia warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia w jednostkach organizacyjnych Policji przeznaczone dla osób zatrzymanych oraz rozkazu nr 7/94 Komendanta Głównego Policji z dnia 10.11.1994 r. w sprawie wyposażenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz w sprawie pełnienia służby przez policjantów w tych pomieszczeniach.

Badaniami objęliśmy łącznie 83 areszty policyjne, to jest około 20 proc. wszystkich takich aresztów. Monitorowane przez nas areszty usytuowane były w jednostkach:

- dużych – 71 (ok. 86 proc.),
- średnich – 10 (ok. 12 proc.),
- małych – 2 (ok. 2 proc.).

3.1. Usytuowanie aresztów policyjnych, sposób dojścia do nich oraz ich zabezpieczenie

W myśl § 2 przywołanego wyżej zarządzenia nr 50/96 areszt powinien być usytuowany w kondygnacji parterowej lub wyższej, a tylko wyjątkowo w suterenie, jeżeli zgodę na to wyrazi państwowy inspektor sanitarny.

Wśród badanych aresztów:

- 10 (ok. 12 proc.) mieściło się w suterenach, przy czym **tylko w pięciu** przypadkach uzyskano na to zgodę inspektora sanitarnego.

- 62 (ok. 75 proc.) – usytuowane były na parterze,
- 4 (ok. 5 proc.) – na pierwszym piętrze,
- 1 (ok. 1 proc.) – na wyższej kondygnacji,
- 6 (ok. 7 proc.) – w oddzielnych pawilonach.

Tylko w 15 przypadkach (18 proc.) istniało osobne, bezpośrednie wejście do aresztu z zewnątrz – w pozostałych 68 (82 proc.) wchodziło się tam przez inne pomieszczenia jednostki.

Zabezpieczenie wejścia do aresztów było bardzo różne i w wielu przypadkach nie spełniało kryteriów określonych w § 6 ww. zarządzenia, które bezwzględnie wymaga kraty stalowej i drzwi o silnej konstrukcji z atestowanymi zamkami.

Wejścia do zbadanych przez nas aresztów zaopatrzone były w:

- drzwi szczególnie wzmocnione – w 29 (35 proc.),
- kratę metalową – w 68 (82 proc.),
- dzwonek – w 49 (59 proc.),
- oznaczenie drogi ewakuacyjnej – w 24 (29 proc.).

3.2. Stanowisko pracy profosa aresztu i jego wyposażenie

Izba dyżurna i jej wyposażenie

Zarządzenie 50/96 Ministra Spraw Wewnętrznych stanowi, że profos aresztu powinien pracować w wydzielonej izbie dyżurnej. W 63 badanych aresztach (76 proc.) była taka dyżurka. W pozostałych profos bądź miał wydzielony kącik z biurkiem (9 aresztów – 11 proc.), bądź w ogóle nie miał swojego stanowiska pracy (11 aresztów – 13 proc.).

Braki w wyposażeniu stanowiska pracy profosa aresztu przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 1

Wyposażenie stanowiska pracy profosa aresztu

Jakiego wyposażenia brakuje	Liczba aresztów, w których odnotowano brak	Liczba aresztów w proc. (w zaokrągleniu)
telefonu z bezpośrednią łącznością do dyżurnego jednostki	36	43%
alarmowego przycisku dzwonkowego	24	29%
sygnalizacji dźwiękowej bądź świetlnej z pokoiów dla zatrzymanych, zwanych dalej celami	17	20%

metalowej szafy do przechowywania depozytów	22	27%
apteczki z podstawowymi środkami opatrunkowymi i lekami	25	30%
kałana bezpieczeństwa	26	31%

Stwierdzone wyżej braki wyposażenia niewątpliwie zagrażają bezpieczeństwu i policjantów i zatrzymanych.

W dniu prowadzonego przez nas badania aresztów policjanci pełniący w nich służbę posiadali przy sobie przedmioty, których zgodnie z § 8 rozkazu 7/94 Komendanta Głównego Policji nie powinni byli posiadać:

- w 9 przypadkach broń służbową,
- w 1 przypadku pałkę służbową,
- w 27 przypadkach legitymację służbową.

Policjanci

W 49 aresztach (**59 proc.**) brakuje etatu profosa. W takich sytuacjach funkcję tę pełni najczęściej pomocnik dyżurnego jednostki. Jest to niewątpliwie niekorzystne zarówno dla jakości pracy policjantów w areszcie, jak i dla pracy dyżurnego, którą wówczas wykonuje on *de facto* bez pomocy.

Średnie zarobki policjantów na stanowisku profosa wahają się od 1.200 do 1.500 zł.

Długość stażu pracy tych policjantów najczęściej zawiera się w przedziale od 5 do 10 lat (**ok. 40 proc.**) bądź w przedziale od 10 do 15 lat (ok. 35 proc.). Dane te podajemy na podstawie ustaleń dokonanych w 40 aresztach, ponieważ w pozostałych ustaleń takich nie można było dokonać.

Policjanci częściej pełnią opisywaną służbę samodzielnie niż w dwie lub więcej osób. W wielu jednostkach twierdzono, że bardzo utrudnia to pracę i nie pozostaje bez wpływu na bezpieczeństwo policjantów.

Nie wszyscy pełniący funkcję profosa odbyli specjalistyczne przeszkolenie do pracy na tym stanowisku. Braki w tym zakresie zadeklarowano w 31 aresztach (37 proc.).

Odpowiedzi na pytanie: „Z jakimi problemami policjanci spotykają się najczęściej pełniąc służbę w areszcie?” zawiera poniższa tabela.

Tabela nr 2

Problemy, z jakimi najczęściej spotykają się policjanci pełniący służbę w areszcie

Kategorie problemów	Liczba policjantów wskazujących na takie problemy
agresja ze strony zatrzymanych	22
łączenie funkcji pomocnika dyżurnego i profosa	18
problemy z osobami nietrzeźwymi	8
niebezpieczeństwo zarazenia wirusem HIV	4
problemy z zapewnieniem posiłków	4

Prawa zatrzymanych w ocenie policjantów

Poniższa tabela prezentuje odpowiedzi, które otrzymaliśmy na pytanie: „Jakie zdaniem policjantów są najważniejsze prawa zatrzymanego?”.

Tabela nr 3

Prawa zatrzymanych najczęściej wymieniane przez policjantów

Prawa zatrzymanych wskazywane przez policjantów	Liczba policjantów, którzy wymienili takie prawa
prawo do powiadomienia osoby najbliższej	47
prawo do otrzymania posiłku	36
prawo do opieki lekarskiej	35
prawo wniesienia zażalenia do sądu	26
prawo do kontaktu z adwokatem	20
prawo do skorzystania z toalety	14
prawo do zakupu prasy	11
prawo do informacji o przyczynie zatrzymania	7
prawo do snu	5
prawo do otrzymania koca	4

Wielu policjantów nie potrafiło wymienić najważniejszych praw osoby zatrzymanej, takich jak: prawo do informacji o podstawie prawnej i przyczynie zatrzymania, prawo do wniesienia zażalenia do sądu, prawo do powiadomienia osoby

najbliższej, prawo do kontaktu z adwokatem. Często ankietowani wskazywali na regulamin aresztu, stwierdzając, że o prawach zatrzymani mogą sobie przeczytać.

Warto w tym miejscu zauważyć, że o prawach i obowiązkach osób zatrzymanych może stanowić wyłącznie ustawodawca, upoważniając ewentualnie właściwego ministra do wydania w tej mierze rozporządzenia wykonawczego. Niewątpliwie regulamin aresztu wydany w formie zarządzenia bądź rozkazu Komendanta Głównego Policji nie jest źródłem powszechnie obowiązującego prawa, nie może więc regulować praw i obowiązków obywateli, w tym także osób przebywających w areszcie policyjnym.

Oto niektóre z odpowiedzi policjantów pracujących w aresztach, na zadane im przez monitorujących pytanie „*Jakie wg Pana prawa przysługują zatrzymanemu?*”:

„Ino prawa człowieka”.

(74 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Prawo do tego, że może w ogóle oddychać i zabierać tlen normalnym ludziom”.

(54 – średnia jednostka w woj. małopolskim)

„Zatrzymany ma prawo do posiłku, koca i prasy, ale skąd je wziąć?”.

(10 – średnia jednostka w woj. dolnośląskim).

W 41 aresztach były dostępne informacje o prawach zatrzymanego wydrukowane w językach obcych. Dane w tym względzie prezentuje poniższa tabela.

Tabela nr 4

Dostępność w aresztach policyjnych informacji w językach obcych o prawach zatrzymanego

Język obcy	Liczba aresztów	Liczba aresztów w proc. (w zaokrągleniu)
rosyjski	40	48%
niemiecki	34	41%
angielski	34	41%
czeski	14	17%
ukraiński	11	13%
bułgarski	9	11%
białoruski	8	10%
litewski	5	6%
słowacki	4	5%

Książka wizyt lekarskich

Problematykę wizyt lekarskich w aresztach badaliśmy na podstawie 10 ostatnich zapisów w książce wizyt lekarskich. Monitorujący zanalizowali w sumie 830 takich zapisów, jednakże dokonanie na ich podstawie ustaleń było bardzo utrudnione ze względu na nieczytelność wielu z nich.

Najczęściej wizyty lekarskie spowodowane były:

- dolegliwościami, jakie zgłaszał zatrzymany 61,
- koniecznością zdiagnozowania, czy zatrzymany może przebywać w areszcie 37,
- próbami samobójczymi 6,
- samouszkodzeniami 11,
- utratą przytomności 8.

Nieliczne były przypadki zwolnienia zatrzymanego z aresztu ze względu na stan zdrowia. Odnotowaliśmy następującą ich ilość:

- jeden zwolniony – w 20 aresztach,
- dwóch zwolnionych – w 6 aresztach,
- trzech zwolnionych – w 1 areszcie,
- czterech zwolnionych – w 1 areszcie,
- sześciu zwolnionych – w 1 areszcie.

W kilku aresztach data dziesiątego od końca zapisu w książce wizyt lekarskich była bardzo odległa, na przykład:

- 19.09.1994 r. (78 – duża jednostka w woj. mazowieckim),
- 14.10.1995 r. (54 – średnia jednostka w woj. małopolskim),
- 10.02.1996 r. (53 – średnia jednostka w woj. małopolskim),
- 10.04.1996 r. (26 – duża jednostka w woj. lubelskim),
- 10.07.1997 r. (90 – średnia jednostka w woj. podlaskim),
- 06.10.1997 r. (14 – duża jednostka w woj. dolnośląskim).

Oznacza to, że w jednostkach tych przez ostatnie trzy do sześciu lat badaniom lekarskim poddanych zostało tylko dziesięciu zatrzymanych (monitoring prowadziliśmy we wrześniu 2000 r.).

W jednym przypadku dyżurny stwierdził, że nie prowadzi się książki wizyt lekarskich (117 – duża jednostka w woj. śląskim).

Depozyty

Zaobserwowane przez nas nieprawidłowości w postępowaniu policjantów z depozytami osób zatrzymanych przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 5

Nieprawidłowości w postępowaniu policjantów z depozytami osób zatrzymanych

Nieprawidłowości w postępowaniu z depozytami	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
depozyty przechowywane w miejscu dostępnym dla osób trzecich	5	6%
depozyty nieopatrzone imieniem i nazwiskiem zatrzymanego	11	13%
stan depozytu niezgodny z wpisem w kwicie depozytowym	3	4%

3.3. Korytarze i cele w aresztach

Wyposażenie, jakie znajdowało się na korytarzach i w celach aresztów, porównywaliśmy głównie ze standardem określonym w cytowanych wyżej przepisach wewnętrznych Policji.

Na korytarzach stwierdziliśmy następujące braki w wyposażeniu:

- w 7 aresztach (8 proc.) brakowało dzwonek alarmowych przy drzwiach do cel (26 – duża jednostka w woj. lubelskim; 46 – mała jednostka w woj. małopolskim; 70, 169, 170 – duże jednostki w woj. mazowieckim; 90, 97 – średnia i duża jednostka w woj. podlaskim),
- w 31 aresztach (37 proc.) brakowało oświetlenia awaryjnego,
- w 58 aresztach (70 proc.) brakowało oznaczenia drogi ewakuacyjnej.

Niewątpliwie braki te mają duże znaczenie dla bezpieczeństwa zarówno osób zatrzymanych, jak i samych policjantów.

Wielkość aresztów badaliśmy sprawdzając liczbę i pojemność cel. Wyniki obrazują poniższe tabele.

Tabela nr 6

Liczba cel w aresztach policyjnych

Liczba cel w badanych aresztach	Liczba jednostek	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
1	1	1%
2	9	11%
3	19	23%
4	16	19%
5	14	17%
6	4	4%
7	8	9%
8	5	6%
9	3	6%
10	1	1%
12	1	1%
11	1	1%
15	1	1%
razem	83	100%

Tabela nr 7

Wielkość cel w aresztach policyjnych

Wielkość cel w aresztach	Liczba aresztów	Liczba aresztów w proc. (w zaokrągleniu)
1-osobowe	9	11%
2-osobowe	69	83%
3-osobowe	36	43%
4-osobowe	23	28%
większe	9	11%

W większości aresztów przeważają więc cele dwu i trzyosobowe.

Wyposażenie cel ocenialiśmy według norm określonych w zarządzeniu nr 50/96 Ministra Spraw Wewnętrznych. Zebrane dane przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 8

Wyposażenie cel w aresztach policyjnych

Braki w wyposażeniu cel	Liczba aresztów, w których odnotowano nieprawidłowości	Liczba aresztów w proc. (w zaokrągleniu)
brak drzwi o mocnej konstrukcji	1	1%
brak wizjera w drzwiach	1	1%
drzwi nie otwierają się na zewnątrz	1	1%
drzwi nie są wyposażone w łańcuch	6	7%
brak przy drzwiach półek do stawiania posiłków	54	65%
powierzchnia cel jest mniejsza niż 3m ² na jednego zatrzymanego (dla kobiet 4m ²)	4	5%
podłoga nie jest bezpieczna (da się z niej oderwać części, drzazgi, gwoździe itp.)	25	30%
pryce nie są przytwierdzone trwale do podłoża	4	5%
pryce nie są bezpieczne (da się z nich oderwać części, drzazgi, gwoździe itp.)	5	6%
brak prycz pojedynczych	13	16%
grzejniki nie są zabezpieczone metalową siatką	13	16%
okna nie są zabezpieczone od wewnątrz metalową siatką	1	1%
okna nie są zabezpieczone od zewnątrz metalową kratą	14	17%
okna nie dają się otworzyć nawet przez profosa	23	28%
okna mają powierzchnię mniejszą niż 1/8 powierzchni celi	36	43%
brak ław i stołów	46	55%
brak wentylacji	11	13%
brak przycisków dzwonek	5	6%
przyciski dzwonek są pod niebezpiecznym napięciem	15	18%
oświetlenie nie zapewnia swobodnego czytania czy pisania	44	53%
brak oświetlenia awaryjnego	41	49%
temperatura jest niższa niż 20 °C. ²⁰	43 – w tym: w jednym areszcie wynosiła 12 °C, w trzech 14 °C, w pięciu 15 °C.	51%

²⁰ Monitorujący mierzyli temperaturę w celach termometrem. Badania prowadziliśmy w II połowie września 2000 r.

Policyjne pomieszczenie dla zatrzymanych w małej jednostce w południowej Polsce

W wielu aresztach policyjnych nie ma zatem wymaganego wyposażenia. Najczęściej w celach brakuje: półek przy drzwiach do stawiania posiłków, ław i stołów, odpowiedniego oświetlenia oraz oświetlenia awaryjnego, odpowiednich wymiarów okien i możliwości ich otwierania. Nie pozwala to zapewnić osobom zatrzymanym warunków, do zapewnienia których Policja jest zobowiązana.

3.4. Inne pomieszczenia w areszcie

Każdy areszt policyjny, zgodnie z cytowanymi wyżej przepisami wewnętrznymi Policji, powinien być wyposażony w takie pomieszczenia, jak: pokój do przygotowywania posiłków, pokój lekarski, magazyn pościeli i odzieży oraz ustępy i umywalnie.

Pokoje do przygotowywania posiłków

W **10** badanych aresztach (12 proc.) nie było w ogóle pokoju do przygotowywania posiłków.

Zgodnie z zarządzeniem 50/96 Ministra Spraw Wewnętrznych pokój taki powinien być wyposażony co najmniej w zlewozmywak z ciepłą wodą, lodówkę, szafki, dzwonek alarmowy.

Pomieszczenie do przygotowywania posiłków dla zatrzymanych
w dużej jednostce w północnej Polsce

Braki w wyposażeniu pokoiów do przygotowywania posiłków w badanych przez nas aresztach obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 9

Wyposażenie pokoiów do przygotowywania posiłków

Jakiego wyposażenia brakuje	Liczba aresztów, w których odnotowano brak	Liczba aresztów w proc. (w zaokrągleniu)
lodówki	33	40%
zlewozmywaka	14	17%
cieplej wody	18	22%
szafek kuchennych	15	18%
przycisku dzwonka alarmowego	35	42%
termosów do ciepłych posiłków	46	55%

Odnotowane przez monitorujących braki w podstawowym wyposażeniu pomieszczeń kuchennych mają niewątpliwie negatywny wpływ na zachowanie podstawowych zasad higieny żywienia.

Monitorujący stwierdzili, że stan czystości pokoiów do przygotowywania posiłków w wielu przypadkach był niezadowolający. 18 pomieszczeń (25 proc.) uznali oni za brudne (w tym 2 za bardzo brudne), 35 (48 proc.) za czyste i tylko 12 (16 proc.) za bardzo czyste.

Oto przykłady z notatek monitorujących:

„Posiłki dla zatrzymanych przygotowuje się w WC. Naczynia i sztucce bardzo brudne”.

(26 – duża jednostka w woj. lubelskim)

„Nie ma pokoju do przygotowywania posiłków. Posiłki przynosi się bezpośrednio z baru. Naczynia i sztucce przechowuje się w szafie razem z czystą pościelą”.

(30 – duża jednostka w woj. lubelskim).

Pokoje lekarskie

W 60 badanych aresztach (72 proc.) nie ma takiego pokoju.

Wyposażenie pokoju lekarskiego, jakiego wymagają przepisy resortowe, obejmuje co najmniej: umywalkę z ciepłą i zimną wodą, leżankę, dzwonek alarmowy.

Braki w wyposażeniu pokoiów lekarskich w badanych aresztach przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 10

Wyposażenie pokoiów lekarskich

Jakiego wyposażenia brakuje	Liczba aresztów, w których odnotowano brak	Liczba aresztów w proc. (w zaokrągleniu)
umywalki z ciepłą i zimną wodą	5	6%
leżanki	2	2%
przycisku dzwonka alarmowego	8	10%

Toalety i umywalnie

W 4 aresztach (5 proc.) nie było w ogóle toalet – zatrzymani korzystali tam z toalety usytuowanej poza aresztem (9 – duża jednostka w woj. dolnośląskim; 18 – duża jednostka w woj. kujawsko–pomorskim; 81 – duża jednostka w woj. podkarpackim; 146 – duża jednostka w woj. wielkopolskim). W 2 aresztach nie było w ogóle umywalk (14 – duża jednostka w woj. dolnośląskim; 26 – duża jednostka w woj. lubelskim).

Tabela nr 11

Wyposażenie toalet i umywalni

Jakiego wyposażenia brakuje	Liczba aresztów, w których odnotowano brak	Liczba aresztów w proc. (w zaokrągleniu)
pryszniców	27	33%
środków czystości	36	43%
papieru toaletowego	18	22%
przeisku dzwonka alarmowego	31	37%
przegród o wysokości 1 m oddzielających kabiny klozetowe	49	59%
odpowiednich drzwi do kabin ²¹	67	80%

Ocena stanu czystości toalet i umywalni dokonana przez monitorujących przedstawia się następująco:

- w 8 aresztach (10 proc.) – bardzo brudno,
- w 27 aresztach (33 proc.) – brudno,
- w 28 aresztach (34 proc.) – czysto,
- w 15 aresztach (18 proc.) – bardzo czysto.

Oto niektóre z notatek monitorujących, jakie dotyczyły toalet i umywalni w badanych aresztach:

„W brodziku gruba warstwa kurzu, świadcząca o niekorzystaniu z prysznicą przez wiele miesięcy”.

(6p – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Zatrzymani po kąpieli wycierają się papierowymi ręcznikami”.

(85 – duża jednostka w woj. podkarpackim)

²¹ Drzwi do kabin powinny mieć górną krawędź ma wysokości 1 m, a dolną na wysokości 30 cm od

Toaleta dla osób zatrzymanych w areszcie
dużej jednostki w północnej Polsce

„W łazience zupełny brak intymności, brak drzwi do toalet, w tym samym pomieszczeniu prysznic bez zasłony”.

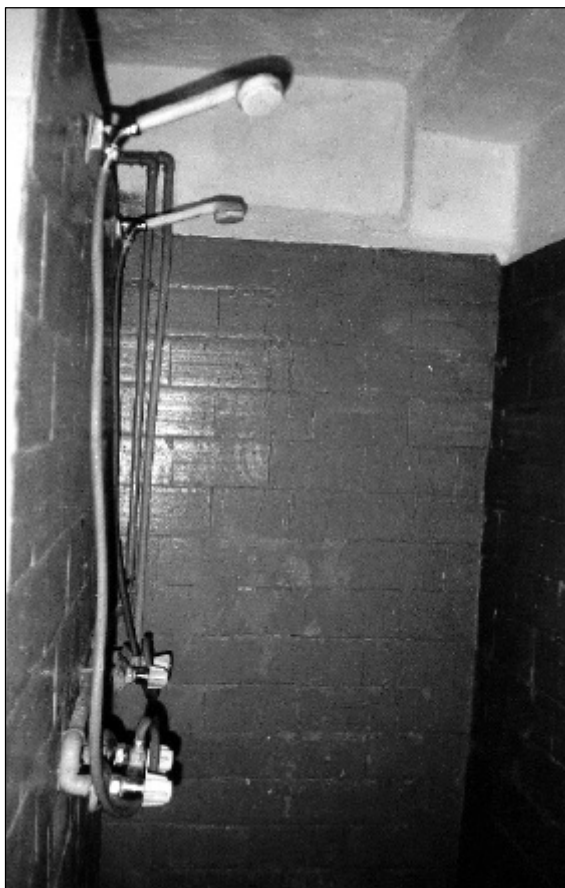
(101 – duża jednostka w woj. pomorskim)

„W tym areszcie nic nie zmieniło się do 17 lat. Nie zamykająca się muszla klozetowa znajduje się w celi obok stołu”.

(9 – duża jednostka w woj. dolnośląskim)

„W ubikacji smród mnie odrzucił, nie byłem w stanie wejść do środka”.

(89 – duża jednostka w woj. podlaskim)

Kabina prysznicowa w areszcie dużej
jednostki w północnej Polsce

„W toaletach w czasie monitoringu wyłożono środki czystości. W rozmowie z zatrzymanymi, stwierdzili oni, że gdy chodzili do toalety, nie było tam ani mydła, ani ręczników”.

(77– duża jednostka w woj. mazowieckim)

„W toalecie i łazience śmierdzi, odpadają kafelki, kwitnie grzyb tynki się sypią, nie ma prysznicza i ciepłej wody”.

(3 – średnia jednostka w woj. dolnośląskim).

Pościel i odzież zastępcza

Braki zaopatrzenia aresztów policyjnych w pościel i odzież zastępczą oraz sposób przechowywania pościeli przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 12

Pościel i odzież zastępcza

Nieprawidłowości dotyczące pościeli i odzieży zastępczej	Liczba aresztów, w których odnotowano te nieprawidłowości	Liczba aresztów w proc. (w zaokrągleniu)
czysta pościel jest przechowywana razem z brudną	8	10%
Ilość pościeli jest niewystarczająca	1	1%
brakuje odzieży zastępczej	24	29%
liczba koców jest niewystarczająca	1	1%

3.5. Oceny i spostrzeżenia monitorujących dotyczące aresztów

W ocenie monitorujących wiele do życzenia pozostawia stan czystości i wyposażenia aresztów.

W blisko połowie przypadków (41 jednostek) monitorujący uznali, że w aresztach jest brudno, ściany w celach są odrapane i pokryte napisami i rysunkami, cele dawno nie były sprzątane ani odnawiane, panuje w nich smród.

Poniżej zamieszczamy cytaty z zapisków monitorujących, dotyczących wyników obserwacji aresztów policyjnych:

„Brak pokoju lekarskiego, zatrzymani badani są w tzw. przejściówce, albo w kąciku profosa”.

(5 – duża jednostka w woj. dolnośląskim)

„U policjantów daje się zauważyć bardzo pogardliwy stosunek wobec zatrzymanych. Policjanci przez uchylone drzwi słuchali rozmowy monitorującego z zatrzymanymi. Stwierdzili, że „przyszła im dołożyć, skoro tak troszczy się o los wyrzutek”. Pościel ani materace nie są wydawane zatrzymanym”.

(86 – duża jednostka w woj. podkarpackim)

„W całym pomieszczeniu nie wolno palić”.

(173 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„W areszcie obowiązuje całkowity zakaz palenia wprowadzony zarządzeniem komendanta”.

(69 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Światło do cel wpada tylko z oświetlenia awaryjnego umieszczonego na korytarzu”.

(138 – duża jednostka w woj. wielkopolskim)

„Na pytanie o odzież zastępczą dyżurny odpowiada: "to my ich mamy jeszcze ubierać? Jak jest pokrwawiony to się zawiadamia rodzinę, żeby coś przynieśli". Po kilku godzinach sprostował: "ale mamy czystą pościel i odzież, tylko chwilowo nie ma w budynku pracownika, który się tym zajmuje”.

(26 – duża jednostka w woj. lubelskim)

„Jedna z cel nieczynna, ponieważ jest dziura w podłodze. Każda cela ma swój piec kaflowy”.

(89 – duża jednostka w woj. podlaskim)

„Wypowiedź jednego z policjantów: "osadzeni przebywają w o niebo lepszych warunkach niż pracownicy i ich prawa są honorowane, a nasze? – my nie mamy żadnych”.

(73 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Od kwietnia 2000 r. pomieszczenie dla zatrzymanych jest zamknięte, ponieważ nie spełnia przewidzianych norm – za mały metraż, małe i nieuszczelne okna, brak wentylacji, słabe ogrzewanie”.

(54 – średnia jednostka w woj. małopolskim)

„Na czas, gdy nie ma światła, używa się lamp naftowych i świeczek”.

(5 – duża jednostka w woj. dolnośląskim)

„Brak łóżka z pasami obezwładniającymi. Profos opowiadał o przypadku, kiedy całą noc siedział na zatrzymanym (psychicznie chorym), bo ten, mimo iż był w kaftanie bezpieczeństwa uderzał głową o pryczę”.

(118 – duża jednostka w woj. śląskim)

„Zatrzymanych nietrzeźwych nie przewozi się do izby wytrzeźwień, ponieważ brakuje porozumienia między gminami – to względy oszczędnościowe”.

(110 – duża jednostka w woj. pomorskim)

„Powiat nie dokłada się do utrzymania izby wytrzeźwień, zatem nie ma prawa wożenia tam nietrzeźwych”.

(49 – mała jednostka w woj. małopolskim)

„Brak umowy burmistrza z izbą wytrzeźwień. Najczęściej pijanych odwozi się do domu lub osadza w areszcie”.

(146 – duża jednostka w woj. wielkopolskim)

„Na biurku w dyżurce profosa umieszczona jest specjalna ściągawka do wypełnienia protokołu zatrzymania, następującej treści: „wypisując podstawę zatrzymania należy wpisać – zachodzi obawa o ukrywanie się i zacieranie śladów przestępstwa zgodnie z art. 244 § 1 kpk – w żadnym wypadku nie pisać – zachodzi obawa matactwa”.

(117 – duża jednostka w woj. śląskim)

„Byłam świadkiem zatrzymania przez policjantów pijanego Mongoła. Policjanci nazywali go „czarnym”, jeden z nich mówił: „nie przywoź go do komendy, bo tylko kłopot, wieź go do szpitala albo do izby wytrzeźwień. Czarnych nie ruszamy, bo z takim się nie dogadasz.” Mongoła puszczono, spisując jego miejsce pobytu – hotel, w którym się zameldował. Paszportu nie miał, dane spisano z prawa jazdy. Fotografia w tym dokumencie przedstawiała zupełnie inną osobę”.

(25 – duża jednostka w woj. lubelskim)

„Pomieszczenie profosa bardzo małe, 2m na 1,5 m”.

(6 – duża jednostka w woj. dolnośląskim).

3.6. Wnioski końcowe dotyczące warunków i wyposażenia w aresztach policyjnych

- **10** z badanych aresztów (12 proc.) usytuowano w suterrenach, co jest dopuszczalne tylko pod warunkiem uzyskania zgody właściwego inspektora sanitarnego. W 5 przypadkach takiej zgody brakowało.
- W wielu aresztach nie były spełnione normy określone w zarządzeniu nr 50/96 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20 maja 1996 r., **często mające wpływ na bezpieczeństwo policjantów i zatrzymanych**. Brakowało na przykład:
 - sygnalizacji alarmowej (w **20 proc.** aresztów),
 - oświetlenia awaryjnego (w **37 proc.**),
 - bezpiecznych podłóg (w **30 proc.**),
 - dzwonek pod bezpiecznym napięciem (w **18 proc.**),
 - dających się otworzyć okien (w **28 proc.**),
 - oświetlenia umożliwiającego zatrzymanym swobodne czytanie czy pisanie (w **53 proc.**) itp.
- W wielu aresztach brak było wymaganych pomieszczeń, na przykład pokoju do przygotowywania posiłków (**12 proc.**), pokoju lekarskiego (**72 proc.**), a nawet ubikacji czy umywalni (**4** areszty).
- Stan czystości **blisko połowy** aresztów budził poważne zastrzeżenia.
- W **ponad połowie** aresztów brakowało etatowego profosa. Funkcję tę pełnili tam najczęściej pomocnicy dyżurnego jednostki.
- W **37 proc.** badanych aresztów profosi nie odbyli odpowiedniego przeszkolenia specjalistycznego.

Rozdział IV

Ingerencja w wolność osobistą. Prawo i jego szara strefa.

Postępowanie policjantów wobec osób zatrzymanych badaliśmy opierając się na dokumentacji 10 ostatnich odnotowanych przypadków zatrzymania w monitorowanych jednostkach Policji oraz na wywiadach z policjantami i z zatrzymanymi. Dokumenty, jakie braliśmy pod uwagę, to głównie:

- protokoły zatrzymania osoby,
- książki osób zatrzymanych,
- zaświadczenia lekarskie bądź zapisy w książce wizyt lekarskich,
- raporty bądź notatki o zatrzymaniu osoby nietrzeźwej,
- wydruki z alkomatu.

Skrupulatne dokumentowanie każdego przypadku zatrzymania osoby jest niezwykle ważne z punktu widzenia przestrzegania praw zatrzymanego. Niedbałość w tym zakresie otwiera bowiem pole do nadużyć. Europejski Komitet Zapobiegania Torturom w swoich raportach z wizytacji aresztów policyjnych w poszczególnych państwach europejskich wielokrotnie podkreślał konieczność dokładnego prowadzenia osobnej dokumentacji dla każdego zatrzymanego.

Zebraliśmy dane dotyczące w sumie 822 przypadków zatrzymania, z których 624 – to zatrzymania na podstawie ustawy o Policji lub Kodeksu postępowania karnego²¹, a 198 – to zatrzymania na podstawie ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi²². Przeprowadziliśmy także rozmowy ze 107 osobami zatrzymanymi²³.

Zebraniu i opracowaniu tych danych służył *Kwestionariusz badania sytuacji osób zatrzymanych przez Policję – Ankiety nr 2/B i 2/C* (patrz Załączniki nr 5 i 6).

²¹ Dane te opisane są w części A niniejszego rozdziału

²² Dane te opisane są w części B niniejszego rozdziału

²³ Dane z rozmów zamieszczone są w części C niniejszego rozdziału

A. Zatrzymani na podstawie Kodeksu postępowania karnego lub ustawy o Policji

4.1. Podstawa prawna i faktyczna zatrzymania

Podstawy prawne i faktyczne zatrzymań w monitorowanych jednostkach badaliśmy opierając się na zapisach w protokołach zatrzymania osoby. 624 takie protokoły zanalizowaliśmy pod kątem prawidłowości opisu podstawy faktycznej zatrzymania oraz adekwatności wskazanej podstawy prawnej.

W stosunku do zatrzymanych podejrzanych o popełnienie przestępstwa podstawę faktyczną uznawaliśmy za opisaną prawidłowo, jeżeli w protokole zatrzymania w rubryce: „*Zatrzymania dokonano z następujących przyczyn*„, zawarto co najmniej następujące informacje:

- o jakie przestępstwo zatrzymany jest podejrzany, z podaniem czasu i miejsca jego popełnienia oraz wskazaniem pokrzywdzonego, jeśli jest znany;
- jakie okoliczności, poza podejrzeniem, że zatrzymany popełnił przestępstwo, uzasadniały zatrzymanie (obawa ucieczki, ukrycia się lub zatarcia śladów przestępstwa bądź konieczność ustalenia tożsamości).

Brak któregośkolwiek z wyżej wymienionych elementów powodował, iż podstawę faktyczną zatrzymania uznawaliśmy za opisaną nieprawidłowo.

Wobec innych kategorii zatrzymanych, na przykład stwarzających zagrożenie bądź tych, którzy nie powrócili w terminie do zakładu karnego, ocenialiśmy opisaną okoliczności faktyczne uzasadniające zatrzymanie (np. na czym polegało zachowanie osoby stwarzającej zagrożenie czy – na podstawie jakiego dokumentu stwierdzono tzw. niepowrót).

Ponadto, jak wspomnieliśmy wyżej, poddawaliśmy także ocenie przyporządkowanie podstawy prawnej do faktycznych przyczyn zatrzymania.

Właściwe określenie przyczyny zatrzymania jest bardzo ważnym prawem zatrzymanego – przypomnijmy przepis art. 5 ust. 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka – „*Każdy, kto został zatrzymany powinien zostać niezwłocznie i w zrozumiałym dla niego języku poinformowany o przyczynach zatrzymania i stawianych mu zarzutach*”

Wyniki naszych badań podstaw faktycznych i prawnych zatrzymań w monitorowanych jednostkach prezentują dwie poniższe tabele.

Tabela nr 1

Prawidłowość opisu podstawy faktycznej zatrzymania

Opis podstawy faktycznej zatrzymania	Liczba przypadków	Liczba przypadków w proc. (w zaokrągleniu)
prawidłowy	463	74%
nieprawidłowy	151	24%
brak danych	10	2%
Razem	624	100%

Tabela nr 2

Spójność podstawy prawnej i faktycznej zatrzymania

Adekwatność podstawy prawnej	Liczba przypadków	Liczba przypadków w proc. (w zaokrągleniu)
podstawa prawna adekwatna do podstawy faktycznej	66	11%
podstawa prawna nieadekwatna do podstawy faktycznej	121	19%
podstawa faktyczna prawidłowa, lecz nie podano podstawy prawnej	432	69%
brak danych	5	1%
Razem	624	100%

Według tych danych w blisko **70 proc.** protokołów policjanci nie wskazali podstawy prawnej zatrzymania, do czego zobowiązuje ich sam protokół, a co niewątpliwie narusza jedno z praw zatrzymanego – prawo do informacji o podstawie zatrzymania. Tylko **11 proc.** badanych protokołów było spójnych w określeniu przyczyny zatrzymania i jego podstawy prawnej. W **24 proc.** przypadków opis przyczyny zatrzymania nie odpowiadał przyjętym kryteriom poprawności.

Oto kilka przykładów nieprawidłowych opisów podstaw faktycznych zatrzymania ze zbadanych przez nas protokołów:

„Podejrzany o wymuszenie rozbójnicze”.

(brak daty i miejsca zdarzenia, wskazania pokrzywdzonego, sumy strat oraz przyczyn uzasadniających zatrzymanie)

(170 – dwa przypadki w dużej jednostce w woj. mazowieckim)

„Podejrzany o dokonanie kradzieży pieniędzy”.

(brak daty i miejsca zdarzenia, wskazania pokrzywdzonego, sumy strat oraz przyczyn uzasadniających zatrzymanie)

(110 – duża jednostka w woj. pomorskim)

„Do dyspozycji komendy powiatowej Policji w...”

(tak opisana podstawa w ogóle nie uzasadnia zatrzymania)

(106 – dwa przypadki w dużej jednostce w woj. pomorskim)

„Telefon komórkowy i telewizor nie wiadomego pochodzenia, zatrzymany do wyjaśnienia”

(nie wiadomo w jakich okolicznościach nastąpiło zatrzymanie i o co zatrzymany jest podejrzany)

(170 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Podejrzany o dokonanie czynu z art. 13 § 1 w zw. z art. 279 § 1 kk”.

(sam fakt podejrzenia o popełnienie przestępstwa nie uzasadnia zatrzymania)

(21 – duża jednostka w woj. kujawsko-pomorskim)

„Sprawca wykroczenia”.

(nie wiadomo jakiego wykroczenia i dlaczego został zatrzymany)

(9 – duża jednostka w woj. dolnośląskim)

„Zatrzymany do wytrzeźwienia”.

(zatrzymanie do wytrzeźwienia udokumentowane powinno być w innym dokumencie)

(46 – mała jednostka w woj. małopolskim i 130 – duża jednostka w woj. warmińsko-mazurskim).

4.2. Czas zatrzymania

Dopuszczalny czas zatrzymania jest ściśle określony zarówno w Konstytucji RP (art. 41 ust. 3), jak i w art. 248 kpk. Według tych uregulowań zatrzymany powinien być natychmiast zwolniony, gdy ustanie przyczyna zatrzymania, a także jeżeli w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania nie zostanie on przekazany do dyspozycji sądu wraz z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Gdy uprawniony organ wnosi o tymczasowe aresztowanie, zatrzymanego należy zwolnić, jeżeli w ciągu 24 godzin od przekazania go do dyspozycji sądu nie doręczono mu postanowienia o zastosowaniu wobec niego tymczasowego aresztowania.

Oznacza to, że maksymalny czas zatrzymania wynosi 48 godzin lub – w przypadku wniosku o tymczasowe aresztowanie – 72 godziny.

Czas zatrzymania badaliśmy jedynie na podstawie zapisów w protokołach zatrzymania i w książce zatrzymanych.

Dane zawarte w analizowanych dokumentach ujawniają dwa przypadki naruszenia przepisów w tym zakresie. Jedna z osób zatrzymanych pozbawiona była wolności przez **48 godzin i 15 minut**, a inna przez **48 godzin i 55 minut**, przy czym w obu wypadkach brakowało informacji, że wnioskowano o zastosowanie tymczasowego aresztowania (138 – duża jednostka w woj. wielkopolskim; 2 – średnia jednostka w woj. dolnośląskim).

Warto w tym miejscu przypomnieć wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie K.F v. Niemcy z 27.11.1997 r., w którym Trybunał orzekł naruszenie artykułu Konwencji Europejskiej gwarantującego prawo do wolności osobistej (art. 5) z powodu przekroczenia maksymalnego ustawowego okresu zatrzymania o 45 minut.²⁴

W efekcie naszych badań stwierdziliśmy także kilka innych uchybień w zakresie dokumentowania czasu zatrzymania. Wskazują na nie następujące notatki monitorujących:

„Osoba została zatrzymana 25.09.2000 r. o godz. 14.00, a osadzona w areszcie dopiero 26.09.2000 r. o godz. 19.20. Nie wiadomo, co się z nią działo przez 29 godzin i 20 minut. Policjanci nie potrafili tego wyjaśnić, wskazywali na prawdopodobną pomyłkę”.

(61 – duża jednostka w woj. małopolskim)

„W jednym z protokołów brak było godziny zatrzymania i godziny sporządzenia protokołu. Dyżurny w mojej obecności wpisał te dane”.

(78 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Osoba została zatrzymana o godz. 16.00, a protokół sporządzono następnego dnia o godz. 1.15”.

(2 – średnia jednostka w woj. dolnośląskim)

„Brak adnotacji w książce zatrzymanych o dacie i godzinie zwolnienia zatrzymanego”.

(74 – duża jednostka w woj. mazowieckim i 93 – duża jednostka w woj. podlaskim).

²⁴ Jedna z tez tego orzeczenia cytowana jest w części ósmej Wprowadzenia do Raportu.

4.3. Oświadczenia zatrzymanych o postanowieniu skorzystania z przysługujących im praw

Protokół zatrzymania osoby powinien dokumentować udzielenie zatrzymanemu informacji o przysługujących mu prawach, jak również zawierać jego oświadczenie o korzystaniu z tych praw.

Jak wspomniano wyżej, formularze protokołów zatrzymania zawierają treść pouczenia, wymieniając:

- prawo wniesienia zażalenia do sądu,
- prawo do powiadomienia osoby najbliższej bądź innej wskazanej przez zatrzymanego,
- prawo do kontaktu z adwokatem i bezpośrednio z nim rozmowy,
- prawo cudzoziemca do nawiązania kontaktu z urzędem konsularnym bądź placówką dyplomatyczną (to prawo wymienia tylko część protokołów).

Dokonałiśmy analizy treści wpisywanych do protokołów oświadczeń zatrzymanych o korzystaniu z przysługujących im praw. Uzyskane dane prezentujemy w poniższej tabeli.

Tabela nr 3

Oświadczenia zatrzymanych o skorzystaniu z przysługujących im praw

Treść oświadczenia	Liczba przypadków	Liczba przypadków w proc. (w zaokrągleniu)
brak treści oświadczenia	66	11%
zatrzymany oświadcza, że będzie wnosił zażalenie do sądu	28	4%
zatrzymany oświadcza, że chce, aby powiadomiono osobę najbliższą	209	33%
zatrzymany oświadcza, że chce nawiązać kontakt z adwokatem	10	2%
zatrzymany oświadcza, że nie będzie wnosił zażalenia do sądu	424	68%
zatrzymany oświadcza, że nie chce, aby powiadamiano osobę najbliższą	276	44%
zatrzymany oświadcza, że nie chce nawiązać kontaktu z adwokatem	229	37%
inne (np. oświadczenie nieczytelne; nie pouczone, bo zatrzymany był pijany; nie dotyczy)	43	7%

Jak obrazuje to powyższa tabela, analiza protokołów zatrzymania wskazuje, że treść oświadczeń zatrzymanych o skorzystaniu bądź nieskorzystaniu z przysługujących im praw jest bardzo często niepełna. Przypominamy, że badaliśmy 624 takie protokoły i w każdym z nich powinna znaleźć się treść oświadczenia zatrzymanego.

W około 11 proc. badanych protokołów brak było w ogóle adnotacji o treści oświadczenia zatrzymanego.

Uważamy, że skoro pouczenie dotyczy co najmniej trzech podstawowych praw (prawa do wniesienia zażalenia do sądu, prawa do poinformowania o zatrzymaniu osoby najbliższej oraz prawa do kontaktu z adwokatem), to i oświadczenie zatrzymanego co najmniej powinno dotyczyć decyzji o skorzystaniu bądź nie z każdego z nich.

Tymczasem oto niektóre z zapisów w dokumentacji :

„Nie ma zastrzeżeń co do osadzenia w KPP”.

(przecież to nie jest oświadczenie o skorzystaniu z przysługujących praw)
(46 – mała jednostka w woj. małopolskim)

„Nie składa zastrzeżeń”.

(uwaga jw.)
(171 – średnia jednostka w woj. mazowieckim)

„Zatrzymany na polecenie sądu, zażalenie nie przysługuje”.

(fakt zatrzymania na polecenie sądu powoduje jedynie utratę przez zatrzymanego prawa do wniesienia zażalenia na to zatrzymanie, nie powoduje jednak utraty innych uprawnień, np. do zawiadomienia osoby najbliższej czy do nawiązania kontaktu z adwokatem)
(90 – średnia jednostka w woj. podlaskim)

„Nie dotyczy, zatrzymany na polecenie sądu”.

(uwaga jw.)
(149 – duża jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„Pouczono o prawach”; „Pouczony”; „Jest pouczony o prawach”.

(to nie jest treść oświadczenia zatrzymanego, tylko oświadczenie policjanta)
(9 – trzy przypadki w dużej jednostce w woj. dolnośląskim)

„Pouczono o przysługujących prawach”.

(to także nie jest treść oświadczenia zatrzymanego)

(89 – duża jednostka w woj. podlaskim)

„Wpisano tylko imię i nazwisko osoby oraz jej adres, chyba tej, którą należało zawiadomić”.

(to również nie jest treść oświadczenia zatrzymanego).

(46 – mała jednostka w woj. małopolskim)

„Informacje o uprawnieniach otrzymałem”.

(ale nie wiemy czy skorzystał z jakiegokolwiek prawa)

(126 – duża jednostka w woj. śląskim)

4.4. Przestrzeganie praw zatrzymanych

Realizacja prawa do wniesienia zażalenia do sądu

Tylko 28 osób zatrzymanych, spośród 624 badanych przypadków (4,5 proc.), deklarowało, że będzie wnosić zażalenie do sądu. W żadnym z protokołów nie odnaleźliśmy jednak adnotacji o tym, że w czasie zatrzymania umożliwiono im napisanie zażalenia. Nie wiemy więc, czy zatrzymani, którzy zamierzali wnieść zażalenie do sądu, chcieli to uczynić w trakcie zatrzymania, czy dopiero po zwolnieniu.

Tymczasem art. 5 ust. 4 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka stanowi, że *„Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem”*, co jak wskazuje orzecznictwo Trybunału Praw Człowieka, zobowiązuje Policję do niezwłocznego przekazania zażalenia do sądu zawsze, gdy zatrzymany takie zażalenie sporządził będąc pozbawionym wolności.

W oparciu o badaną dokumentację nie sposób było stwierdzić jak to uprawnienie jest realizowane, co może prowadzić z jednej strony do naruszeń Konwencji, z drugiej narażać Policję na zarzut łamania zobowiązania przyjętego przez nasze Państwo.

W czterech protokołach widnieje zapis mówiący, iż zatrzymany zrezygnował z realizacji prawa do zażalenia, w jednym, że złożył takie zażalenie później. W pozostałych przypadkach brakuje informacji na ten temat.

Realizacja prawa do powiadomienia osoby najbliższej

Z prawa do powiadomienia osoby najbliższej chciało skorzystać 209 (33 proc.) z 624 zatrzymanych. W 17 przypadkach (około 8 proc.) nie dało się ustalić, czy prawo to zrealizowano, ponieważ w protokole brakowało na ten temat zapisu.

Trudno było też zbadać czas, w jakim powiadamiano wskazane osoby, bowiem odpowiednia adnotacja widniała tylko w 86 protokołach (41 proc. tych zatrzymanych, którzy chcieli z tego prawa skorzystać). Może to oznaczać, że w 123 przypadkach (59 proc.) policjanci nie powiadomili osoby wskazanej przez zatrzymanego, a w każdym razie nie ma na wykonanie tego obowiązku żadnego dowodu.

Z danych uzyskanych z 86 protokołów zatrzymania wynika, iż do powiadomienia osoby wskazanej przez zatrzymanego miało:

- do jednej godziny – w 40 przypadkach (47 proc.),
- do dwóch godzin – w 12 przypadkach (14 proc.),
- do trzech godzin – w 10 przypadkach (12 proc.),
- do dziesięciu godzin – w 15 przypadkach (17 proc.),
- powyżej dziesięciu godzin – w 9 przypadkach (10 proc.).

Najdłuższy odnotowany w protokole okres wynosił 27 godzin.

Najczęściej osoby najbliższe były powiadamiane telefonicznie bądź przez załogi radiowozów.

Realizacja prawa do kontaktu z adwokatem

Chęć skorzystania z tego prawa deklarowało tylko 10 zatrzymanych (ok. 1,5 proc.). Z zapisów poczynionych w protokołach wynika, że w trzech takich przypadkach poinformowano adwokata, w jednym przypadku odmówiono, uzasadniając to dobrem śledztwa, w innym przypadku odmówiono, ponieważ zatrzymany nie podał numeru telefonu adwokata. W pozostałych pięciu przypadkach w protokołach brakowało adnotacji o sposobie realizacji omawianego uprawnienia.

Realizacja prawa cudzoziemców do kontaktu z urzędem konsularnym lub przedstawicielstwem dyplomatycznym

Wśród badanych przypadków zatrzymań 12 dotyczyło cudzoziemców. Pięciu z nich chciało skorzystać z prawa do skontaktowania się z placówką konsularną.

Realizację tego prawa umożliwiono we wszystkich przypadkach, powiadamiając placówkę telefonicznie, o czym świadczą zapisy w protokołach.

Realizacja prawa do badania lekarskiego

Adnotacje o stanie zdrowia zatrzymanego umieszczane są w protokołach w oddzielnej rubryce. Policjant powinien w niej wpisać oświadczenie zatrzymanego o jego stanie zdrowia, a także informację, czy zatrzymany żąda badania lekarskiego.

Na 624 rozpatrzone przypadki zatrzymań:

- w **62** (ok. **10 proc.**) brak było jakiegokolwiek oświadczenia,
- w 43 (ok. 7 proc.) zatrzymani zażądali badania lekarskiego,
- w 519 (83 proc.) zatrzymani oświadczyli, że są zdrowi.

Analiza protokołów ujawniła tylko jeden przypadek nieprzeprowadzenia badań lekarskich w sytuacji, gdy zatrzymany, który przebywał w areszcie od 24 godzin, wyraźnie ich żądał, wskazując na schorzenie prawej komory serca (157 – duża jednostka w woj. zachodniopomorskim).

W pozostałych przypadkach prawo do badania lekarskiego realizowano, co jest udokumentowane zaświadczeniami lekarskimi bądź wpisami w książce wizyt lekarskich.

Obowiązek poddania zatrzymanego badaniu lekarskiemu – i to bez względu na jego oświadczenie – powstaje również wówczas, gdy występują u niego widoczne obrażenia ciała. Dla porządku podajmy, że badania takie przeprowadzono w 116 przypadkach (19 proc.)

4.5. Przestrzeganie obowiązku powiadomienia prokuratora o zatrzymaniu

Obowiązek niezwłocznego zawiadomienia prokuratora o zatrzymaniu wynika z art. 244 § 4 kpk i odnosi się wyłącznie do zatrzymania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa. Takich osób było 313 (50 proc.) wśród badanych przypadków zatrzymań.

W 245 przypadkach (78 proc.) obowiązek powyższy zrealizowano, o czym świadczyły zapisy w protokołach, w **168** natomiast (**22 proc.**) nie można było tego stanowczo ustalić, ponieważ protokoły nie zawierały odpowiednich adnotacji. Policjanci tłumaczyli ten fakt bardzo różnie. Niektórzy twierdzili, że prokurator został powiadomiony kopią protokołu, jaką mu dostarczono. Inni wyjaśniali, że w protokole nie przewidziano miejsca na taką adnotację (patrz 4.6. w tym Rozdziale). Jeszcze inni utrzymywali, że od zatrzymania upłynęło zbyt mało czasu, by omawiany obowiązek zrealizować.

W naszym przekonaniu trudno uznać powyższe usprawiedliwienia za przekonujące. Uchybienia we wskazanym zakresie może powodować brak wytycznych i jednolitych reguł postępowania (choć sama zasada jest określona w kpk). Wydaje się, że właściwy formularz protokołu zatrzymania – o czym mowa poniżej – mógłby usprawnić dokumentowanie wykonania obowiązku zawiadomienia prokuratora.

4.6. Protokoły zatrzymania osoby

W trakcie badań stwierdziliśmy, że policjanci posługują się wieloma różnymi wzorami protokołu zatrzymania osoby, odbiegającymi od wzoru normatywnego, który ustanowiony został jako załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17.09.1990 r. w sprawie trybu legitymowania, zatrzymywania osób, dokonywania kontroli osobistej oraz przeglądania bagaży i sprawdzania ładunku przez policjantów (Dz. U. z 1990 r. Nr 70, poz. 409). Wzór ten zresztą, naszym zdaniem, nie odpowiada obecnym regulacjom prawnym – brakuje w nim miejsca na adnotację o sposobie zrealizowania obowiązku wynikającego z art. 244 § 4 Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. (dalej: kpk), czyli obowiązku zawiadomienia prokuratora o zatrzymaniu osoby w związku z podejrzeniem popełnienia przez nią przestępstwa. Spośród używanych przez Policję protokołów tylko część zawiera rubrykę przeznaczoną na taką adnotację.

Używane formularze, poza samą szatą graficzną, różnią się katalogiem wyszczególnionych podstaw prawnych zatrzymania oraz rubryką dotyczącą pouczenia zatrzymanego o jego prawach.

Część protokołów przywołuje jako podstawę prawną zatrzymania wyłącznie art. 15 ust. 1 ustawy o Policji. Przepis ten stanowi, że policjanci mają prawo: zatrzymywania osób w przypadkach określonych w kpk i w innych ustawach (art. 15 ust. 1 pkt 2), zatrzymywania osób pozbawionych wolności, które w wyznaczonym terminie nie powróciły do zakładu karnego (art. 15 ust. 1 pkt 2a) oraz zatrzymywania osób stwarzających oczywiste zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia. Art. 15 ustawy o Policji zawiera wyczerpujący katalog podstaw prawnych zatrzymania osoby i może zatem wystarczyć przy ich powoływaniu w protokołach.

Część formularzy powołuje jako podstawy prawne zatrzymania zarówno przepisy ustawy o Policji (art. 15), jak i przepisy kpk. Niektóre z nich czynią to jednak błędnie i w sposób niepełny, wymieniając na przykład art. 15 ust. 1 pkt 2 ustawy o Policji (zatrzymywanie osób w trybie i przypadkach określonych w kpk) i obok art. 244 § 1 i art. 247 § 1 kpk, a jednocześnie pomijając podstawy określone w art. 15 ust. 2a i ust. 3 ustawy o Policji.

Różnorodność używanych wzorów wprowadza chaos w protokołowaniu, a niektóre formularze wręcz utrudniają policjantowi wskazanie właściwej podstawy prawnej zatrzymania. Co prawda to nie formularz decyduje o treści protokołu, nie mniej jednak, gdyby był on prawidłowy, policjanci w wielu przypadkach uniknęliby błędów.

Drugim elementem, którym różnią się używane przez Policję wzory protokołów zatrzymań, jest rubryka dotycząca pouczenia zatrzymanego o jego prawach, czyli o: prawie do wniesienia zażalenia do sądu, prawie do żądania powiadomienia o zatrzymaniu osoby przez niego wskazanej, oraz prawie do nawiązania kontaktu z adwokatem. Najczęściej w rubryce tej wskazane są poszczególne prawa i przepisy je gwarantujące: artykuły 244 § 2, 245 i 246 § 1 kpk. W wielu używanych wzorach brakuje natomiast pouczenia o wynikającym z art. 612 § 2 kpk prawie cudzoziemca do nawiązania kontaktu z właściwym urzędem konsularnym lub przedstawicielstwem dyplomatycznym.

Z rozmów z policjantami wywnioskowaliśmy, że używanie wielu różnych wzorów protokołów zatrzymań wynika z faktu, iż wzory takie opracowuje każde województwo dla siebie, a niekiedy czynią to także same jednostki Policji.

Istnieje, naszym zdaniem, pilna konieczność wprowadzenia do użytku jednolitego wzoru protokołu zatrzymania osoby, a najwłaściwszą do jego opracowania i wdrożenia wydaje się być Komenda Główna Policji.

Podpis zatrzymanego na protokole

W 68 przypadkach (11 proc.) na protokole nie było podpisu zatrzymanego. W 35 z nich towarzyszyła temu adnotacja policjanta, że zatrzymany odmówił podpisu, w 9 zaś, że zatrzymany był pijany. W 24 przypadkach brakowało jakiegokolwiek adnotacji, co może oznaczać, że zatrzymani nie zostali zapoznani z treścią protokołu, a w każdym razie na to, że zostali, nie ma żadnego dowodu.

Podpis przełożonego

Każdy protokół zatrzymania powinien być podpisany przez przełożonego policjanta dokonującego zatrzymania w rubryce: „Zapoznałem się”. W ten m.in. sposób przełożony sprawuje kontrolę nad prawidłowością zatrzymań i sporządzanych protokołów. W zbadanych przez nas dokumentach:

- w 39 przypadkach (6 proc.) brak było w tej rubryce jakiegokolwiek podpisu,
- tylko w 218 przypadkach (35 proc.) był to podpis przełożonego (komentanta bądź naczelnika wydziału lub sekcji),
- w 216 przypadkach (35 proc.) był to podpis dyżurnego, który nie jest przełożonym policjantów dokonujących zatrzymania,

– w **161** przypadkach (26 proc.) nie można było ustalić, kto podpisał protokół.

Tak więc, możemy sądzić, że w 255 przypadkach (**41 proc.**) przełożeni nie dokonali oceny prawidłowości zatrzymania oraz sporządzonej dokumentacji, co świadczy o braku nadzoru nad czynnością, która przecież w sposób dotkliwy ingeruje w wolność człowieka.

Adnotacje o stosowaniu środków przymusu

Wśród 624 badanych przypadków zatrzymań w dokumentacji tylko **7** (w protokołach bądź załączonych do nich notatkach) znajdowała się adnotacja o zastosowaniu wobec zatrzymanego kajdanek z powodu jego agresywnego zachowania. Doświadczenie życiowe wskazuje, że dane te nie wydają się opisywać wszystkich przypadków użycia przymusu wobec zatrzymanych, jakie rzeczywiście miały miejsce. Przypuszczenie takie potwierdzają również inne dane – te, które monitorujący uzyskali w rozmowach z zatrzymanymi (patrz część C tego Rozdziału, 4.12.).

Inne spostrzeżenia i uwagi monitorujących

Przytoczmy jeszcze parę zapisków z notatek monitorujących, zawierających spostrzeżenia dotyczące zatrzymań i ich dokumentacji:

„Zatrzymany i osadzony w celi nieletni”.

(Zgodnie z przepisami nieletni nie powinni być osadzeni w areszcie. W dwóch ujawnionych przypadkach jeden z nieletnich zatrzymany był w celu odkonwojowania do zakładu poprawczego, drugi zaś – do ośrodka szkolno-wychowawczego.)

(130 – duża jednostka w woj. warmińsko-mazurskim i 165 – duża jednostka w woj. mazowieckim)

„Brak protokołu zatrzymania”.

(17 – duża jednostka w woj. kujawsko-pomorskim i 98 – duża jednostka w woj. podlaskim)

„Protokół zupełnie nieczytelny”.

(Bardzo często protokoły sporządza się przez kalkę w kilku egzemplarzach, co przy dużej gramaturze używanego często papieru, utrudnia lub uniemożliwia sporządzenie czytelnych kopii).

(45 – duża jednostka w woj. małopolskim)

B. Zatrzymani do wytrzeźwienia

4.7. Dokumentacja zatrzymania osoby do wytrzeźwienia

Do dokumentowania zatrzymania osoby nietrzeźwej policjanci używają trojakiemu rodzaju dokumentów – Raportu o doprowadzeniu osoby w celu wytrzeźwienia (dokument wymieniany w rozkazie nr 7/94 Komendanta Głównego Policji), Karty ewidencyjnej i Notatki urzędowej o ujęciu osoby w stanie nietrzeźwym. Ten ostatni dokument nie określa w ogóle podstawy prawnej zatrzymania.

Używanie takiego dokumentu stwierdziliśmy m.in. w: 89 i w 91 – w dużej i w małej jednostce woj. podlaskiego.

W trakcie monitoringu zbadaliśmy dokumentację 198 przypadków zatrzymania osób do wytrzeźwienia.

4.8. Podstawa prawna i faktyczna zatrzymania

Podstawą prawną umieszczenia w areszcie osoby do wytrzeźwienia jest art. 40 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 1982 r. Nr 35, poz. 230 z póź. zm.), zwanej dalej ustawą o wychowaniu w trzeźwości.

Przepis ten określa przesłanki, jakich łączne spełnienie uzasadnia zatrzymanie osoby do wytrzeźwienia. Są nimi:

- stan nietrzeźwości, który ma miejsce przy co najmniej 0,5 promila alkoholu we krwi,
- zachowanie osoby dające powód do zgorszenia w miejscu publicznym, albo znajdowanie się osoby w okolicznościach zagrażających życiu bądź zdrowiu jej samej lub osób trzecich.

Zasadą wyrażoną w tym przepisie jest umieszczanie takich osób w izbach wytrzeźwień. Wyjątkowo, gdy na danym terenie izby wytrzeźwień brakuje, można je umieścić w areszcie policyjnym.

Przepisy w tym względzie są niespójne, gdyż ustawa o Policji (w art. 15 ust. 1 pkt 3) pozwala Policji na zatrzymanie każdej osoby stwarzającej bezpośrednie zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia. W każdym jednak razie sam fakt nietrzeźwości nie uprawnia do zatrzymania.

Niespójność ta przyczynia w praktyce wielu kłopotów policjantom, choćby z zastosowaniem odpowiedniego protokołu lub wskazaniem właściwej podstawy prawnej zatrzymania (pisaliśmy o tym wyżej).

Badania podstaw prawnych i faktycznych zatrzymania osób do wytrzeźwienia dokonaliśmy oceniając spełnienie przesłanek wymienionych w ustawie o wychowaniu w trzeźwości.

Na tej podstawie uznaliśmy **25** przypadków (**ok. 13 proc.**) zatrzymania osoby do wytrzeźwienia za pozbawione podstaw.

Oto przykłady zapisanych w raportach niewłaściwych podstaw faktycznych zatrzymania:

„Opiekuńczo do wytrzeźwienia – pasażer pojazdu”.

„Opiekuńczo do wytrzeźwienia – kierowca pojazdu”.

„Opiekuńczo do wytrzeźwienia – uczestnik kolizji drogowej na parkingu”.

„Zatrzymany do wytrzeźwienia opiekuńczo”.

„Awantura, w celach opiekuńczych”.

(podstawy czterech pierwszych przypadków nie są znane ustawie o wychowaniu w trzeźwości, w piątym możemy się tylko domyślać, że zatrzymany stwarzał zagrożenie)

(wszystkie te przypadki ujawniliśmy w jednej z dużych jednostek w woj. podkarpackim [85])

„Odmówił podania danych osobowych”.

(ustawa o wychowaniu w trzeźwości nie zna takiej podstawy zatrzymania)

(145 – duża jednostka w woj. wielkopolskim)

„Bezdomny w stanie nietrzeźwym przebywał na strychu”.

(ustawa o wychowaniu w trzeźwości nie pozwala na zatrzymanie takiej osoby)

(4 – duża jednostka w woj. dolnośląskim)

„W godzinach nocnych znajdował się na terenie miasta w stanie nietrzeźwym”.

(uwaga jw.)

(dwa przypadki w średniej jednostce w woj. zachodniopomorskim [162])

„Kierowanie samochodem w stanie nietrzeźwym”.

(przecież nietrzeźwy kierowca, któremu zatrzymano prawo jazdy, dalej nie pojedzie. Nie ma więc obaw, że będzie stwarzał zagrożenie)

(przypadki ujawnione w: 81, 85 – dwóch dużych jednostkach w woj. podkarpackim; 109 – dużej jednostce w woj. pomorskim; 117 – dużej jednostce w woj. śląskim i 50 – dużej jednostce w woj. małopolskim).

Przykłady te nie wymagają komentarza. Każdy z powyższych przypadków jest naruszeniem prawa do wolności osobistej określonego zarówno w Konstytucji RP (art. 41), jak i w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (art. 5 ust. 1). Warto jednak zwrócić uwagę, że dużą część z przywołanych tu przypadków ujawniliśmy w jednej jednostce (85 – duża jednostka w woj. podkarpackim). Może to wskazywać na brak w niej właściwego nadzoru przełożonych nad zatrzymywaniem osób.

4.9. Sposoby ustalania stanu nietrzeźwości

Poniższa tabela obrazuje sposoby ustalania przez policjantów stanu nietrzeźwości.

Tabela nr 4

Stosowane przez policjantów sposoby ustalania stanu nietrzeźwości

Sposób ustalania stanu nietrzeźwości	Liczba przypadków	Liczba przypadków w proc. (w zaokrągleniu)
badanie alkomatem lub innym podobnym urządzeniem	77	39%
badanie lekarskie	101	51%
oświadczenie policjanta	11	6%
brak danych	9	4%
Razem	198	100%

Choć trudno podważać wiedzę medyczną i doświadczenie lekarzy, to jednak nie można wykluczyć ich błędnych ocen co do stanu nietrzeźwości. Sama okoliczność wyczuwalnej woni alkoholu, a taka okoliczność była najczęściej przywoływana, nie musi przecież oznaczać nietrzeźwości.

Nieporozumieniem natomiast jest określanie stanu trzeźwości przez samych policjantów. W wielu raportach wpisywali oni, że stan nietrzeźwości stwierdzono „na chuch”. Nawet najlepsze poczucie woni policjanta nie może być miernikiem stanu trzeźwości, a stosowany przez policjantów sposób jego oceny nieznanym jest regulacjom prawnym w tym zakresie.

4.10. Czas zatrzymania

Dopuszczalny okres zatrzymania osoby do wytrzeźwienia określony jest w art. 40 ust. 3 ustawy o wychowaniu w trzeźwości. W myśl tej regulacji osoba zatrzymana powinna być zwolniona po wytrzeźwieniu, zawsze jednak przed upływem 24 godzin. Czas pozbawienia wolności osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w zbadanych przez nas przypadkach przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 5

Czas zatrzymania osób do wytrzeźwienia

Czas zatrzymania	Liczba przypadków	Liczba przypadków w proc.
poniżej 12 godzin	124	62,5%
od 12 do 24 godzin	69	35%
powyżej 24 godzin	2	1%
brak danych	3	1,5%
Razem	198	100%

Jeden z zatrzymanych do wytrzeźwienia, wobec którego przekroczone maksymalny czas zatrzymania, przebywał w areszcie aż 39 godzin. (w 165 – dużej jednostce w woj. mazowieckim).

W drugim przypadku jaki ujawniliśmy, nastąpiło przekroczenie dopuszczalnego czasu zatrzymania o dwie godziny. (w 118 – dużej jednostce w woj. śląskim).

4.11. Badania lekarskie zatrzymanych do wytrzeźwienia

Zgodnie z § 27 rozkazu nr 7/94 Komendanta Głównego Policji osoby doprowadzone do wytrzeźwienia przyjmuje się na podstawie raportu o doprowadzeniu osoby do wytrzeźwienia i zaświadczenia lekarskiego.

Oto wyniki monitoringu dotyczące obowiązku poddania zatrzymanego badaniom lekarskim:

- w 150 przypadkach (ok. 76 proc.) były dołączone do raportów zaświadczenia lekarskie,
- w 16 przypadkach (ok. 8 proc.) był wpis w książce wizyt lekarskich,
- w **29 przypadkach (ok. 15 proc.)** brakowało jakiegokolwiek dowodu przeprowadzenia badań,
- w 3 przypadkach (ok. 1 proc.) uczyniono adnotację, że zatrzymany odmówił poddania się badaniu.

Tak więc w co najmniej **15 proc.** przypadków policjanci dokonali zatrzymania osoby nietrzeźwej wbrew postanowieniom rozkazu Komendanta Głównego Policji.

C. Wywiady z osobami zatrzymanymi w aresztach

Wywiady z osobami zatrzymanymi w aresztach prowadziliśmy posługując się Kwestionariuszem wywiadu z zatrzymanym – **Ankieta nr 2/C** (patrz *Załącznik nr 6*).

Monitorujący rozmawiali ze **107** osobami, zarówno zatrzymanymi na podstawie ustawy o Policji i Kodeksu postępowania karnego, jak i ustawy o wychowaniu w trzeźwości. 16 zatrzymanych odmówiło rozmowy. W 23 przypadkach monitorujący zrezygnowali z przeprowadzenia wywiadu ze względu na nietrzeźwość zatrzymanego.

4.12 . Przestrzeganie praw zatrzymanych

Prawo do informacji o przyczynie i podstawie zatrzymania

Monitorujący wpisywali do kwestionariusza między innymi odpowiedzi zatrzymanych na pytanie: „*Czy zatrzymany został poinformowany o przyczynach i podstawie zatrzymania i jak brzmiała informacja?*”. Opisany w tych odpowiedziach sposób realizacji przez policjantów prawa zatrzymanych do informacji o podstawach pozbawienia wolności poddaliśmy ocenie, której wyniki prezentujemy w poniższej tabeli.

Tabela nr 6

Realizacja prawa do informacji o przyczynie i podstawie zatrzymania oceniona na podstawie danych uzyskanych od osób zatrzymanych

Sposób poinformowania zatrzymanego	Liczba przypadków	Liczba przypadków w proc. (w zaokrągleniu)
zatrzymany poinformowany właściwie o przyczynie i podstawie zatrzymania	67	63%
zatrzymany poinformowany niewłaściwie	16	15%
zatrzymany w ogóle nie poinformowany	17	16%
zatrzymany nie poinformowany, ponieważ był nietrzeźwy	3	3%
zatrzymany poinformowany, lecz podana przyczyna nie uzasadniała zatrzymania	2	2%

Prawo do informacji o przyczynie zatrzymania jest jednym z podstawowych praw człowieka, chronionych zarówno przez Konstytucję RP (art. 41 ust. 3), jak i Europejską Konwencją Praw Człowieka (art. 5 ust. 2).

Żaden z zatrzymanych nie był w stanie wskazać przepisu, na podstawie którego został zatrzymany. Wielu z nich mówiło, że policjanci „coś tam” podawali, ale nie potrafiło tego sprecyzować. W około 16 proc. przypadków policjanci nie zrealizowali obowiązku poinformowania zatrzymanego o przyczynie zatrzymania. W tylu też przypadkach zrealizowali ten obowiązek niewłaściwie, informując zatrzymanego na przykład:

- że jest podejrzany o popełnienie przestępstwa, bez wskazania, o jakie przestępstwo chodzi,
- zbyt późno, jak obrazuje to przykładowa relacja: *„Zostałem zatrzymany w salonie „Idei”. Podszedł do mnie policjant i złożył mi kajdanki. O przyczynie zatrzymania dowiedziałem się dopiero po ok. 1,5 godz., gdy sporządzano protokół”*. (5 – duża jednostka w woj. dolnośląskim),
- o prawie do odmowy składania wyjaśnień (jest to prawo podejrzanego, a nie zatrzymanego).

Warto podkreślić, że informacja o przyczynie zatrzymania powinna być dla jej adresata zrozumiała. Konstytucja wyraźnie stanowi, że zatrzymany ma być poinformowany „w sposób zrozumiały dla niego”.

Jeżeli nawet część z osób zatrzymanych nie była szczerą wobec monitorujących i próbowała wprowadzić ich w błąd (takie odczucie czasami mieli monitorujący), to jednak liczba wskazanych przypadków (ponad 30 proc.) naruszenia prawa do informacji o przyczynie zatrzymania daje podstawę do przypuszczenia, że przynajmniej część z nich rzeczywiście miała miejsce.

Prawo do informacji o przysługujących prawach

Na pytanie: „Czy poinformowano zatrzymanego o przysługujących mu prawach?”

- 73 zatrzymanych (ok. 68 proc.) oświadczyło, że tak,
- 32 zatrzymanych (ok. 30 proc.) oświadczyło, że nie,
- 2 zatrzymanych (ok. 2 proc.) nie potrafiło udzielić odpowiedzi.

Poniższa tabela zestawia najczęściej wymieniane przez zatrzymanych prawa, o jakich zostali poinformowani.

Tabela nr 7

Wymienione przez zatrzymanych prawa, o których zostali poinformowani

Prawo, o jakim zatrzymani zostali poinformowani	Liczba osób, które je wymieniły	Liczba osób w proc. (w zaokrągleniu)
prawo do wniesienia zażalenia do sądu	24	22%
prawo do zawiadomienia o zatrzymaniu osoby najbliższej	30	28%
prawo do kontaktu z adwokatem	29	27%
zatrzymany nic pamięta, o jakich prawach go informowano	16	15%

Dane te wskazują, że w dużej części przypadków (około 30%) zatrzymani bądź nie byli poinformowani o swoich uprawnieniach, bądź nie umieli ich określić.

Wyniki te są zbieżne z uzyskanymi na podstawie badań dokumentacji zatrzymania. Tylko 70 proc. protokołów zawierało oświadczenia zatrzymanych o pouczeniu ich o przysługujących prawach, a także oświadczenia o skorzystaniu z któregoś z tych praw.

W ogromnej większości przypadków policjanci informowali zatrzymanych o przysługujących im prawach ustnie. Tylko ośmiu zatrzymanych pokazywało ankietom pouczenia na piśmie.

Sądzymy, że pisemna informacja o przysługujących zatrzymanemu prawach (inicjatywa niektórych komendantów jednostek) warta jest upowszechnienia.

Dla porządku podajemy, że wśród naszych rozmówców dziewięciu deklaroowało, iż wniesie do sądu zażalenie na zatrzymanie, w tym siedmiu z powołaniem się na jego bezpodstawność.

Prawo do powiadomienia osoby najbliższej

Pytani, czy żądali powiadomienia osoby najbliższej, zatrzymani odpowiadali:

- w 45 przypadkach (42 proc.), że nie,
- w 48 przypadkach (45 proc.), że tak,
- w 4 przypadkach (4 proc.), że nie wiedzieli, iż mogą tego żądać,
- w 8 przypadkach (7 proc.), że nie, ponieważ zatrzymanie nastąpiło w obecności rodziny.

Dla zatrzymanych ważna jest informacja, czy policjanci rzeczywiście powiadomili wskazane osoby. Dlatego badaliśmy też, czy informacja taka do nich dociera. Przyjęliśmy pięć godzin za rozsądny czas na zawiadomienie osoby najbliższej.

W 14 przypadkach (**29 proc.** przypadków tych zatrzymanych, którzy skorzystali z omawianego prawa) po pięciu godzinach przebywania w areszcie nie wiedzieli, czy ich rodzina została zawiadomiona. W 4 przypadkach natomiast poinformowano ich o tym, ale bardzo późno, po upływie kilkunastu godzin.

Oto przykłady wypowiedzi zatrzymanych dotyczących realizacji ich prawa do zawiadomienia osoby najbliższej:

„Żądałem powiadomienia rodziny, ale policjanci oświadczyli, że tego nie wykonają, ponieważ rodzina nie ma telefonu”.

(53 – średnia jednostka w woj. małopolskim)

„Nie wiedziałem, że mogę tego żądać”.

(129 – duża jednostka w woj. warmińsko-mazurskim)

„Żądałem, ale nie wiem czy powiadomiono rodziców”.

(monitorujący dopisał: „bardzo rozżalony z tego powodu”)

(5 – duża jednostka w woj. dolnośląskim).

Prawo do kontaktu z adwokatem

Spośród zatrzymanych, z którymi prowadziliśmy rozmowy, sześciu (6 proc.) oświadczyło, że chciało nawiązać kontakt z adwokatem. Tylko dwóch z nich taki kontakt nawiązało. Wśród czterech osób, którym tego nie umożliwiono

- dwie osoby nie wiedziały dlaczego,
- jednej osobie policjant oświadczył, że za 46 zł, które ma w depozycie, żaden adwokat nie przyjdzie (37 – duża jednostka w woj. łódzkim),
- jednej osobie policjant oświadczył, że o adwokata z urzędu będzie się mogła zwrócić do sądu (97 – duża jednostka w woj. podlaskim).

Opieka medyczna

Zgodnie z wynikami przeprowadzonych w aresztach wywiadów, spośród 107 zatrzymanych badaniu lekarskiemu było poddanych 25 (23 proc.). W 20 przypadkach z inicjatywą takiego badania wyszli policjanci, a w 5 odbyło się ono na żądanie zatrzymanych.

Dwóch zatrzymanych oświadczyło, że nie wiedziało o prawie żądania badania lekarskiego (oba przypadki w dużej jednostce w woj. warmińsko-mazurskim – 129).

Oto relacja jednego z zatrzymanych:

„Byłem wcześniej pobity i leżałem w szpitalu z podejrzeniem wstrząsu mózgu. W areszcie był lekarz, lecz nie dostałem od niego żadnych środków przeciwbólowych. Na prawej ręce mam ropiejący wrzód, ale lekarz nie udzielił mi pomocy, ponieważ nie jestem ubezpieczony”.

(ankieter dopisał: „Policjant, który był obecny przy rozmowie potwierdził tylko, że tak to jest”.)

(141 – duża jednostka w woj. wielkopolskim).

Stosowanie wobec zatrzymanych środków przymusu

21 zatrzymanych (ok. 20 proc.) stwierdziło, że używano wobec nich środków przymusu bezpośredniego, w tym:

- w 19 przypadkach kajdanek,
- w 2 przypadkach chwytów obezwładniających.

Warto przypomnieć, że w badanej przez nas dokumentacji (w sumie 822 zatrzymań) znajduje się jedynie 7 zapisów (**ok. 0,8 proc.**) o użyciu środków przymusu. Należy sądzić, że przypadków użycia takich środków policjanci najczęściej nie dokumentują.

Sposób postępowania policjantów z osobami zatrzymanymi

Przypomnijmy, że Konstytucja RP w art. 41 ust. 4 stanowi:

„Każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny”.

Europejska Konwencja Praw Człowieka w art. 3 zaś, że *„Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”*

Godność ludzka wszędzie wymaga poszanowania – także w areszcie policyjnym, bez względu na to, jakiego czynu dopuścił się zatrzymany.

Poniższa tabela pokazuje, jak zatrzymani odbierali sposób traktowania ich przez policjantów.

Tabela nr 8

Sposób traktowania zatrzymanych przez policjantów

Sposób traktowania	Liczba przypadków	Liczba przypadków w proc.
bardzo dobrze (zatrzymany chwalił policjantów)	3	3%
dobrze	88	82%
źle przez policjantów zatrzymujących	7	6,5%
źle przez policjantów przesłuchujących	2	2%
źle przez profosa	1	1%
brak odpowiedzi	6	5,5%
razem	107	100%

Blisko 10 proc. badanych skarżyło się na niewłaściwe traktowanie.

Oto przykłady relacji zatrzymanych:

„Założono mi kajdanki z tyłu, zostałem uderzony w głowę przez policjantów, którzy mnie zatrzymywali”.

(129 – duża jednostka w woj. warmińsko–mazurskim)

„Policjanci, którzy mnie zatrzymali, bili mnie rękoma po twarzy, pytali, czy wiem, jak się przechodzi przez płot z połamanymi nogami”.

(137 – duża jednostka w woj. wielkopolskim)

„Policjanci obrzucali mnie wulgarnymi słowami, w sobotę nie mogłem palić papierosów, na dzień zabierano mi materac, teraz już go mam”.

„Do lokalu wpadło czterech policjantów, zabrali nas i bili po całym ciele i po nogach”.

(81 – oba przypadki w tej dużej jednostce w woj. podkarpackim)

„Policjanci przesłuchiwali mnie 13 godzin, tylko z małymi przerwami”.

(91 – mała jednostka w woj. podlaskim)

„Byłem zatrzymany ok. godz. 4.00 rano w celi dwuosobowej jako trzeci. Nie miałem się gdzie położyć. Siedziałem na pryczy, na której spał jeden z zatrzymanych”.

(129 – duża jednostka w woj. warmińsko–mazurskim).

4.13. Warunki socjalno-bytowe w aresztach policyjnych

Posiłki

Zgodnie z rozkazem nr 7/94 Komendanta Głównego Policji zatrzymani powinni otrzymywać posiłki trzy razy dziennie, a dzienna porcja żywności ma zawierać nie mniej niż 3.200 kalorii. Biorąc pod uwagę te normy oraz opinie zatrzymanych, przyjęliśmy dla oceny posiłków trzy kategorie:

- posiłki dobre, odznaczające się właściwą jakością i wielkością,
- posiłki dostateczne, których jakość lub wielkość mogłaby być lepsza,
- posiłki niedostateczne, których wielkość jest zdecydowanie za mała lub ich jakość niewystarczająca.

Poniższa tabela prezentuje wyrażoną w tych kategoriach ocenę posiłków, jakie otrzymywali zatrzymani.

Tabela nr 9

Ocena posiłków otrzymywanych przez zatrzymanych

Ocena posiłków	Liczba przypadków	Liczba przypadków w proc. (w zaokrągleniu)
dobre	25	23%
dostateczne	40	37%
niedostateczne	22	19%
brak danych	20	21%
razem	107	100%

Oto niektóre z wypowiedzi zatrzymanych na temat otrzymywanych posiłków:

„Wczoraj nie dostałem nic do jedzenia. Dzisiaj dostałem kanapki, które przyniosła mi siostra. Herbatę zrobili mi policjanci. Jestem zatrzymany 12 godzin”.

(162 – średnia jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„Od wczoraj dostałem jeden posiłek – dzisiaj rano. Jestem zatrzymany 14 godzin”.

(5 – dwa przypadki w tej dużej jednostce w woj. dolnośląskim)

„Jestem już zatrzymany około 15 godzin. Do jedzenia dostałem tylko dwie kromki chleba ze smalcem”.

(158 – duża jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„Wczoraj wieczorem dostałem talerz zimnej zupy. Nie dało się tego jeść. Siedzę już około 12 godzin”.

(166 – średnia jednostka w woj. podkarpackim)

„Na kolację dostałem bułkę z serem i herbatę. Dzisiaj rano to samo. Byłem zatrzymany wczoraj około godziny 10 rano, siedzę już około doby”.

(30 – duża jednostka w woj. lubelskim).

Warto w tym miejscu dodać, że w wielu jednostkach policjanci wskazywali na duże trudności w zapewnianiu zatrzymanym właściwych posiłków, a zwłaszcza posiłków gorących. Najczęściej policjanci przynoszą posiłki z barów lub stołówek.

Korzystanie z toalety i umywalni

W 95 przypadkach na 107 badanych zatrzymani oświadczyli, że mogli skorzystać z toalety wtedy, kiedy chcieli i nie musieli na to zbyt długo czekać. W 6 natomiast przypadkach (6 proc.) twierdzili, że mogli pójść do toalety tylko wtedy, gdy zezwolił na to policjant, a oczekiwanie na zgodę często trwało bardzo długo. Również w 6 przypadkach zatrzymani nie potrafili wypowiedzieć się na ten temat.

W 44 przypadkach (41 proc.) zatrzymani oświadczyli, że korzystali z umywalni.

13 zatrzymanych (12 proc.) nie skorzystało z umywalni, pomimo takiej potrzeby. Podali oni następujące tego przyczyny:

- ośmiu zatrzymanych nie wiedziało, że można skorzystać z umywalni, a nikt im tego nie proponował,
- dwóm zatrzymanym policjanci nie pozwolili się umyć,
- dwóch zatrzymanych nie skorzystało z umywalni ze względu na brak wody,
- jeden zatrzymany stwierdził, że brzydził się skorzystać z umywalni.

Oto niektóre relacje zatrzymanych:

„Umyłem tylko twarz zimną wodą, bo ciepłej nie było. Czekałem, aż wyschnie, bo nie było ręczników”.

(86 – duża jednostka w woj. podkarpackim)

„Nie korzystałam z prysznicza, bo drzwi się nie zamykają, a jest to miejsce widoczne dla policjantów i innych zatrzymanych”.

(97 – duża jednostka w woj. podlaskim)

„Nie mogłem skorzystać z mydła, bo go nie było”.

(21 – duża jednostka w woj. kujawsko–pomorskim)

„Umyłem tylko twarz w zimnej wodzie, nie było ciepłej wody ani ręczników”.

(21 – duża jednostka w woj. kujawsko–pomorskim).

Palenie tytoniu

Palenie tytoniu przez zatrzymanych uregulowane jest w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 03.06.1997 r. w sprawie określenia zasad dopuszczalności używania wyrobów tytoniowych w obiektach zamkniętych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz. U. z 1997 r. Nr 63, poz. 400). § 2 ust. 1 tego rozporządzenia dopuszcza możliwość używania tytoniu w celach. Kierownik jednostki organizacyjnej Policji powinien wyznaczyć cele dla osadzonych używających wyrobów tytoniowych (§ 2 ust. 2 rozporządzenia), a jeśli jest to niemożliwe – miejsce poza celami i czas, w którym można takich wyrobów używać.

W praktyce jednak palenie tytoniu regulują – w bardzo różny sposób – sami komendanci.

Niektórzy pozwalają swobodnie palić we wszystkich celach, naruszając tym samym prawo niepalących do życia w środowisku wolnym od dymu nikotynowego, wbrew ustawie z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 1996 r. Nr 10, poz. 55) (art. 3 ust. 1).

Inni pozwalają palić tylko w celach wydzielonych, co jest zgodne z zasadami określonymi we wskazanym wyżej rozporządzeniu.

Jeszcze inni wprowadzają całkowity zakaz palenia dla osób zatrzymanych, naruszając tym samym obowiązujące prawo.

W naszej ocenie zakaz palenia, niekiedy przez kilkadziesiąt godzin, może być dla zatrzymanego nałogowego palacza pozostającego w warunkach stresu, większą dolegliwością niż sam fakt zatrzymania. Można by go nawet kwalifikować na pograniczu nieludzkiego traktowania.

Wśród zatrzymanych, którzy chcieli palić papierosy:

- 48 (45 proc.) mogło palić wtedy, kiedy chciało,
- 30 (28 proc.) tylko wtedy, kiedy pozwolił im na to policjant,

- **11 (10 proc.) w ogóle nie mogło palić,**
- 2 mogło palić tylko w czasie konwoju,
- 1 mógł palić tylko w czasie przesłuchania.

(Zakaz palenia obowiązywał w następujących jednostkach: 13 – dużej jednostce w woj. dolnośląskim; 21 – dużej jednostce w woj. kujawsko-pomorskim; 69 i 70 – dużych jednostkach w woj. mazowieckim; 97 – dużej jednostce w woj. podlaskim; 161 – dużej jednostce w woj. zachodniopomorskim).

Korzystanie z materaców, koców i odzieży zastępczej

W 86 przypadkach (około 80 proc.) zatrzymani stwierdzili, że mogli korzystać z koców i materaców, a w pięciu, że ich nie otrzymali. Jeden z zatrzymanych oświadczył, iż nie otrzymał materaca, ponieważ był pijany i mógłby go zanieczyścić (161 – duża jednostka w woj. pomorskim).

Dziwiesięciu zatrzymanych skarżyło się, że w czasie snu było im zimno.

Czterech zatrzymanych wyraziło chęć skorzystania z odzieży zastępczej, jednak tylko dwóm z nich ją wydano. Dwaj pozostali nie wiedzieli, dlaczego takiej odzieży nie otrzymali.

Warto dodać, że monitorujący, którzy rozmawiali z zatrzymanymi, co najmniej w dziesięciu przypadkach uznali ich odzież za bardzo brudną (często była ona mokra, mocno poplamiona, śmierdząca), a w żadnym z tych przypadków nie zapewniono zatrzymanym odzieży zastępczej.

D. Wnioski końcowe dotyczące stosowanych procedur zatrzymywania oraz przestrzegania praw osób zatrzymanych

Respektowanie przez policjantów praw osób zatrzymanych

- Policjanci w wielu przypadkach nie realizowali praw zatrzymanego:
 - prawa do informacji o podstawie prawnej i przyczynie zatrzymania - co najmniej w **15 proc.** przypadków w ogóle nie poinformowano zatrzymanych o przyczynie zatrzymania, w **16 proc.** uczyniono to w sposób niewłaściwy lub dla zatrzymanego niezrozumiały;
 - prawa do poinformowania zatrzymanego o przysługujących mu prawach - w **11 proc.** badanych protokołów zatrzymania brakowało adnotacji o pouczeniu, a w **30 proc.** przypadków osoby zatrzymane stwierdziły, że policjanci nie pouczyli ich o przysługujących im prawach;
 - prawa do zawiadomienia osoby najbliższej o zatrzymaniu - co najmniej wobec **8 proc.** tych, którzy chcieli z tego prawa skorzystać, brak było jakiegokolwiek informacji o powiadomieniu osoby najbliższej, a wobec **46 proc.** brakowało informacji o czasie jej powiadomienia;
 - prawa do kontaktu z adwokatem - co najmniej w **pięciu** przypadkach policjanci z niewiadomych przyczyn uniemożliwili taki kontakt;
 - praw socjalno-bytowych, takich jak: prawo do otrzymania właściwych posiłków, swobodnego korzystania z toalety i umywalni, korzystania z koców, materaców i odzieży zastępczej czy palenia tytoniu.

Zatrzymani do wytrzeźwienia

- W wielu przypadkach zatrzymanie osoby do wytrzeźwienia pozbawione było podstaw prawnych (**ok. 13 proc.** badanych przypadków).
- Duże wątpliwości budzi sposób badania stanu trzeźwości, a zwłaszcza ustalenie przez policjantów nietrzeźwości na tzw. „chuch” (**ok. 6 proc.** badanych przypadków).

Czas zatrzymania

- Stwierdzono przypadki nie respektowania konstytucyjnie i ustawowo określonego maksymalnego czasu zatrzymania (**2** przypadki zatrzymania na podstawie kpk przez ponad **48** godzin oraz **2** przypadki zatrzymania do wytrzeźwienia przez ponad **24** godziny).

Opieka medyczna

- W **10 proc.** badanych protokołów zatrzymania brak było oświadczenia zatrzymanego o jego stanie zdrowia, mimo iż takie oświadczenie powinno być wciągnięte do protokołu.
- Bywa, że policjanci nie przestrzegają wymogu przeprowadzenia badania lekarskiego wobec osób zatrzymanych do wytrzeźwienia (14,5 proc. badanych przypadków).

Sposób postępowania policjantów z zatrzymanymi

- W około **10 proc.** przypadków zatrzymani twierdzili, że byli źle traktowani przez policjantów, bici bądź poniżani.
- W **8 proc.** przypadków zatrzymani oświadczyli, że marzli w trakcie pobytu w celi.

Protokoły zatrzymania osoby

- Tylko w 66 przypadkach (**ok. 11 proc.**) protokoły wypełnione były zgodnie z obowiązującą procedurą. W pozostałych najczęściej popełniane błędy, to:
 - brak wskazania podstawy prawnej (**69 proc.** protokołów),
 - niewłaściwie wskazana podstawa prawna (**19 proc.** protokołów),
 - niewłaściwie opisana podstawa faktyczna (**24 proc.** protokołów),
 - brak oświadczenia zatrzymanego o pouczeniu go o przysługujących mu prawach (**11 proc.** protokołów),
 - brak informacji o powiadomieniu prokuratora (**22 proc.** protokołów)
 - brak podpisu przełożonego na protokole (np. tylko podpis dyżurnego) (**41 proc.** protokołów)
- Nieczytelność spowodowana sporządzaniem protokołu w wielu kopiach przez kalkę.
- Policjanci używają wielu wzorów protokołów zatrzymania osoby, często niedostosowanych do obecnych uregulowań prawnych.

Rozdział V

Kompetencje zawodowe policjantów.

Jest oczywiste, że dobór, wykształcenie ogólne i przygotowanie zawodowe policjantów ma olbrzymi wpływ na jakość i skuteczność wykonywania przez nich zadań. Czynniki te wpływają też znacząco na zapewnienie tym wszystkim, którym Policja służy, wysokiego poziomu bezpieczeństwa oraz pełnego korzystania z praw i wolności.

Warto tu przytoczyć odpowiednie postanowienia tzw. miękkiego prawa międzynarodowego.

W Deklaracji o Policji (Rezolucja 690 Zgromadzenia Parlamentarnej Rady Europy z 1979 r.) czytamy:

„Funkcjonariusz policji powinien uzyskać wszechstronne wykształcenie ogólne, odbyć szkolenie zawodowe oraz praktykę w zawodzie, a także zdobyć niezbędną wiedzę o problemach społecznych, wolnościach demokratycznych, prawach człowieka, w tym w szczególności z zakresu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka”.

Z kolei w Aneksie do Kodeksu Postępowania Funkcjonariuszy Porządku Prawnego (Rezolucja 34/169 Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych z 1979 r.) stanowi się:

„Rządy poszczególnych Państw podejmą wszelkie środki niezbędne do przeprowadzenia szkolenia na szczeblu podstawowym i wszelkich dalszych szczeblach oraz szkolenia podyplomowego funkcjonariuszy porządku prawnego zarówno w zakresie przepisów prawa krajowego związanych z Kodeksem, jak i innych podstawowych dokumentów odnoszących się do praw człowieka”.
i dalej :

„Dobór, wykształcenie i szkolenie kadr powinny być sprawą o znaczeniu podstawowym. Rządy będą popierać także kształcenie i szkolenie przez owocną wymianę poglądów na szczeblu regionalnym i międzynarodowym”.

Dlatego właśnie także kwestia kompetencji zawodowych policjantów, zarówno w wymiarze merytorycznym, jak i formalnym, była przedmiotem naszego zainteresowania.

5.1. Kompetencje merytoryczne policjantów

Jednym z problemów badawczych monitoringu było ustalenie kompetencji merytorycznych policjantów, w aspekcie ich wiedzy zawodowej. Badania w tym zakresie przeprowadziliśmy na podstawie Ankiety nr 4 (patrz *Załącznik* nr 8) zawierającej 35 pytań testowych. Do każdego z pytań zaproponowaliśmy 4 odpowiedzi, z których tylko jedna była poprawna. Pytania dotyczyły szeroko rozumianego prawa policyjnego, a w szczególności odnosiły się do Ustawy o Policji i aktów wykonawczych do niej oraz do Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego. Staraliśmy się, by poziom testu nie odbiegał od przewidzianego w programie szkolenia podstawowego policjantów, czyli szkolenia obowiązkowego dla każdego funkcjonariusza przyjętego do służby.

Pytania staraliśmy się formułować w taki sposób, by odpowiedź na nie wymagała nie tylko zwykłego odtworzenia wiadomości z pamięci, lecz często także analizy czy też zastosowania wiedzy do oceny konkretnych, praktycznych sytuacji zawodowych.

Badania miały miejsce w Centrum Szkolenia Policji w Legionowie (CSP), za zgodą jego Komendanta, inspektora Piotra Calińskiego i przy wydatnej pomocy organizacyjnej kadry Centrum.

Przeprowadzaliśmy je dwukrotnie, w dniach 02.10.2000 r. na grupie 134-osobowej i 07.11.2000 r. na grupie 116-osobowej.

Łącznie w badaniach wzięło udział 250 policjantów, którzy ukończyli wcześniej szkolenie podstawowe i byli w trakcie innych szkoleń w CSP.

Respondenci zostali wyznaczeni rozkazem Komendanta CSP, który zobowiązywał do udziału w badaniach uczestników odbywających się akurat w Centrum następujących kursów:

- aspirantów ruchu drogowego (AR 16)
- kontrolerów ruchu drogowego (K 44)
- podoficerów ruchu drogowego (RP 44,45)
- techników kryminalistyki (TK 42, 43, 44)
- doskonalącego kursu prewencji (DPR 2).

Ogólne wyniki testu

Uzyskane wyniki testu z rozkładem odpowiedzi udzielonych na poszczególne pytania obrazuje tabela zamieszczona w *Załączniku* nr 9.

Wyniki zbiorcze przedstawiamy w tabeli poniższej.

Tabela nr 1

Zbiornicze wyniki testu

Procent prawidłowych odpowiedzi	Liczba policjantów	Liczba policjantów w proc.
do 20%	1	0,4%
od 21% do 30%	1	0,4%
od 31% do 40%	3	1,2%
od 41% do 50%	8	3,2%
od 51% do 60%	35	14%
od 61% do 70%	47	18,8%
od 71% do 80%	112	44,8%
od 81% do 90%	37	14,8%
powyżej 90%	6	2,4%

Według tych danych około 20 proc. respondentów udzieliło prawidłowych odpowiedzi na nie więcej niż 60 proc. pytań. Najczęściej respondenci zaznaczali od 60 do 80 proc. poprawnych odpowiedzi (ok. 63 proc. testów).

Biorąc pod uwagę zawartość merytoryczną pytań testowych (a były to – przypominały – pytania z zakresu podstawowej wiedzy policyjnej), można stwierdzić, że uzyskane przez policjantów wyniki świadczą o nie najwyższym poziomie ich wiedzy zawodowej.

Najmniej poprawnych odpowiedzi (poniżej **50 proc.**) policjanci udzielili na następujące pytania:

- nr 9 – dotyczące tego, kto ma prawny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie (**10 proc.** poprawnych odpowiedzi),
- nr 12 – dotyczące rangi aktu prawnego, w którym ustawodawca może określić czyn stanowiący przestępstwo (**29 proc.** poprawnych odpowiedzi),
- nr 6 – dotyczące prawidłowości legitymowania przy podanym założeniu (**32 proc.** poprawnych odpowiedzi),
- nr 13 – dotyczące odpowiedzialności karnej podżegacza (**37 proc.** poprawnych odpowiedzi),
- nr 3 – dotyczące tego, czy przepisy o zatrzymaniu osoby do wytrzeźwienia przyznają zatrzymanemu prawo do wniesienia zażalenia do sądu (**47 proc.** poprawnych odpowiedzi).

Do każdego z testów załączona była metryczka. Zawierała ona takie rubryki, jak:

- płeć,
- staż służby,
- wykształcenie,
- odbyte przeszkolenie zawodowe.

Prosililiśmy respondentów także o ocenę:

- trudności testu,
- własnych kompetencji zawodowych,
- stopnia przygotowania do zawodu.

Wyniki testów skorelowaliśmy z niektórymi danymi wpisanymi do metryczek. Rezultaty tej operacji przedstawiamy niżej.

Wyniki testu w zależności od płci respondentów

Kobiety zaznaczyły średnio 75 proc. poprawnych odpowiedzi, a mężczyźni średnio 71 proc.

Wydaje się jednak, że ze względu na statystyczną niereprezentatywność próby (w badanej grupie było tylko 12 kobiet), nie można wyciągać z tych wyników ogólniejszych wniosków. Dane te podaliśmy dla porządku.

Wyniki testu w zależności od stażu służby respondentów

Średnie wyniki testu uzyskane przez policjantów ze względu na staż służby przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 2

Wyniki testu w zależności od stażu służby

Staż służby w Policji	Liczba policjantów	Średni wynik testu w proc.
do 3 lat	54	67%
od 3 do 5 lat	63	71%
od 5 do 7 lat	38	72%
od 7 do 10 lat	50	75%
powyżej 10 lat	40	70%
brak danych	5	68%
Razem	250	

Z danych tych wynika, że staż pracy nie ma dużego znaczenia dla wiedzy zawodowej policjantów, choć wydawałoby się, że wraz z rosnącym stażem i doświadczeniem zawodowym, powinna wzrastać wiedza zawodowa policjantów.

Wyniki testu w zależności od odbytego przez respondentów przeszkolenia zawodowego

Średnie wyniki testu w grupach policjantów, którzy odbyli różnego rodzaju przeszkolenie zawodowe przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 3

Wyniki testu w zależności od odbytego przez respondentów przeszkolenia zawodowego

Odbyte przeszkolenie zawodowe	Liczba policjantów	Średni wynik testu w proc.
podstawowe	133	70%
podoficerskie	110	72%
aspiranckie	2	77%
brak danych	5	71%
Razem	250	

Dane wskazują na uzyskiwanie minimalnie lepszych wyników przez policjantów o wyższym poziomie przeszkolenia zawodowego. Stwierdzone różnice są jednak naszym zdaniem zadziwiająco małe.

Wyniki testu w porównaniu z oceną jego trudności przez respondentów

Poniższa tabela przedstawia zestawienie ocen trudności testu wpisanych przez respondentów do metryczki z uzyskanymi przez nich wynikami.

Tabela nr 4

Wyniki testu w porównaniu z oceną jego trudności przez respondentów

Ocena trudności testu	Liczba policjantów	Średni wynik testu w proc.
bardzo łatwy	6	61%
łatwy	161	72%
trudny	70	71%
bardzo trudny	1	26%
brak danych	12	70%
Razem	250	

Jak widać, nie zawsze ocena trudności testu korespondowała z uzyskanymi wynikami. Policjanci, którzy uznali test za bardzo łatwy, wcale nie osiągnęli wyników najlepszych. Z kolei ci, którzy uznali go za łatwy oraz ci, którzy uznali go za trudny, uzyskali wyniki podobne. Osoba, która oceniła test jako bardzo trudny osiągnęła najgorszy wynik.

Wyniki testu w zestawieniu z oceną przez respondentów własnych kompetencji zawodowych

Także w formie tabeli prezentujemy kolejne zestawienie – wyników testu z oceną przez wypełniających go policjantów własnych kompetencji zawodowych.

Tabela nr 5

Wyniki testu w zestawieniu z oceną przez respondentów własnych kompetencji zawodowych

Ocena własnych kompetencji zawodowych	Liczba policjantów	Średni wynik testu w proc.
bardzo dobre	10	59%
dobrze	189	72%
dostateczne	45	71%
niedostateczne	-	-
brak danych	6	58%
Razem	250	

Także tu, podobnie jak przy ocenie trudności testu, policjanci, którzy ocenili własne kompetencje zawodowe bardzo wysoko, wcale nie osiągnęli najlepszych wyników. Natomiast ci, którzy określili je jako dobre, uzyskali wyniki bardzo podobne do tych, którzy uznali je za tylko dostateczne.

Na uwagę zasługuje również bardzo mała liczba (tylko 10 policjantów – 4 proc.) uznających swoje kompetencje za bardzo dobre.

Wyniki testu w zestawieniu z własną oceną respondentów ich przygotowania do zawodu

Porównajmy jeszcze wyniki testu z tym, jak respondenci oceniają własne przygotowanie do zawodu.

Tabela nr 6

Wyniki testu w zestawieniu z własną oceną respondentów ich przygotowania do zawodu

Ocena przygotowania do zawodu	Liczba policjantów	Średni wynik testu w proc.
bardzo dobre	12	70%
dobre	160	72%
dostateczne	68	70%
niedostateczne	5	64%
brak danych	5	67%
Razem	250	

Powyższe zestawienie, podobnie jak dwa poprzednie, pokazuje, że policjanci, którzy ocenili swoje przygotowanie do zawodu jako bardzo dobre, nie osiągnęli wyników najlepszych, a ci, którzy uznali je za dobre lub dostateczne, uzyskali rezultaty do siebie zbliżone. Warto też zauważyć, iż w około 30 proc. przypadków respondenci uznali, że ich przygotowanie do wykonywania zawodu jest zaledwie dostateczne.

5.2. Kompetencje formalne policjantów oraz ich sprawność fizyczna i odporność psychiczna

Przez określenie „kompetencje formalne” rozumiemy uprawnienie policjanta do zajmowania danego stanowiska wynikające z faktu odbycia przez niego odpowiedniego przeszkolenia specjalistycznego.

Formalny obowiązek odbycia takiego przeszkolenia przed mianowaniem na określone stanowisko służbowe został uregulowany już po przeprowadzeniu przez nas badań monitoringowych, w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 06.12.2000 r. w sprawie wymagań w zakresie wykształcenia, kwalifikacji zawodowych i stażu, jakim powinni odpowiadać policjanci na stanowiskach komendantów Policji i innych stanowiskach służbowych (Dz. U. z 2000 r. Nr 115, poz. 1212). Jednak także zanim rozporządzenie to weszło w życie, prakseologiczne zasady zarządzania zasobami ludzkimi nakazywały powierzenie określonych specjalistycznych zadań policjantom wcześniej do nich przygotowanym. Dlatego też tę problematykę uwzględniliśmy w naszych badaniach.

Kompetencje formalne policjantów badaliśmy zbierając informacje zarówno od komendantów monitorowanych jednostek, jak i od samych policjantów (dyżurnych, dzielnicowych, pracowników służby dochodzeniowej).

5.2.1. Kompetencje formalne policjantów oraz ich sprawność fizyczna i odporność psychiczna w ocenie komendantów

Jak wspominaliśmy, część naszych badań polegała na uzyskaniu od komendantów oceny pracy podległych im jednostek. Ocenie tej służyła **Ankieta nr 3** (patrz Załącznik nr 7). Pytania od 16. do 19. dotyczyły kompetencji zawodowych policjantów. Jak komendanci widzą przygotowanie zawodowe swoich podwładnych, pokazują poniższe tabele.

Pierwsza z nich przedstawia ogólną ocenę tego przygotowania.

Tabela 7

Ocena komendantów przygotowania podwładnych do pracy

Przygotowanie podwładnych do pracy	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
bardzo dobre	4	3%
dobre	73	56%
dostateczne	52	40%
niedostateczne	1	1%
razem	130	100%

Oceny te wydają się korespondować z wynikami testu, jakie osiągnęli policjanci, a także z ich własną oceną swoich kompetencji zawodowych i stopnia przygotowania do zawodu.

Kolejna tabela zestawia najczęstsze odpowiedzi komendantów na pytanie o przyczyny niedostatków w przygotowaniu policjantów do pracy.

Tabela nr 8

Najczęściej wymieniane przez komendantów przyczyny niedostatków w przygotowaniu podwładnych do pracy

Przyczyna niedostatków w przygotowaniu policjantów do pracy	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
nie najlepsze wykształcenie ogólne	23	18%
nie najlepsze szkolenie zawodowe	36	28%
brak przeszkolenia zawodowego	33	25%
nie najlepszy dobór kandydatów do Policji	34	26%

Warto zwrócić uwagę, że aż 53 proc. komendantów przyczynę niedostatków przygotowania swoich podwładnych do pracy widzi przede wszystkim w braku lub złej jakości szkoleń zawodowych.

Odpowiedzi komendantów na pytanie: „Jaki procent policjantów posiada specjalistyczne przeszkolenie do pracy?” podsumowuje poniższa tabela.

Tabela nr 9

Przeszkolenie specjalistyczne posiadane według komendantów przez podwładnych

Rodzaj służby	Jaki proc. policjantów posiada przeszkolenie specjalistyczne	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
Dzielnicowi	100%	33	25%
	70 – 90%	17	13%
	50 – 69%	37	28%
	30 – 49%	14	11%
	10 – 29%	8	6%
	0%	6	5%
brak danych		15	12%
razem		130	100%
Dyżurni	100%	25	19%
	70 – 90%	24	18%
	50 – 69%	22	17%
	30 – 49%	12	9%
	10 – 29%	8	6%
	0%	7	5%
brak danych		32	26%
razem		130	100%
Policjanci służby dochodzeniowej	100%	19	16%
	70 – 90%	30	23%
	50 – 69%	33	25%
	30 – 49%	12	9%
	10 – 29%	8	6%
	0%	4	3%
brak danych		24	18%
razem		130	100%

Dane te w dużej mierze korespondują z danymi uzyskanymi od policjantów poszczególnych służb i potwierdzają pilną konieczność przeszkolenia specjalistycznego wielu z nich.

Kolejna tabela ukazuje, jak komendanci oceniali sprawność fizyczną swoich podwładnych.

Tabela nr 10

Ocena przez komendantów sprawności fizycznej podwładnych

Sprawność fizyczna podwładnych	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
bardzo dobra	3	2%
dobra	93	72%
dostateczna	33	25%
niedostateczna	1	1%
razem	130	100%

62 komendantów (48 proc) stwierdziło, że w ich jednostkach nie ma warunków do podnoszenia sprawności fizycznej policjantów. Z powodu braku urządzeń (53 komendantów) – braku czasu (9 komendantów). Nie wydaje się jednak, aby brak odpowiednich urządzeń był tu w istocie przeszkodą (choć niewątpliwie ich posiadanie ułatwiłoby sytuację).

Zapytaliśmy także komendantów o ocenę odporności psychicznej podwładnych. Jak kształtowała się ta z kolei ocena pokazuje poniższa tabela.

Tabela nr 11

Ocena przez komendantów odporności psychicznej podwładnych

Odporność psychiczna podwładnych	Liczba komendantów	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
bardzo dobra	4	3%
dobra	90	69%
dostateczna	35	27%
niedostateczna	1	1%
razem	130	100%

Na pytanie: „Czy w Pana jednostce jest zatrudniony psycholog?” tylko co trzy–nasty komendant (ok. 8 proc.) odpowiedział twierdząco. Inni najczęściej pisali, że psychologa zatrudnia jednostka nadrzędna, a dostęp przeciętnego policjanta do niego jest raczej utrudniony. Oto przykłady wypowiedzi komendantów na ten temat:

„Psycholog jest w komendzie miejskiej Policji i policjanci nie mają czasu i wiary w jego pomoc”.

(112 – duża jednostka w woj. pomorskim)

„Psycholog jest w jednostce nadrzędnej, ale nie wiem co robi”.

(96 – mała jednostka w woj. podlaskim)

„Są przypadki załamań wśród policjantów, obserwuję tendencje wzrostową tego zjawiska”.

(159 – średnia jednostka w woj. zachodniopomorskim)

„Psycholog zatrudniony jest w komendzie wojewódzkiej Policji i dla nas nieprzydatny”.

(144 – mała jednostka w woj. wielkopolskim)

„Kontakt z psychologiem jest możliwy w komendzie wojewódzkiej Policji – odległa od nas o 100 km”.

(132 – mała jednostka w woj. warmińsko–mazurskim).

„Nawet w komendzie powiatowej Policji nie ma psychologa”.

(84 – mała jednostka w woj. podkarpackim).

Igor T. Miecik – autor artykułu *Jak demoralizuje się policjant – „Zła glina”* (Polityka nr 7 z 17 lutego 2001 r.) cytuje następującą wypowiedź Małgorzaty Chmielewskiej²⁵: „Cztery lata temu utworzono pierwsze etaty dla psychologów. Dziś jest ich około 100 – ciągle za mało”

Oznacza to, że jeden psycholog przypada na ok. 1000 policjantów. Uwzględniając niezwykle obciążający psychicznie charakter pracy policjantów, jest to liczba zdecydowanie niezadawalająca.

²⁵ Małgorzata Chmielewska jest psychologiem w Komendzie Głównej Policji – koordynującym pracę psychologów w Policji

5.2.2. Kompetencje formalne policjantów w ich własnej ocenie

W grupie dyżurnych

Na podstawie rozmów z dyżurnymi monitorujący ustalili, że w **81** jednostkach (na 129, w których były etaty dyżurnych – **ok. 63 proc.**) dyżurni pracują bez odpowiedniego przeszkolenia specjalistycznego. Liczba takich dyżurnych w poszczególnych jednostkach jest różna.

Tabela nr 12

Braki w przeszkoleniu specjalistycznym dyżurnych

Liczba dyżurnych, którzy nie odbyli przeszkolenia specjalistycznego	Liczba jednostek, w których pracowali tacy dyżurni	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
jeden	23	18%
dwóch	19	15%
trzech	19	15%
czterech	11	9%
pięciu	6	5%
sześciu	1	0,5%
siedmiu	1	0,5%
ośmiu	1	0,5%
razem	81	63,5%

Tylko w **45** badanych jednostkach (**35 proc.**) wszyscy dyżurni odbyli odpowiednie szkolenie specjalistyczne.

Podobne dane zawarto w raporcie z kontroli NIK (Raport 168/2000)²⁶, w którym czytamy m.in.: „W ponad połowie jednostek dyżurni i pomocnicy dyżurnego nie posiadali kwalifikacji wymaganych na tych stanowiskach – nie odbyli kursów przygotowujących. Zdaniem komendantów powodem tego były dokonane w ostatnim okresie zmiany organizacyjno–kadrowe oraz niewystarczająca ilość szkoleń specjalistycznych organizowanych przez KGP. W blisko co 5–tej jednostce policjanci przed mianowaniem (kierowaniem) na stanowiska dyżurnego nie byli oceniani pod kątem posiadanych predyspozycji psychofizycznych (umiejętność koncentracji, szybkiej oceny sytuacji, trafnego wnioskowania i podejmowania decyzji)”.

²⁶ NIK przeprowadził kontrole w 159 jednostkach Policji w 1998 r. i w I połowie roku 1999. (Dane ze strony internetowej NIK www.nik.gov.pl)

W grupie dzielnicowych

Przypominamy, że dane zawarte w tym miejscu odnosimy do 164 jednostek, w których badano tę problematykę.

Tabela nr 13

Braki w przeszkoleniu specjalistycznym dzielnicowych

Liczba dzielnicowych, którzy nie odbyli przeszkolenia specjalistycznego	Liczba jednostek, w których pracowali tacy dzielnicowi	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
jeden	29	18%
dwóch	31	19%
trzech	11	7%
czterech	19	12%
pięciu	8	5%
sześciu	5	3%
siedmiu	1	0,5%
ośmiu	2	1%
dziewięciu	2	1%
dziesięciu	1	0,5%
dwunastu	1	0,5%
trzynastu	1	0,5%
czternastu	1	0,5%
piętnastu	1	0,5%
dwudziestu	1	0,5%
dwudziestu siedmiu	1	0,5%
razem	115	70%

Braki w odpowiednim przeszkoleniu specjalistycznym dzielnicowych dotyczą w sumie **115 jednostek** Policji, co stanowi **około 70 proc.** jednostek badanych.

Tylko w **41 jednostkach (25 proc.)** wszyscy dzielnicowi posiadali odpowiednie przeszkolenie do pracy na swoim stanowisku.

W grupie policjantów służby dochodzeniowej

Przypominamy, że dane tu zawarte odnosimy do danych uzyskanych ze 160 jednostek, w których badano tę problematykę.

Tabela nr 14

Braki w przeszkoleniu specjalistycznym policjantów służby dochodzeniowej

Liczba policjantów, którzy nie odbyli przeszkolenia specjalistycznego	Liczba jednostek, w których pracowali tacy policjanci	Liczba jednostek w proc. (w zaokrągleniu)
jeden	25	16%
dwóch	20	12%
trzech	18	11%
czterech	14	9%
pięciu	5	3%
sześciu	6	3,5%
siedmiu	6	4%
ośmiu	4	2%
dziwięciu	2	1%
dziesięciu	4	2%
jedenastu	1	0,5%
dwunastu	2	1%
trzynastu	1	0,5%
czternastu	1	0,5%
osiemnastu	1	0,5%
dwudziestu dwóch	1	0,5%
razem	111	70%

Łącznie w **111** jednostkach (**ok. 70 proc.**) policjanci służby dochodzeniowej deklarowali braki w przeszkoleniu specjalistycznym.

Tylko w 32 jednostkach odpowiednie przeszkolenie odbyli wszyscy policjanci tej służby.

5.3. Szkolenia doskonalące w jednostkach Policji

Zgodnie z zarządzeniem nr 16/99 Komendanta Głównego Policji z dnia 23.09.1999 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad szkolenia policjantów obowiązkowe szkolenia doskonalące w jednostkach Policji dotyczą tylko strzelania oraz technik interwencji, a także polegają na zajęciach wychowania fizycznego. Wydaje się jednak, że konieczne jest systematyczne prowadzenie szkoleń także w zakresie szerszej problematyki zawodowej. Ich celem powinno być: stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych, uzupełnianie wiedzy i umiejętności oraz dostosowywanie ich do zmieniającej się rzeczywistości, w tym do częstej w warunkach polskich zmiany prawa, a także eliminacja popełnianych w praktyce błędów.

Szkolenia doskonalące ocenialiśmy na podstawie informacji uzyskanych z ankiet wypełnionych przez 130 komendantów oraz z rozmów, jakie monitorując przeprowadzili z wieloma policjantami w 168 badanych jednostkach.

Szkolenia doskonalące w jednostkach według relacji komendantów

Na pytanie: „Czy w Pana jednostce odbywa się doskonalenie zawodowe?” 116 komendantów (ok. 90 proc.) odpowiedziało, że tak, a 14 (ok. 10 proc.), że nie.

Dziwić może, że komendanci 14 jednostek przyznają, iż nie realizują nawet szkoleń, które w świetle wymienionego wyżej zarządzenia są obowiązkowe.

Odpowiadając na pytanie: „Ile czasu średnio w miesiącu uczestniczy w szkoleniu policjant?”

- 46 komendantów stwierdziło, że do 3 godzin,
- 52, że od 3 do 8 godzin,
- 14, że od 8 do 12 godzin,
- 3, że od 12 do 20 godzin.

Z danych tych wynika, że 75 proc. komendantów przeznacza na szkolenia doskonalące swoich podwładnych nie więcej niż osiem godzin w miesiącu. Biorąc pod uwagę fakt, że bardzo duża liczba policjantów w poszczególnych służbach nie posiada specjalistycznego przeszkolenia zawodowego, czas ten można ocenić jako niewystarczający wobec rzeczywistych potrzeb szkoleniowych.

Najczęściej wskazywaną przez komendantów tematykę szkoleń doskonalących przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 15

Najczęstsza według komendantów tematyka szkoleń doskonalących w jednostkach Policji

Tematyka szkoleń	Liczba komendantów, którzy ją wymienili	Liczba komendantów w proc. (w zaokrągleniu)
zagadnienia prewencji	66	50%
praca dochodzeniowa	47	36%
nowe przepisy	44	34%
praca operacyjna	18	14%
wyszkolenie strzeleckie	17	13%
praca dzielnicowego	7	5%
dyscyplina pracy	5	4%
inna	38	29%

Komendanci określili problematykę szkoleń w sposób bardzo ogólny, niepozwalając na ustalenie, czego tak naprawdę szkolenia te dotyczą.

Warto podkreślić, że jedynie pięciu z nich wymieniło dyscyplinę pracy, uznając ją za temat konieczny do uwzględnienia w szkoleniach doskonalących. Przypomnijmy, iż tylko 71 komendantów (ok. 55 proc) twierdziło, że w podległych im jednostkach nie występują problemy z dyscypliną.

Pytaliśmy komendantów również o to, czy ich jednostki zaopatrzone są w podręczne biblioteczki zawodowe. Odpowiedź twierdzącą uzyskaliśmy od 77 komendantów (59 proc.), 52 (40 proc.) napisało, że takiej biblioteczki nie ma, a jeden nie udzielił odpowiedzi.

Wśród najczęściej wymienianych publikacji zgromadzonych w biblioteczce znalazły się:

- kodeksy – 66 komendantów (51 proc.),
- podręczniki prawnicze – 21 komendantów (16 proc.),
- periodyki prawnicze
bądź zawodowe – 39 komendantów (30 proc.).

Ogólną liczbę woluminów w biblioteczkach zawodowych komendanci szacowali na:

- do 10 pozycji – 9 komendantów (7 proc.),
- od 20 do 50 pozycji – 20 komendantów (15 proc.),
- od 50 do 100 pozycji – 10 komendantów (8 proc.),
- powyżej 100 pozycji – 34 komendantów (26 proc.).

Największe podane przez komendantów liczby woluminów to 7.500 (170 – duża jednostka w woj. mazowieckim) i 2.605 (117 – duża jednostka w woj. śląskim).

Szkolenia doskonalące w jednostkach według relacji policjantów

O uczestnictwo w szkoleniach doskonalących i o treść tych szkoleń monitorujący pytali także policjantów w badanych jednostkach. Dane, jakie w ten sposób uzyskali, przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 16

Szkolenia doskonalące w jednostkach według relacji policjantów

Rodzaj służby	Czy w ostatnich sześciu miesiącach uczestniczyli w szkoleniach doskonalących (w nawiasach liczba jednostek)	Najczęściej wymieniana problematyka ostatnich szkoleń (w nawiasach liczba jednostek)
Dyżurni	tak (106) nie (13)	- strzelanie (106) - praca dyżurnych (41) - kultura osobista i obsługa petentów (10) - łączność (13)
Dzielnicowi	tak (133) nie (19)	- strzelanie (125) - nowe przepisy (21) - postępowanie w sprawach nieletnich (19) - przemoc w rodzinie (18) - praca dochodzeniowa (14) - współpraca ze społeczeństwem (10)
Służba dochodzeniowa	tak (124) nie (17)	- strzelanie (121) - prawo karne (30) - postępowania przygotowawcze (21) - nowe przepisy (14) - przeciwdziałanie narkomani alkoholizmowi, AIDS (12) - zabezpieczanie dowodów przestępstwa (11)
Służba patrolowa	tak (125) nie (16)	- strzelanie (128) - nowe przepisy (24) - praca dochodzeniowa (14) - służba konwojowa (14) - stosowanie środków - przymusu (10) - legitymowanie (8)

Z danych tych wynika, że w **około 10 proc.** jednostek nie odbywają się w ogóle szkolenia doskonalące. Wnioski te są zbieżne z informacjami, jakie na ten temat podali komendanci.

Najczęściej odbywają się szkolenia dotyczące umiejętności strzelania – według policjantów mają one miejsce raz lub dwa razy w roku. W czasie każdego z nich policjant ma do dyspozycji około 12 sztuk amunicji.

Dziwić może zaadresowanie niektórych szkoleń – z prezentowanych danych wynika na przykład, że szkolenia na temat pracy dochodzeniowej organizowane są dla policjantów służby patrolowej i dla dzielnicowych, którzy tego rodzaju pracy nie powinni przecież wykonywać.

5.4. Wnioski końcowe dotyczące kompetencji zawodowych policjantów

Wiedza zawodowa policjantów

- Ponieważ przeprowadzony przez nas test sprawdzał minimum wiadomości niezbędnych do pracy każdemu policjantowi, uzyskane wyniki świadczą o brakach wiedzy zawodowej policjantów. Wynik powyżej 70 proc. prawidłowych odpowiedzi na pytania testowe uzyskało zaledwie 45 proc. badanej próby policjantów.
- Nie dostrzegamy wyraźnej korelacji pomiędzy stażem służby a posiadaną wiedzą zawodową. Nie wzrasta ona w sposób zadawalający wraz ze stażem służby.
- Mierzona w teście wiedza zawodowa policjantów pozytywnie, ale bardzo nieznacznie, koreluje z przeszkoleniem zawodowym. Im wyższy poziom tego przeszkolenia, tym nieco lepsze wyniki testu.
- **40 proc.** komendantów oceniło przygotowanie swoich podwładnych do pracy jako zaledwie dostateczne (w skali od: bardzo dobre, dobre, dostateczne, niedostateczne), upatrując głównych przyczyn tego stanu:
 - w nie najlepszym szkoleniu zawodowym bądź w jego braku (**53 proc.** komendantów),
 - w nie najlepszym doborze kandydatów do służby w Policji (**26 proc.** komendantów),
 - w nie najlepszym wykształceniu ogólnym policjantów(18 proc. komendantów).

Kompetencje formalne policjantów

- W poszczególnych rodzajach służb braki szkolenia specjalistycznego są bardzo duże i występują w różnym nasileniu wśród:
 - dyżurnych - w ok. **63 proc.** badanych jednostek
 - dzielnicowych - w ok. **70 proc.** badanych jednostek
 - policjantów służby dochodzeniowej - w ok. **70 proc.** badanych jednostek.

Szkolenia doskonalące w jednostkach Policji

- Pomimo obowiązku nałożonego przez Komendanta Głównego Policji, w około 10 proc. komendanci jednostek nie organizują szkoleń doskonalących.
- Według relacji policjantów szkolenia doskonalące w jednostkach dotyczą głównie umiejętności strzelania. Inna zawodowa problematyka szkoleń wymieniana była przez nich o wiele rzadziej. Cieszyć może, że pojawia się między innymi tematyka współpracy ze społeczeństwem, kultury osobistej czy obsługi interesantów.

Sprawność fizyczna i odporność psychiczna policjantów

- Blisko 25 proc. komendantów oceniło sprawność fizyczną swoich podwładnych jako zaledwie dostateczną i jednocześnie **48 proc.** stwierdziło, że w jednostkach Policji nie ma możliwości podnoszenia sprawności fizycznej ze względu na brak odpowiedniego sprzętu. Wypada jednak zauważyć, że do podnoszenia sprawności fizycznej sprzęt specjalistyczny nie jest niezbędny.
- Odporność psychiczna policjantów nie jest najlepsza a w 92 proc. jednostek nie ma etatu psychologa. Większość komendantów oceniła, że dostęp policjantów do psychologa - najczęściej zatrudnionego w jednostce nadrzędnej - jest znacznie utrudniony. Policja zatrudnia ok. 100 psychologów, co oznacza, że jeden obsługuje ok. 1000 policjantów.

Podsumowanie

W tej części Raportu przedstawiamy generalne wnioski płynące z opisanych wcześniej badań. Spostrzeżenia zawarte w podsumowaniu są próbą ogólnego określenia problemów, z jakimi boryka się polska Policja, a których precyzyjne określenie było celem naszego monitoringu. Cel ten został - jak sądzimy - osiągnięty, o czym świadczą karty niniejszego Raportu, prezentujące szereg szczegółowych danych i opinii. Czytelnik nie znajdzie ich w poniższych ogólnych uwagach, dlatego też zapoznanie się z nimi nie jest możliwe bez lektury całości Raportu.

Przypomnijmy, że badania przeprowadziliśmy w około **9 proc.** jednostek Policji. Badaliśmy jednostki różnej wielkości w całej Polsce, usytuowane w dużych aglomeracjach miejskich, w mniejszych miastach oraz na wsiach, zatrudniające łącznie około **16 proc.** wszystkich policjantów w kraju. Monitoringiem objęliśmy także **co piąty** areszt policyjny i zanalizowaliśmy ponad 800 przypadków zatrzymania osoby.

Przypomnijmy też, że jako organizacja pozarządowa typu *watch-dog* specjalizująca się w społecznej kontroli działań władzy publicznej, skupialiśmy się na wskazaniu niedostatków i uchybień prowadzących lub mogących prowadzić do naruszania praw człowieka, pozostawiając wybór sposobów ich usunięcia właściwym instytucjom.

1. Warunki pracy Policji i policjantów

1. Ponad **40 proc.** budynków, w których mieszczą się jednostki Policji, to budynki zbudowane przez II wojnę światową. Znaczna część budynków jest w dużym stopniu zdekapitalizowana i wymaga remontów.
2. Zadbano o swobodny dostęp osób niepełnosprawnych tylko do **10 proc.** jednostek. W większości miejscowości brakuje oznaczeń wskazujących drogę do jednostki, zbyt mała jest przy niej ilość parkingów i miejsc parkingowych.

3. Pierwszy kontakt interesanta z Policją nie odbywa się na ogół w przyjaznej atmosferze (małe okratowane okienka na dyżurce, niewiele wywiezionych informacji, miejsca oczekiwania ciasne i często brudne, utrudniony dostęp do toalety, nierzadko zbyt długi czas oczekiwania na załatwienie sprawy). W większości jednostek interesanci słyszą rozmowy dyżurnych, m.in. z innymi interesantami. Z jednej strony powoduje to naruszenie tajemnicy służbowej, z drugiej - prawa do prywatności.
4. Prawie **30 proc.** jednostek funkcjonuje tylko przez część doby, co utrudnia interesantom dostęp do Policji .
5. W około **40 proc.** jednostek źle działa łączność telefoniczna i radiowa (przestarzały, psujący się sprzęt, zbyt mała liczba radiotelefonów przenośnych). W tylu też jednostkach nie funkcjonuje telefon 997, co utrudnia dostęp do Policji.
6. Około **30 proc.** jednostek pozbawionych jest bezpośredniego dostępu do informatycznego Systemu informacji policyjnej, co utrudnia im pracę i wydłuża czas załatwiania spraw.
7. W ponad **50 proc.** jednostek jest za mało radiowozów w stosunku do potrzeb, a niemal we wszystkich, ze względów oszczędnościowych wprowadzono miesięczne limity kilometrów, które jeszcze bardziej ograniczają możliwości korzystania z taboru samochodowego.
8. W zdecydowanej większości jednostek brakuje podstawowego wyposażenia stanowisk pracy (mebli, maszyn do pisania, materiałów biurowych, komputerów, niezbędnych aktów prawnych).
Policjanci często korzystają z przedmiotów prywatnych bądź „załatwionych” we własnym zakresie. Nierzadko część własnych pieniędzy wydają na dofinansowanie swej służby (korzystanie z prywatnych telefonów komórkowych, obowiązkowe ubezpieczenia OC, zakup kodeksów, la-tarek, baterii, materiałów piśmiennych itp.).
9. Dzielnicowi i policjanci służby dochodzeniowej najczęściej pracują w ciasnych, wieloosobowych pokojach, co niekorzystnie odbija się na jakości i skuteczności ich pracy, a także sprzyja systematycznemu naruszaniu prawa interesantów do prywatności.
10. Około **60 proc.** komendantów twierdziło, że podległe im jednostki nękają kłopoty finansowe. Dominujące wśród komendantów postulaty zmierzające do usprawnienia pracy jednostek to: doposażenie ich w sprzęt, zwiększenie liczby etatów i zwiększenie zarobków policjantów.

2. Policjanci

1. Liczba pracujących w czasie badań policjantów odpowiadała około **85 proc.** stanu etatowego. Uogólniając, można stwierdzić, że realnie pracuje w Polsce nie 102 tysiące policjantów, jak wynikałoby z liczby etatów, a około **86 tysięcy**.

Taka sytuacja niewątpliwie powoduje nadmierne obciążenie zadaniami policjantów faktycznie pracujących, co z kolei wpływa negatywnie na jakość i skuteczność ich służby.

2. Kompetencje zawodowe policjantów są niewystarczające. Ich wiedza profesjonalna prezentuje niski poziom.

W **63 proc.** jednostek - dyżurni, w 70 proc. jednostek dzielnicowi i pracownicy służby dochodzeniowej wsakzują na braki w przeszkoleniu specjalistycznym przygotowującym ich do pracy na danym stanowisku.

Komendanci w **40 proc.** wypadków ocenili przygotowanie zawodowe swoich podwładnych jako zaledwie dostateczne.

Opisana sytuacja ma oczywisty wpływ na jakość pracy policjantów i respektowanie przez nich praw obywateli.

3. Nie wszyscy komendanci doceniają rolę podnoszenia kwalifikacji zawodowych policjantów w drodze szkoleń doskonalących. W **10 proc.** jednostek takie szkolenia w ogóle się nie odbywają.

4. Około **30 proc.** komendantów nisko ocenia tak sprawność fizyczną, jak i odporność psychiczną swoich podwładnych. Zdaniem komendantów w blisko **50 proc.** jednostek nie ma warunków do podnoszenia sprawności fizycznej, utrudniony jest też znacznie dostęp do psychologa. W skali całego kraju jeden psycholog przypada na około 1.000 policjantów.

5. Zarobki policjantów są niskie, co powoduje, że w wielu przypadkach policjanci i ich rodziny żyją na granicy nędzy. Taka sytuacja niewątpliwie sprzyja też korupcji w Policji.

3. Prawo do wolności osobistej i warunki w aresztach policyjnych

1. Przepisy określające wyposażenie aresztów policyjnych w wielu przypadkach pozostają tylko na papierze. W aresztach brakuje zarówno wymaganych pomieszczeń (pokoju lekarskiego, pokoju do przygotowywania posiłków, a nawet toalet i umywalni), jak i wyposażenia zapewniającego bezpieczeństwo zatrzymanym i policjantom (sygnalizacji alarmowej, oświetlenia awaryjnego, bezpiecznego wyposażenia cel, oznaczonych dróg ewakuacyjnych).
2. W ponad połowie aresztów nie ma etatu profosa, a funkcję tę pełnią dorywczo najczęściej pomocnicy dyżurnego jednostki, co powoduje przeciążenie dyżurnych obowiązkami. Około **35 proc.** policjantów pracujących z zatrzymanymi nie odbyło specjalistycznego szkolenia przygotowującego do tej pracy.
3. Bardzo często policjanci naruszają procedury obowiązujące przy zatrzymaniu osoby. Na ogół nieprawidłowo sporządzają dokumentację zatrzymania - błędy stwierdzono aż w **90 proc.** badanych protokołów. Co jeszcze istotniejsze, nie zawsze respektują prawa osób zatrzymanych, a zwłaszcza prawa do informacji o przyczynie zatrzymania i przysługujących prawach. Oznacza to naruszenie praw człowieka określonych w Konstytucji RP i w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.
4. W wielu aresztach nie zapewnia się zatrzymanym wymaganego minimalnego standardu warunków izolacji (niedostateczne posiłki, zbyt niska temperatura w celach, brak możliwości skorzystania z umywalni, trudności w korzystaniu z toalet, brak koców i materaców, brak możliwości palenia tytoniu).
5. W około **12 proc.** badanych przypadków stwierdzono bezpodstawność zatrzymania osoby nietrzeźwej, a w wielu przypadkach nieprzestrzeganie procedur związanych z badaniem stanu trzeźwości i badaniami lekarskimi osób zatrzymanych do wytrzeźwienia.

Powyższe uogólnione wnioski płynące z badań monitoringowych skłaniają do sformułowania co najmniej następujących postulatów:

- 1. radykalnego i szybkiego zwiększenia środków budżetowych na działalność Policji, zarówno w sferze osobowej (wynagrodzenia), jak i rzeczowej (wyposażenie w niezbędny sprzęt i materiały), a także większego zaangażowania władz samorządowych w problemy Policji i bezpieczeństwa;**
- 2. przeprowadzenia niezbędnych remontów budynków Policji, które uwzględniałyby potrzeby zarówno policjantów, jak i interesantów, uczynienia budynków Policji bardziej przyjaznymi dla ludzi (pierwszy kontakt z dyżurnym, miejsca oczekiwania interesantów, pokoje do przesłuchań pokrzywdzonych), a także zwrócenia uwagi na ich dostępność dla osób niepełnosprawnych;**
- 3. dostosowania wyposażenia każdego aresztu policyjnego do minimalnych wymagań określonych prawem i zapewnienia osobom zatrzymanym co najmniej standardu wynikającego z przepisów prawa wewnętrznego i międzynarodowego;**
- 4. zapewnienia policjantom w możliwie krótkim czasie zdobycia odpowiednich kwalifikacji zawodowych oraz umożliwienia im systematycznego podnoszenia wiedzy i umiejętności zawodowych;**
- 5. racjonalnego wykorzystania będących w służbie policjantów poprzez należyte ich wyszkolenie, wyposażenie i opłacenie.**

To tylko najważniejsze, naszym zdaniem, postulaty sformułowane na podstawie przeprowadzonych badań.

Zapisanie wielu praw człowieka, w tym prawa do bezpieczeństwa osobistego, w tak wysokich rangą aktach prawnych, jak Konstytucja RP czy Europejska Konwencja Praw Człowieka, nie wystarczy.

Rzeczywista realizacja tych praw zależy od spełnienia wielu warunków, które państwo mniające się demokratycznym państwem prawa musi wypełnić..

Apele o zwiększenie środków budżetowych na Policję rozlegają się z wielu stron. Nasilają się one szczególnie w czasie debat budżetowych, kampanii wyborczych, a także bulwersujących społeczeństwo zdarzeń przestępczych.

Wierzymy, iż opublikowane w *Raporcie* wyniki badań przyczynią się do tego, że dotychczasowe apele znajdą odpowiedź w realnych działaniach władz publicznych, które doprowadzą do rzeczywistego zagwarantowania nam wszystkim praw obywatelskich, jakie Policja ma obowiązek chronić, a w szczególności prawa do bezpieczeństwa osobistego.

Recapitulation

This part of the Report discusses the general conclusions that can be drawn from the survey summarized above. Our observations contained in the Recapitulation are an attempt at generally formulating the problems with which the Polish Police struggles; precise identification of those problems was the aim of our monitoring project. We believe that this aim has been achieved, which is manifested by the present Report containing a variety of detailed data and opinions. Such data and opinions are not quoted in the general observations to follow; therefore, an interested Reader will have to read the whole of the report.

As has been mentioned before, we monitored about **9 percent** of Police units. Included in the sample were units of different sized located all over Poland, both in big cities, smaller towns, and villages, staffed with the total of about **15 percent** of the national police force. Also, **every fifth** police jail was monitored, and over **800** cases of arrest were analyzed.

Let us also stress once again that, being a watch-dog non-governmental organization specialized in oversight of public authorities, we focused on highlighting shortages and infringements leading or potentially leading to human rights violations; the choice of possible procedures to remove such faults has been left to the competent institutions.

1. Conditions of work of the Police and policemen

1. Over **40 percent** of buildings that house Police units were raised before World War II. A considerable proportion are much decapitalized and in need of repairs.
2. As few as **10 percent** of units offer unrestrained access to their premises to the handicapped. In most localities access to the units is not marked, and the number of parking places is insufficient.

3. The citizen's first contact with the Police usually takes place in what can hardly be called a friendly atmosphere (small grated counters at the duty room, few announcements on the bulletin board, small and many a time dirty waiting rooms, difficult access to lavatories, often too long a time of waiting to be admitted by a functionary). In most units the clients can hear the duty officers' conversations, also with other clients. On the one hand, this is a violation of the service secret, on the other hand - of the right to privacy.
4. Almost **30 percent** of units only operate for a part of the day, which hampers the citizens' access to the Police.
5. About **40 percent** of units have ill-functioning telephone and radio communication (antiquated and unreliable equipment, insufficient number of mobile radiotelephones). As big a proportion of units do not operate the emergency phone number 997, which hampers the citizens' access to the police.
6. About **30 percent** of units lack direct access to the computer Police Information System; this hampers their work and lengthens the handling of cases.
7. Over **50 percent** of units have insufficient number of radio cars; almost all have introduced monthly mileage limits that additionally reduce the actual use of police cars.
8. A vast majority of units are under-equipped as regards the basic office equipment (furniture, typewriters, office consumables, copies of relevant legal acts).

Policemen often use their private equipment or „arrange” to get it from private sources. Many a time, they spend some of their pay on things for service use (private cellular phones, obligatory civil liability insurance for drivers, purchase of codes, flashlights, batteries, office consumables etc.).
9. District constables and investigating officers usually work in small crowded rooms, which affects the quality and efficiency of their work and leads to regular violations of the clients' right to privacy.
10. About **60 percent** commanding officers mentioned financial problems harassing their subordinate units. What most of them mentioned as methods of increasing the efficiency of the units' work was: purchase of additional equipment, hiring of additional staff, and raising the functionaries' salaries.

2. Policemen

1. The number of policemen actually working at the moment of our survey amounted to about **85 percent** of the force. Generally, it can be said that Poland has the Police force of **about 86 thousand** and not 102 thousand which is the official number of jobs within the force.

This situation obviously results in the actually working policemen being overburdened with tasks; this, in turn, affects the quality and efficiency of their service.

2. The policemen's professional qualifications are insufficient. Their professional knowledge is low, the lowest being that of policemen with the shortest term in service (up to 3 years) and the longest one (over 10 years).

As many as **49 percent** of duty officers, **67 percent** of district constables, and 66 percent of investigating officers have not taken specialized training preparing for a specific position.

In **40 percent** of cases, the commanding officers appraised their subordinates' professional qualifications as barely satisfactory.

As is only evident, this situation affects the quality of policemen's work and their degree of respect to citizens' rights.

3. Not all commanding officers understand the role of policemen's professional improvement through in-service training. No such courses are organized at as many as 10 percent of units.
4. About **30 percent** of commanding officers have a low opinion on their subordinates' both physical fitness and resistance to psychological stress. To quote the commanders' opinion, almost 50 percent of units offer no facilities for fitness training; also the functionaries' access to psychological services is most difficult. Nationally, there is one psychologist per about one thousand policemen.
5. Salaries in the force are low; many policemen and their families are next to destitute. This situation is no doubt conducive to corruption in the Police.

3. The right to personal freedom and conditions in police jails

1. Provisions that regulate the facilities and equipment of police jails remain on paper in many cases. The jails lack both the required rooms (surgery, kitchen, and even WC and lavatory), and equipment securing the detainees' and functionaries' safety (alarm installation, emergency lighting, safe cell equipment, marked evacuation routes).
2. Over a half of the jails do not have a warden; the function is usually performed on an irregular basis by assistants of the duty officer, which adds to their overburden. About **35 percent** of policemen who worked with detainees have not attended a specialized course preparing for this task.
3. Most often policemen infringe the procedure of arrest. The required documentation of arrest is usually drawn up faultily - this pertained to as many as 90 percent of examined records of arrest. More importantly still, functionaries not always respect the rights of arrested persons, including in particular the right to be informed about the causes of arrest and the arrested person's rights, and also the right to notify a next of kin. This amounts to violation of human rights envisaged in the Constitution of Republic of Poland and the European Convention of Human Rights.
4. Many police jails fail to provide to detainees the required minimum living standards (insufficient meals, cold cells, no access to lavatories, difficult access to WC, no blankets and mattresses, no facilities for smokers).
5. About **12 percent** of examined cases of arrest of intoxicated persons were unfounded; in many such cases, procedures of testing the degree of intoxication and medical examination of persons detained until sober.

The above general conclusions from our monitoring survey have led us to formulation of at least the following postulates:

1. **for a radical and prompt increase of funds from the State budget assigned for the Police in both the personal (wages) and the material sphere (provision with necessary equipment and materials), and also for a greater commitment of local authorities to problems of the Police and of public safety;**

- 2. for subjecting Police buildings to necessary repairs and modernization. Police stations should be adapted so as to meet to the needs of both the force and their clients, and made people-friendly (in terms of the first contact with the duty officer, clients' waiting rooms, victims' interrogation rooms). Also, access to the buildings of handicapped persons should be secured;**
- 3. for adaptation of each and every police jail to the minimum requirements specified by the law, and for securing to detained persons at least the living standards that follow from provisions of domestic and international law;**
- 4. for securing to policemen, in a possibly short time, the possibility of gaining the adequate professional qualifications, and also of improving their knowledge and skills on a regular basis;**
- 5. for a rational exploitation of policemen in service through their adequate training, equipment and remuneration.**

The above are just what we consider the most important of postulates that follow from our survey.

It is not enough that many human rights, among them of the right to personal safety, have been included in legal acts ranking as high as the Constitution of Republic of Poland or the European Convention of Human Rights.

A genuine exercise of those rights depends on numerous conditions that have to be met by a state calling itself democratic.

Appeals for increasing the Police budget can be heard from many different directions. They are particularly intense during budget debates, electoral campaigns, and on the occasion of particularly upsetting crimes.

We believe that the findings published in this Report will support such appeals and eventually contribute to an active response on part of public authorities. As a result, all citizens will be genuinely guaranteed all civil rights that the Police is obliged to protect, including in particular the right to personal safety.

Резюме

В этой части отчета мы представим общие выводы, вытекающие из представленных выше исследований, попытаемся обобщить проблемы, с которыми сталкивается польская полиция, а точное определение которых было целью нашего мониторинга. По-нашему мнению, цель удалось достигнуть, о чем свидетельствует настоящий Отчет, на страницах которого содержится целый ряд подробных данных и точек зрения. Все эти подробности не входят в содержание Резюме, и читатель сможет познакомиться с ними, лишь прочитав Отчет целиком.

Напомним, что исследования охватили около 9% полицейских подразделений. Мы обследовали подразделения разной величины по всей территории Польши, как в больших городских агломерациях, так и в небольших городах и селах, где, в общей сложности, служит 15% всех полицейских в стране. Был проведен также мониторинг каждой пятой камеры предварительного заключения (КПЗ/ИВС) и проанализировано 800 случаев задержания отдельных лиц.

Напомним также, что, будучи неправительственной организацией типа watch-dog, специализирующейся в общественном контроле за деятельностью властей, мы сосредоточились на выявлении недостатков и недочетов, которые могут привести к нарушению прав человека, предоставляя выбор путей их исправления соответствующим учреждениям.

1. Условия работы полиции и полицейских

1. Более **40%** зданий, в которых размещаются подразделения полиции, было построено до II мировой войны. Значительная часть зданий обветшала и требует ремонта.

2. Только в **10%** зданий приняты меры, обеспечивающие свободный доступ инвалидам. В большинстве населенных пунктов отсутствуют указатели, как проехать к отделению полиции, а перед отделениями предусмотрены слишком маленькие стоянки с очень ограниченным числом мест.
3. Первый контакт граждан с полицией проходит, как правило, в не слишком дружелюбной атмосфере (маленькое зарешеченное окошко в дежурке, скудная информация на стенах, тесные и нередко грязные места ожидания, отсутствие свободного доступа в туалет и нередко излишне долгое ожидание приема). В большинстве случаев посетители слышат содержание разговоров дежурных, в том числе, с другими посетителями). Это является нарушением, с одной стороны, служебной тайны, а с другой - права на неприкосновенность личной жизни.
4. Около **30%** подразделений не работает круглосуточно, что делает контакты населения с полицией затруднительными.
5. Примерно в **40%** подразделений плохо работает телефонная и радиосвязь (устаревшее неисправное оборудование, недостаточное количество портативных радиотелефонов). И такое же число подразделений не принимает вызовов по телефону 997, что опять же препятствует доступу населения к полиции.
6. Около **30%** подразделений не имеют непосредственного доступа к компьютерной *Системе полицейской информации*, а это затрудняет их работу и затягивает решение вопросов.
7. Примерно в **50%** подразделений число полицейских машин, оснащенных радиосвязью, не отвечает потребностям, и везде введены лимиты на пробег, в результате чего пользование машинным парком становится еще более ограниченным.
8. В подавляющем большинстве подразделений рабочие места плохо оборудованы (не хватает мебели, пишущих машинок, канцелярских материалов, компьютеров, текстов необходимых правовых актов).
Полицейские часто пользуются личными материалами или сами «достают» себе оборудование. Иногда тратят часть своих заработков на служебные расходы (использование частных сотовых телефонов, обязательное страхование ОС (гражданская ответственность), покупка кофеев, фонариков, батареек, писчебумажных материалов и т.п.).

9. Участковые инспектора и сотрудники следственного отдела работают в тесных помещениях, по несколько человек в одной комнате, что плохо отражается на качестве и эффективности их работы, а также приводит к систематическому нарушению права на неприкосновенность личной жизни.
10. Около **60%** начальников отделов (комендантов) утверждают, что их подразделения переживают финансовые трудности. Их предложения по улучшению работы сводились, в основном, к поставке недостающего оборудования, увеличению числа штатных единиц и повышению зарплаток полицейских.

2. Полицейские

1. К моменту проведения исследований число фактически работающих полицейских составляло около **85%** личного состава, предусмотренного штатным расписанием. Обобщая наши данные, можно сказать, что в Польше работает не 102 тысячи полицейских, как можно было бы ожидать на основании числа штатных должностей, а всего **около 86 тысяч**.
Такое положение безусловно приводит к перегрузке несущих службу полицейских, что сказывается на качестве и эффективности их работы.
2. Профессиональная подготовка полицейских недостаточна. Уровень профессиональных знаний невысок, самый низкий уровень был отмечен у полицейских с коротким стажем службы (3 года) и с длительным стажем (10 лет).
49% дежурных, **66%** участковых инспекторов и **66%** работников следственных отделов не прошли специальной подготовки к работе на своих местах.
Начальники подразделений в **40%** случаев оценили профессиональную подготовку своих подчиненных как малоудовлетворительную.
Сложившаяся ситуация со всей очевидностью влияет на качество службы и уважение прав человека со стороны полицейских.

3. Не все начальники понимают значение повышения квалификации кадровых полицейских на занятиях, проводимых по месту службы. В 10% подразделений такие занятия вообще не проводятся.
4. Около **30%** начальников дают низкую оценку как физической подготовке, так и психической устойчивости своих подчиненных. По их мнению, без малого **50%** подразделений лишено условий для улучшения физической подготовки полицейских, а также затруднен доступ к психологу. В масштабе всей страны на одного психолога приходится около 1000 полицейских.
5. Зарботки у полицейских низкие, в результате чего многие полицейские и их семьи живут на грани нищеты. Такое положение безусловно способствует распространению коррупции в полиции.

3. Право на свободу и личную неприкосновенность. Условия содержания в КПЗ

1. Нормы, предписывающие, как должна быть оборудована КПЗ, часто остаются на бумаге. В КПЗ не хватает не только предусмотренных распорядком помещений (кабинета врача, комнаты для приготовления пищи и даже туалета с умывальной), но и оборудования, обеспечивающего безопасность как задержанных, так и полицейских (световой сигнализации, аварийного освещения, безопасного оснащения камер, обозначения маршрута на случай эвакуации).
2. Больше половины КПЗ лишены должности надзирателя, а его обязанности возлагаются по мере необходимости на помощников оперативных дежурных по отделу, что ведет к перегрузке дежурных. Около **35%** полицейских, работающих с задержанными, не прошли специальной подготовки.
3. Очень часто полицейские нарушают процедуру, обязательную при задержании. Зачастую неправильно составляют документацию - ошибки обнаружены в **90%** протоколов задержания - и, что еще важнее, не всегда соблюдают права задержанных, в особенности, такие, как право на информацию о причине задержания и право на уведомление об этом лица, наиболее близкого задержанному. Таким образом, происходит нарушение прав человека, предусмотренных Конституцией Республики Польша и Европейской Конвенцией о правах человека.

4. Во многих КПЗ арестованным не обеспечивается требуемый минимальный стандарт условий содержания под стражей (недостаточное питание, слишком низкая температура в камерах, отсутствие умывальной, трудности при пользовании туалетом, недостаток матрацев и одеял, невозможность курить).
5. Примерно в 12% случаев было обнаружено отсутствие оснований для задержания лица в состоянии алкогольного опьянения, а во многих случаях нарушение процедур, связанных с освидетельствованием для определения наличия в организме алкоголя и медицинскими исследованиями лиц, задержанных до момента вытрезвления.

Приведенные выше общие выводы, сделанные на основании мониторинга, позволяют сформулировать следующие требования:

1. радикальное и незамедлительное увеличение бюджетных ассигнований на деятельность полиции, как в сфере личного состава (зарплата), так и материального обеспечения (необходимое оборудование и материалы), а также большая заинтересованность органов местного самоуправления проблемами полиции и безопасности;
2. Проведение необходимых ремонтных работ в зданиях полиции с учетом потребностей и полицейских, и граждан, так чтобы помещения полиции были менее мрачными и более располагающими (первое общение посетителя с дежурным, места ожидания, комнаты для допроса пострадавших), а также обеспечения доступа в помещения для инвалидов;
3. Переоборудование всех КПЗ в соответствии с минимальными требованиями, предусмотренными законом, и обеспечение задержанным лицам, по крайней мере, того стандарта, который предписывают положения внутреннего и международного права;
4. Предоставление полицейским в кратчайшие сроки возможности получения необходимой профессиональной подготовки и систематического углубления знаний и повышения квалификации;
5. Рациональное использование наличного штата полицейских, обеспечиваемое качественной подготовкой, должным оснащением и достойной оплатой их труда.

Таковы, по нашему мнению, самые главные требования, вытекающие из проведенных нами исследований.

Самого факта включения многих прав человека, в том числе права на безопасность, в текст правовых актов самого высокого ранга таких, как Конституция РП или Европейская конвенция о правах человека, недостаточно.

Подлинная реализация этих прав зависит от ряда условий, соблюдение которых обязательно для государства, претендующего на звание демократического.

Призывы увеличить бюджетные ассигнования на полицию слышатся с разных сторон. Они усиливаются во время парламентских прений по бюджету, предвыборных кампаний или в тех случаях, когда все общество взбудоражено совершением очередного преступления.

Мы глубоко верим, что опубликованные в *Отчете* результаты исследований послужат тому, чтобы власти ответили на все эти призывы конкретными действиями, обеспечивающими реальные гарантии принадлежащих нам гражданских прав, в особенности, права на безопасность, а полиция исполнит свой долг и будет их охранять.